נגה

מגזין של נשים

חורף/ אביב 1988 ● גיליון 15 ● 8 ש"ח

פמיניזם של כורסא

רבים חושבים ש**נגה** הוא ביטאון של התנועה הפמיניסטית, כנראה משום שהוא כתב־העת היחיד בישראל שמזוהה כ"פמיניסטי". עם זאת, נראה לי שהפמיניזם של **נגה** רחוק מלבטא את התנועה הפמיניסטית ולעתים, כמו בפרסום המאמר של ד"ר ביז'אווי, מתכחש לה בריש גלי. במאמר המוזכר מתואר הפמיניזם הישראלי כ"ביצה שלא נולדה". אכן, אינני שמחה לקרוא לעצמי ולחברותי בתנועה "תרנגולות", דימוי סקסיסטי קלאסי, אולם ללא ספק אנו כבר "תרנגולות" בוגרות המקרקרות באופן נמרץ זה כ־17 שנים, והטלנו "ביצים" רבות ב"לול" החברה הישראלית. שינויים בעמדות ובמודעות, שינוי בחוקים רבים, הקמת מפעלים לסיוע ועזרה לנשים מוכות, נאנסות וכד', הפצת מידע והסברה בפרסומים, ספרים, הרצאות ועוד. כל מה שהזכרתי, ויש עוד הרבה יותר, כמעט שאינו בא לידי ביטוי ב**נגה**. **נגה** מעדיפה לשתף פעולה עם יומרה אקדמית שמנציחה סילופים היסטוריים, או במקרה הטוב מציגה "פמיניזם של כורסא". מומחיות בפמיניזם לא נקנית באוניברסיטה אלא בהתנסות המיוחדת של שילוב האישי עם הפוליטי, במאבק לשינוי חברתי. במתכונתה הנוכחית שׂמה **נגה** את הפמיניזם אולי במקום "מכובד", אך בכך הורגת את מה שהוא באמת.

אסתר עילם
רמת־אביב

העיקר חסר

קראתי את מאמרה של הד"ר המלומדת שוב ושוב ולא האמנתי למראה עיני. הצצתי שנית בעמוד השער ואכן השם **נגה** התנוסס על העיתון, לא ביטאון נעמ"ת ואף לא מחקר אוניברסיטאי עקר ומנותק מהמציאות, אלא **נגה**, הרבעון הפמיניסטי.

הגל השני של הפמיניזם הישראלי התעורר בשנים 1971–1972. גל זה הביא למודעות פוליטית של פעילות במפלגות שונות וארגוני נשים אשר עד לאותה עת קפאו על שמריהם ולא עסקו במישרין בנושאים הקשורים בקידום מעמד האשה. התנועה הפמיניסטית ארגנה הפגנות רבות וסוערות בשנות השבעים. הפגנות נגד תחרויות יופי, הפגנות למען פועלות בי"ח עלית, הפגנות נגד קבירת הצעת חוק יסוד שוויון זכויות לנשים ובעיקר הפגנות למען חוק הפלות וזכותה של אשה לשליטה על גופה. הפגנות אלה אכן הביאו לחקיקת חוק ההפלות (כולל סעיף 5, הוא הסעיף הסוציאלי שבוטל עם עלות הליכוד לשלטון וטרם הוחזר למקומו).

הפמיניסטיות של אותם ימים הרבו להרצות בפני גופים שונים, הקימו קבוצות למודעות עצמית (וכיום ארגוני הנשים ומכון נור"ה מפעילים קבוצות דומות בשמות אחרים), שימשו כשדולה פוליטית בכנסת ובמפלגות השונות, שלחו מטעמן את מרשה פרידמן לכנסת כנציגתן לרצ, הקימו קבוצות נשים פמיניסטיות לסביות, קבוצות העוסקות בבריאות האשה, אשה בעבודה, לידה טבעית, תראפיה פמיניסטית, שינוי סטריאוטיפים מיניים במשרד החינוך, נאבקו במיניות בתקשורת ובפרסומת, השפיעו על משרד התחבורה להכשיר נהגות אוטובוסים לשעת חירום ועוד ועוד. בשנת 1977 הקים קומץ חברות פמיניסטיות נועזות את מפלגת הנשים הרדיקלית בעלת מצע פמיניסטי מלהיב. פעילות זו לוותה בכיסוי עיתונאי מחפיר, מלגלג ומכפיש אך אילצה את המפלגות השונות בישראל להכיר לראשונה בעובדה כי הנשים אף הן מצביעות לכנסת. הליכוד פרסם מודעות גדולות שבהן הדגיש כי הנשים מהוות 52 אחוז מהציבור ואילו המערך הבטיח לשריין 20 אחוז מהמקומות ברשימתו לנשים.

בספטמבר 1977 הוקמה עמותת "לא", לחימה באלימות נגד נשים; בנובמבר 1977 נפתח המקלט הראשון לנשים בחיפה ובאפריל 1978 נפתח מרכז סיוע לנשים בהרצליה. שנתיים לאחר מכן הוקם המקלט הפמיניסטי השלישי בירושלים. (אגב, המקלט של ויצ"ו באשדוד הוקם רק חמש שנים לאחר קום שני המקלטים הפמיניסטיים בחיפה ובהרצליה.) הח"מ דרבנה הן את ויצ"ו והן את נעמ"ת לפעול למען נשים הסובלות מאלימות במשפחה. כמו כן יוזמה את הפעילות וההתייחסות הראשונית לגברים האלימים על־ידי קבוצות טיפוליות. כבר בסוף 1977 הוקם על־ידי התנועה הפמיניסטית בת"א מרכז הסיוע הראשון לקורבנות אונס ובמשך הזמן הוקמו מרכזים כאלה בחיפה, ירושלים, רעננה, אילת ולאחרונה גם בירושלים המזרחית. פעילות זו הביאה לשינוי גישות לקורבן התקיפה והחמרה בעונש העבריין.

הוקמו שתי הוצאות ספרים פמיניסטיות: "המין השני" ו"ברירות", אשר הוציאו לאור ספרות פמיניסטית, מקור ותרגום, שאפשרה לרבבות ישראליות ללמוד ולהבין את הנושא. לרבעון **נגה** קדמו שני עיתונים פמיניסטיים: "נלח"ם" ו"תודעה". אורגנו שישה כנסים ארציים של התנועה הפמיניסטית בישראל החל משנת 1977, והשתתפו בהם מאות רבות של נשים פמיניסטיות. פעילות פמיניסטיות שונות השתתפו בכנסי נשים בינלאומיים. כל הפעילות הזו בוצעה בידי חברות התנועה הפמיניסטית, בעלות אמונה, להט וחזון, בזמנן הפנוי, ללא תמורה כספית, בהזדהות מוחלטת עם המאבק. מאות רבות של כתבות עיתונאיות נכתבו בכל העיתונים, עשרות תוכניות רדיו הוקדשו לנושא ומאות שעות שידור שבהן רואיינו חברות התנועה הפמיניסטית על השקפותיהן ופעילויותיהן המסונפות. אפילו הטלוויזיה הישראלית מצאה לנכון להקדיש לנושא ידיעה או כתבה מדי פעם.

חבל שמאמר כה מקיף אינו טורח להדגיש מי היה הקטליזטור שהביא לשינוי עמדות ולמודעות פמיניסטית, מי היו הנשים והקבוצות שפעלו למטרה זו ללא ליאות שנים כה רבות. האם שהתה ד"ר ביז'אווי במדינת ישראל בעשרים השנים האחרונות? האין היא מתביישת להפגין בורות כה גדולה בנושא שאותו היא אמורה ללמד? והיכן האשראי שצריך להינתן לכל אותן חברות נועזות וחלוצות אמת במאבק למען כלל הנשים בחברה הישראלית? מדוע אינה טורחת לציין את הד"ר דורית פדן־אייזנשטדט ז"ל, שהיתה החלוצה בעולם הנשים האקדמי בעשייה ובאמונה הפמיניסטית?

מאמר זה, מקיף ככל שיהיה, לוקה בהיעדר העיקר. ודווקא משום שהופיע ב**נגה** הוא מהווה סטירת לחי רועמת הן מצד הכותבת והן מצד המערכת.

רות רזניק, ת"א

ד"ר סילביה ביז'אווי משיבה

מאוד הופתעתי לקרוא את מכתביהן של רות רזניק ואסתר עילם בתשובה למאמרי שהתפרסם בגליון **נגה** 14: "הפמיניזם בישראל: הביצה שלא נולדה".

הפתעתי נבעה משלושה טעמים:

א. מהנימה הכללית של המכתבים, שהיא בלשון המעטה תוקפנית ומכוונת לפגוע בכותבת המאמר (בביטויים כגון "טיוח היסטורי", "התעלמות זדונית", "בורות כה גדולה", "סילופים היסטוריים", "פמיניזם של כורסא"). אולם אין לי כל כוונה לענות על ההתקפות האישיות האלה, כי זה לא יתרום לנושא.

ב. הופתעתי לא פחות מחוסר ההבנה שמגלות הכותבות ביחס לתהליכים חברתיים, דווקא בשל תרומתן הרבה לנושא מעמד האשה בישראל. כסוציולוגית החוקרת את התהוותן של תנועות חברתיות, ומתעניינת במיוחד בתנועה הפמיניסטית, קשה לי להבין איך אפשר לראות בארגון המונה בקושי כמה מאות חברות "גל של פמיניזם", או אף "הקטליזטור שהביא לשינוי עמדות ולמודעות פמיניסטית". כדי שיהיה כזה צריך היה הארגון הפמיניסטי להישען על תודעתן החברתית־פוליטית של אלפי ואף רבבות נשים, שנותנות לכך ביטוי בארגוני שדה שונים (grass root organisations) ובפעילויות שהיו מצליחות להעלות את סוגיית הנשים בישראל אם לא למרכז הדיון הציבורי, הרי לפחות לדרגת סוגייה חברתית פוליטית לגיטימית. אולם הפמיניזם בישראל, קרי אותה תנועה חברתית הפועלת לשוויון זכויות וחובות בין המינים, עדיין לא לגיטימית בתודעה הציבורית הישראלית.

רות רזניק עצמה מביאה לכך סימוכין: חוק ההפלות, שהיא מתארת כאחת התוצאות המוצלחות של "התנועה הפמיניסטית בישראל", עבר אמנם ב־1977, אולם ב־79' בוטל הסעיף הסוציאלי, זה שהיווה פתח תקווה אמיתי לנשים. זאת ועוד. מאז לא עלה הנושא לדיון ציבורי כללי, אלא רק באופן מַחתרתי, למרות שרק בקרב האוכלוסייה היהודית מתבצעות יותר מ־40,000 הפלות מדי שנה, ויותר מ־60 אחוז מהן אינן חוקיות ונעשות פעמים רבות בתנאים־לא־תנאים.

כמו כן, כדברי רזניק, ב־77' "קומץ חברות פמיניסטיות נועזות הקימו את מפלגת הנשים הרדיקליות, בעלת מצע פמיניסטי מלהיב." אותה מפלגה קיבלה רק 0.6 אחוזים מהקולות ולא הצליחה להעביר אף נציגה אחת לכנסת. יתר על כן, מאז לא רצה לכנסת שום רשימת נשים עצמאית.

המשך בעמ' 47

PA 12292

דבר מערכת

ההתנגדות לדיכויו של "האחר" הוא העיקרון שעומד מאחורי התפיסה הפמיניסטית. אנו, המין השני, המין "האחר", איננו יכולות לעצום עין למראה סבלם של יתר "האחרים" בחברה. והפלסטינים הם הקבוצה המדוכאת ביותר כיום בישראל. אנו מזדהות עם המצוקה, עם הזעם ועם המרי הפלסטיני, ויחד אתם אנו מוחות נגד הכיבוש המתמשך.

בחודשים האחרונים התעוררו בכל רחבי המדינה התארגנויות ספונטניות של נשים במחאה על הכיבוש, שלא זכו לסיקור וכיסוי הולם. קבוצה של 50 נשים מערים שונות בישראל נסעה לאל־פרעה ולטובאס, ליד שכם, כדי להיפגש עם נשים פלסטיניות ולהביע סולידריות. בירושלים נפגשות נשים ישראליות ופלסטיניות כדי לנהל דיאלוג. בת"א מקיימות נשים משמרת מחאה שבועית שבה מוקרנות שקופיות מהמציאות בשטחים בחודשים האחרונים. בכל רחבי המדינה אוספות נשים גזרי בד נושאי חתימות וכתובות מחאה שנארגים למפה גדולה אחת, סמל לשולחן המשא ומתן עם הפלסטינים לקראת שלום. ב"מפת שלום" זו בחרנו כשער לגליון **נגה**.

לצד המחאה שאנו משמיעות כאן נגד דיכוי העם הפלסטיני אנו מנסות להאיר בגיליון זה את בעיית מקומן ומעורבותן של הנשים במערכת הפוליטית בישראל: קולנו נדחק מהדרגים הפוליטיים בשלטון המקומי, במפלגות, בקביעת מדיניות הממשלה ובחקיקה בכנסת. אפילו בהצעת החוקה לא מצאנו התייחסות לנשים פרט למס שפתיים לרעיון השוויון בין המינים. הצעת החוקה מתעלמת מנשים כקבוצה מופלית ואינה מכירה בכל זכויות היסוד שלהן. את גיליון **נגה** מס' 15 יש לקרוא כמחאה על השתקתנו.

נגה

צילום שער אילנה בְּרנר

עורכות
רחל אוסטרוביץ'
מירה אריאל
ענת בן־ארי
רחל גיורא
אמירה גלבלום
אראלה דאור
אביבה עין־גיל
מירי קרסין

משתתפים
אהוד עין־גיל

עיצוב גרפי
ענת בן־ארי
אביבה עין־גיל

עריכה לשונית
מירי קרסין

תרגום
אביבה ברק

סדר־צילום והגהה
"אגתה", תל־אביב

לוחות והדפסה
דפוס טל

הפצה
אטלס

נגה יוצאת לאור פעמיים בשנה.
דמי מנוי ל־4 גיליונות 25 ש"ח.
ניתן לרכוש גיליונות קודמים של **נגה**.

כתובת למשלוחים:
ת.ד. 21376, תל־אביב 61213,
טלפון 03–227663

Subscription rates outside Israel
Air Mail $20/4 Issues
Surface Mail $16/4 Issues

גיליון זה יצא לאור בזכות תרומתן של
"נשים אל נשים – ארה"ב–ישראל"

Our sincerest thanks to
"Women to Women – U.S.A.–Israel"
for their support and contribution

נגה נשלחת חינם לבית־הסוהר לנשים

הודעה למנויים:
מעתה תוכלו לעקוב בקלות
אחר מצב המנוי שלכן/ם.
המספר המופיע בתחתית הכתובת
מציין את מספר גיליון **נגה** האחרון
שהמנוי מקנה לכן/ם.
אנא חדשו את המנוי במועד.

ISSN 0333-6387

מגזין של נשים

נגה

מה בנגה?

די עם הכיבוש – משמרת נשים

מתחילת פברואר עומדת משמרת של נשים בכל יום ה' בשעות 19.00–20.00 בצומת הרחובות שדרות בן־גוריון ודיזנגוף, במחאה על הכיבוש המתמשך ובקריאה לממשלה לסגת מן השטחים הכבושים ולהתחיל במשא ומתן עם הפלסטינים לקראת פתרון של שלום. המשמרת מלווה בהקרנת שקופיות מחיי היומיום של הפלסטינים בשטחים הכבושים.

מערכת נגה מביעה את צערה על מותה של

וילט חורי

אחת הנשים המעטות בישראל שעמדו בראש מועצה מקומית (כפר יאסיף) וחברת מפלגת הנשים שהתמודדה בבחירות של 1977

...זה מה שקורה ...זה

ההחמצה של משרד החוץ

אורי סביר, יועצו של שמעון פרס לענייני תקשורת, יהיה ככל הנראה הקונסול הכללי הבא שלנו בניו־יורק. קולט אביטל, סמנכ"ל משרד החוץ, שהיתה אף היא מועמדת לתפקיד, תישאר כאן. המינוי המוזר של סביר אכן עורר תמיהות בעיתונות, אך עיקר הביקורת נסב על "הפוליטיזציה" שבמינויים במשרד החוץ ועל גילו הצעיר של סביר. איש לא התריע על ההחמצה הגדולה של משרד החוץ לשגר אשה למשרה כה רמה בשירות הדיפלומטי. להבדיל מהנושא העדתי שבו כבר יש עירנות ציבורית, תמיכה בהכנסת נשים לעמדות ניהול גבוהות אינה עולה אפילו כטיעון בדיון הלאומי בישראל.

לא כך המצב באו"ם. על מנת לפצות על נוהלי העבר שהותירו את הנשים ללא ייצוג כלשהו בדרגים הגבוהים של מזכירות האו"ם, הורתה המליאה הכללית למזכירות למנות עד 82' נשים ל־25 אחוז מהמשרות הבכירות, ולהעמיד את אחוז הנשים במשרות אלה על 30 אחוז עד 1990. תאריך היעד הראשון אמנם חלף, אך בכל זאת, חמש שנים מאוחר יותר הצליח האו"ם להגיע לאחוזים המיוחלים (25.2 אחוז, ליתר דיוק).

הגורמים המעורבים מאוחדים בדעה שפריצת הדרך נעשתה כאשר מונו שלוש נשים, לראשונה בהיסטוריה, לתפקיד תת־המזכיר הכללי. ד"ר נאפיס סאדיק (Nafis Sadik) החלה לעבוד בנושאי אוכלוסין ובריאות במולדתה, פקיסטן, ב־1954. עד למינויה באו"ם לפני כ־16 שנים עמדה בראש התוכנית לתכנון משפחתי בארצה. מרגרט ג'ואן אנסטי (Anstee), המנכ"לית החדשה של האו"ם בווינה, היא הראשונה בין הנשים שהצליחה לפלס דרכה לצמרת בתוך ממסד האו"ם עצמו. זה 35 שנים היא בשירות האו"ם, ולזכותה נזקפים פרוייקטים ברחבי העולם בנושאי חברה וכלכלה. בין היתר היתה זו היא שיזמה את תוכנית המזון העולמי. בריטית במוצאה, אנסטי תעמוד עתה בראש המרכז לפיתוח חברתי ואף תפקח על פרוייקט האו"ם למאבק בסמים. אחרונה ברשימה, תרז פאקט־סוויניי (Therese Paquet-Sevigny), אשת אקדמיה ועיתונאית קנדית, לא נאלצה לפלס דרכה באטיות בסולם האו"ם. היא מונתה לאחרונה מבחוץ לעמוד בראש המרכז למידע של האו"ם.

מינויים בכירים אלה משקפים ניסיון כן מצד מזכירות האו"ם להתגבר על מדיניות האפליה הקודמת. ניסיון זה מאפיין גם מדינות רבות שהושפעו מהכרזת "עשור הנשים" של האו"ם ב־1975, עשור שנסתיים בוועידת נאירובי ב־1985. ד"ר סאדיק, למשל, מקווה שמעתה ואילך לא יראו עוד בנשים נתמכות סעד ותו לא. יש לשתף את הנשים בתכנון הפרוייקטים שישפיעו על חייהן. יש לעודד אותן לתפקידי מנהיגות.

אך גם ביקורת מושמעת כלפי האו"ם. ססיל גרוס, נשיאת קבוצת נשות האו"ם למען שוויון זכויות בין המינים, טוענת שאין להסתפק בקומץ מינויי צמרת. כל מבנה הבירוקרטיה באו"ם חייב להשתנות ולהיפתח בפני נשים. וכפי שמתגלה בסקר שערך משרד הנשים באו"ם יורד מספר הנשים המועסקות באו"ם ככל שעולה הדרגה. אחת הבעיות, מתברר, אינה תלויה כל־כך באו"ם כמו במדינות האם, שמהן נבחרים פעילי האו"ם. רוב המדינות מציגות נשים־מועמדות לעתים רחוקות בלבד. ובכל זאת אין ספק שהאו"ם עשה צעד חשוב, קובעת מרצדס פולידו דה־בריצ'נו, העומדת בראש משרד הנשים באו"ם. הוא משמש דוגמה למאמץ לשפר את מעמד האשה למרות ההתנגדות מצד המדינות החברות.

8 במרץ – יום בחירה

נציבות המדינה נענתה לפניית עו"ד אתיה שמחה, יועצת ראש הממשלה למעמד האשה, להכיר ב־8 במרץ, יום האשה הבינלאומי, כיום בחירה. החל ב־8 במרץ השנה יוכלו אם כן נשות ישראל לבחור ביום האשה הבינלאומי כיום חופשה.

מפת השלום

"מפת השלום", יריעת בד גדולה המורכבת מאלפי פיסות בד של 20×20 נתפרת כבר כמה חודשים (ראו שער קדמי ואחורי). יוזמות הרעיון הן נשים מכל רחבי המדינה שאינן מייצגות גופים מפלגתיים או ארגונים קיימים. מפת שלום זו תוגש לממשלת ישראל בקו׳יאה לסיים את הכיבוש ולפתוח מיד במשא ומתן עם הנציגות הנבחרת של העם הפלסטיני לקראת פתרון של שלום. הנשים היוזמות פונות ל**כל** נשות ישראל בקריאה: "היי גם את על מפת השלום. שילחי פיסת בד בצירוף חתימה, סִסמה, שיר או ציור ל"נשים", ת.ד. 36448, ת"א.

מציאות

התקשורת והתייחסותה לנשים – יום עיון בחסות המועצה הלאומית לקידום מעמד האשה, התקיים ב־8.2.88, באולם ההרצאות של משכן הכנסת. ד"ר מירה אריאל שוחחה על ממצאיה באשר לדרכי ההצגה השונים של נשים וגברים בטלוויזיה, ורחל אוסטרוביץ הציגה את הממצאים שהתקבלו מסקר תוכניות טלוויזיה בתקופה שבין נובמבר 1986 עד ינואר 1987. מתברר כי:

קריינות – ב־100 אחוז מתוכניות "מבט" פתח וסיים את המהדורה קריין־גבר. בכתבות שהוכנו מראש ולוו בקריינות, הקריין היה ב־99 אחוז מהמקרים גבר.

פרשנות – במהלך התקופה שנבדקה נמנו 40 פרשנים במגוון נושאים (ביטחון, כלכלה, מדיניות חוץ, פלילים וכו'). 100 אחוז מאותם פרשנים היו גברים.

כתבות – מתוך 389 כתבות, 94 אחוז מהכתבות נעשו בידי גברים. רק שישה אחוזים נעשו בידי נשים.

ראיונות – בתקופה הנבדקת רואיינו 814 אנשים, מהם 88 אחוז גברים ו־12 אחוז נשים. הנשים מעולם לא רואיינו בנושאי ביטחון, מדיניות חוץ ושטחים. תגובתו של חיים יבין, מנהל הטלוויזיה: זוהי המציאות.

הצלחת בזק

אחרי התכתבות שנמשכה חצי שנה נפגשו בינואר נציגות "פורום ארגוני הנשים": רחל אוסטרוביץ', מנהלת "פרוייקט נשים במדיה" ודינה בלכמן, יו"ר "נשים נגד פרסום פוגע", עם דובר בזק, זכריה מיזרוצקי במטרה לסכם את הנוסח החדש של המשיבונים של בזק.

חברת בזק נענתה עוד קודם לכן להצעת "נשים נגד פרסום פוגע" לנסח את הפרסומות שלו בלשון הפונה לשני המינים: "אנא היכנסו לבזק" במקום הפנייה "אנא היכנס לבזק". בפגישה סוכם לשנות גם את נוסח המשיבונים כך שיענו בלשון נייטרלית: "נא להמתין" במקום "אנא המתן". דובר בזק ציין שהוא שמח להיענות להצעה אשר תשפר את הרגשתן של הנשים, המהוות לפחות 50 אחוז של הלקוחות, אולם הדבר ייארך זמן־מה בשל המספר העצום של המשיבונים בבזק. הצעד הראשון ייעשה באיזור תל־אביב.

ה שקורה ... זה מה

סוף סוף

חוק חדש לשוויון הזדמנויות בעבודה התקבל בכנסת בפברואר השנה. חוק זה מבטל את החוק הקודם, "חוק הזדמנות שווה בעבודה התשמ"א", אשר טיפל רק בתנאי קבלה לעבודה. התחומים שהחוק החדש עוסק בהם: קבלה לעבודה, תנאי עבודה, קידום בעבודה, הכשרה או השתלמות מקצועית, פיטורין או פיצויי פיטורין.

החוק החדש אוסר על אפליה בין עובדים ומחפשי עבודה בגין מינם, מצבם המשפחתי או היותם הורים. הוא מכיר בזכויות שני ההורים, ומאפשר לאם או לאב להיעדר מן העבודה בשל מחלת הילד. הוא גם מקנה פיצויי פיטורין בגין לידה להורה – האם או האב על־פי בחירת בני־הזוג.

החוק מאפשר פסיקת פיצויים לעובד/ת, חיוב מעסיק לקבל עובד/ת לעבודה ומניעת פיטורין. חובת ההוכחה, על־פי החוק, חלה על המעסיק. החוק מטפל גם בנושא הטרדה מינית בעבודה ומגדירהּ כעבירה.

אך בעיית האכיפה עדיין לא נפתרה, גם בחוק זה. החוק מאפשר אמנם להגיש תלונה לארגון העובדים היציג במקום העבודה, אך עד היום לא הראו ארגוני העובדים נכונות למנוע אפליית נשים בכל תחומי העבודה שהחוק עוסק בהם.

חגיגת ספורט לנשים

יום ספורט נשים מיוחד במתקני הספורט של אוניברסיטת ת"א ציין השנה, ב־12.3.88, את יום האשה הבינלאומי. אירועי הספורט כללו טורניר טניס, כדורסל, כדורגל, כדוריד, קרטה והתעמלות. אגודת ל.כ.ן. – לקידום כדורסל נשים, ארגנה את היום שבסופו הוענקו פרסי הוקרה ל־20 ספורטאיות מצטיינות שהגיעו לשיאים אולימפיים וישראליים בעבר. בתמונה, כוכבות ספורט בישראל של כל הזמנים מחזיקות בתצלום שלהן באחד מאירועי הספורט שבו השתתפו בעבר.

לא צודק בעליל

ד"ר ניצה שפירא־ליבאי, לשעבר יועצת ראש הממשלה למעמד האשה, פנתה אל המפקח על הביטוח במשרד האוצר שיפעל למניעת אפליה של נשים בביטוח נכות. חברות הביטוח משוחררות מחובת ביטוח תשלום פיצויים בגין נכות שנגרמה כתוצאה מסיבוכי הריון ולידה.

בפוליסת הביטוח של חברת הפניקס הישראלי, לדוגמה, נכללת ההוראה הבאה – "הגבלת אחריות לגבי נשים בתקופת הריון: אם המבוטח הוא אשה, לא תהיה החברה חייבת לשלם פיצויים חודשיים לפי נספח זה אם אי הכושר המוחלט לעבודה אירע בתקופה שבין התחלת ההריון ועד סוף החודש השלישי אחרי הלידה, ונגרם במישרין או בעקיפין מסיבוכים הקשורים בהריון ולידה."

לשם השוואה הרי רשימת מקרים שבהם מגבילה החברה את אחריותה לאובדן כושר העבודה: ניסיון התאבדות, חבלה עצמית, השתתפות בפשע, שיכרות או שימוש בסמים.

הטרדה מינית

צוות מיוחד בנציבות שירות המדינה יבדוק תלונות על הטרדה מינית במשרדים ממשלתיים, ובכללן גם תלונות אנונימיות. מטרת הבדיקה: להביא נאשמים עובדי שירות המדינה לדין משמעתי ולהליכי משפט פליליים.

הצוות מנסח בימים אלה סעיף מיוחד בתקשי"ר שיגדיר הטרדה מינית בעבודה כעבירה משמעתית ספציפית. כן הוחלט לקבוע בכל משרד ממשלתי אשה ממונה על קבלת תלונות על הטרדה מינית.

גזענות במסווה של אמצעי מניעה

נערות שחורות במדינת קווינסלנד, אוסטרליה, מקבלות בניגוד לרצונן זריקות של "דפו־פרוברה", אמצעי מניעה שהחוק אוסר על הפצתו כיוון שהוא עלול לגרום לסוכרת ולעקרות. הצוות הרפואי של ממשלת קווינסלנד מזריק לתלמידות בתי הספר את החומר תוך כדי הטעייתן שמדובר במערכת חיסון. זריקות אלה ניתנות במסגרת ניסיונה של ממשלת קווינסלנד להגביל את הילודה אצל האבוריג'ינים, תושבי אוסטרליה המקוריים.

ה ...זה מה שקורה

איגודים מקצועיים משנים תדמית

עדות לחשיבות של כניסת נשים למוקדי החלטה הם האיגודים המקצועיים בארה"ב. לאיגודים אלה תדמית גברית במיוחד, אך בשנים האחרונות הם החלו להיאבק גם למען נושאים "נשיים". קלמנט אלן, דור רביעי לעובדי מכרות פחם ונציג ועד בכיר: "אינני רואה בשאלה של חופשה הורית עניין לנשים. זהו עניין משפחתי."

ואכן, האיגודים המקצועיים פועלים יותר ויותר בשידול, מיקוח ואף תביעות משפטיות למען שוויון בשכר, שעות עבודה גמישות, חופשה הורית ומעונות לילדים. המאבק לשיפור בשכר, בפנסיה ובביטוח בריאות עדיין נתפס אמנם כראשון במעלה, אך האיגודים כבר מעכלים את העובדה שעליהם להיענות לצורכי הציבור המודרני, שמורכב ברובו ממשפחות של שני מפרנסים. לא במקרה מצאו גם הסקרים השונים שנשים, יותר מגברים, מביעות כיום רצון להצטרף לאיגודים מקצועיים. נשים מהוות כיום רק כשליש מחברי האיגודים המקצועיים, אך יותר ממחצית המצטרפים החדשים הן נשים. יש לצפות שנוכחותן תגבר בעתיד, ובהתאם לכך גם ייקבעו מחדש סדרי העדיפויות של האיגודים המקצועיים.

מרתון

פרסיליה וולץ' (42), לשעבר קצינה זוטרה בחיל הים הבריטי, היא האשה המבוגרת ביותר שניצחה אי פעם במירוץ המרתון של ניו יורק, בנובמבר 1987. וולץ' הוליכה במירוץ מתחילתו וסיימה אותו אחרי שעתיים, 30 דקות ו־17 שניות. "אפשר לעשות דברים גם אחרי גיל 40," אמרה וולץ'. "תמיד חשבתי על גיל כעל מחלה חברתית, עד שפגשתי את בעלי כשהייתי בגיל 35. זה עזר לי להתגבר על המחלה."

לפני כשמונה שנים שכנע אותה בעלה להמיר את העישון, קופסה ליום, בריצה. בפעם הראשונה שהתבקשה לרוץ, במירוץ לעשרה ק"מ ב־1979, היא היססה. אחרי ששינתה את דעתה הגיעה שנייה. השנה היה זה ניצחונה הראשון במרתון יוקרתי.

מעניין להשוות את סכומי הפרסים שקיבלו מנצחי המרתון הזה, גברים ונשים: המקומות 1 עד 4 קיבלו פרסים זהים, אחר־כך נפער פער. הגבר במקום החמישי קיבל 14 אלף דולר, האשה במקום החמישי קיבלה רק 12 אלף. במקום העשירי גדל ההפרש: 6,000 דולר לגבר, רק 2,000 לאשה. האשה שהגיעה במקום ה־13 לא קיבלה כל פרס. הגבר שהגיע במקום זה קיבל 2,000 דולר. גם הספורטאי שהגיע במקום ה־15 בין הגברים קיבל פרס, אלף דולר.

לפרסיליה וולץ', על כל פנים, הביא הניצחון פרס נאה, כמו זה של איברהים חוסיין מקניה שניצח בין הגברים: 25 אלף דולר ומכונית מרצדס.

התערבות גסה

נשות קנדה זכו לניצחון משפטי חסר תקדים בתולדות ארצן. בית־המשפט העליון באוטווה קבע שכל החוקים והתקנות המעגנים את נושא ההפלות בחוק הפלילי אינם בתוקף, וכי הטלת עונשים על מבצעי הפלות מלאכותיות היא בבחינת "התערבות גסה בפרטיותן של נשים והתערבות בביטחון גופן."

ההחלטה ההיסטורית באה בעקבות עשרים שנות מאבק עיקש שניהל ד"ר הנרי מורגנטלר, גינקולוג יהודי ממונטריאול, ניצול מחנה ההשמדה אושוויץ. במשך שנות מאבקו לפתיחת מרכזי הפלות, הועמד מורגנטלר פעמים רבות לדין, נכלא בבתי־כלא, הותקף והושפל, אך במשך כל הזמן לא הרפה ממטרתו.

החלטת בית־המשפט העליון, שהטלת האיסור על ההפלות נוגד את החוקה היתה בבת־אחת לנושא בחירות מרכזי.

דו"ח: יותר מדי ניתוחים קיסריים בארה"ב

מספר הלידות בניתוחים קיסריים מסוכנים ובלתי נחוצים יצא בארה"ב מכלל פיקוח, והעלות הכוללת שלהם הגיעה ל־728 מיליון דולר. אלה ממצאי קבוצת מחקר של בריאות הציבור בארה"ב. אחוז הלידות בניתוחים קיסריים עלה מ־5.5 אחוזים מכלל הלידות ב־1970 ל־24.1 אחוז ב־1986 (906 אלף לידות). משמעות הדבר שמספר האמהות שעברו ניתוח קיסרי עלה פי ארבעה בתוך 16 שנה. "אם תימשך נטייה זו," קבעו מחברי הדו"ח, "יעברו 40 אחוז מכלל האמהות ניתוח קיסרי בשנת 2000."

לידה בניתוח קיסרי מסוכנת הרבה יותר מלידה רגילה: הסיכוי למות הוא פי שניים עד פי ארבעה מלידה רגילה, והסיכוי ללקות בדלקת רצינית אחרי הניתוח גדול פי שישה.

החוקרים מצאו כי עדיין רווחת המדיניות, מדיניות שעבר זמנה, לערוך ניתוח קיסרי אוטומטי ליולדת שילדה בעבר בניתוח כזה. הדו"ח מבקש להורות לבתי־חולים לפרסם את חלוקת הלידות אצלם: כמה לידות רגילות, וכמה לידות בניתוח קיסרי. כן מבקשים החוקרים לחייב את בתי־החולים לבקש חוות דעת נוספת, של רופאים מחוץ למוסד, לפני ביצוע כל ניתוח קיסרי שאינו מוגדר כמקרה חירום.

הדו"ח מראה כי התשלום לרופאים גבוה יותר במקרה של ניתוח קיסרי, וליולדות המכוסות על־ידי ביטוח בריאות ציבורי ממשלתי יש פחות סיכויים לעבור ניתוח כזה.

..זה מה שקורה

ההתחשבות משתלמת

נתונים מארה"ב: רבע מכלל העסקים במדינה מופעלים או נמצאים בבעלות נשים; 81 אחוז מאוכלוסיית הנשים האמריקניות בגיל 25 עד 34 עובדות; שלושה מיליון עסקים נמצאים בבעלות נשים ומכניסים 98.3 מיליארד דולר.

האשה העובדת היא הכתובת שאליה מופנית היום מרבית הפרסומת. האשה אינה נתפסת, ולפיכך גם אינה מצולמת יותר, כבעלת מטאטא בידה האחת ותינוק בידה השנייה. כשהמפרסם מבקש לפנות לצרכן הפוטנציאלי הוא יעשה זאת באמצעות דמותה של "אשת קריירה". הנשים העובדות היום הן כוח קנייה עצום, ובעלות הרגלי צריכה שונים לחלוטין מאלה שהיו לפני עשר שנים.

מהפך בשעות פתיחת החנויות. מאחר שרוב הנשים עובדות חמישה ימים בשבוע, מבוקר עד ערב, נפתחים מכוני היופי והמספרות בשעות אחר הצהריים והערב. עסקים רבים פתוחים בימי שבת וראשון, ובעליהם בוחרים ביום מנוחה אחר במשך השבוע. שעות הערב המאוחרות הפכו לשעות הלחץ בקניית מזון, ובחנויות נראים גם גברים רבים.

גם ספקי השירותים מביאים בחשבון שהצרכן של היום היא אשה עובדת. אשה הקונה לעצמה מכונית וגם משלמת בעדה, מבקשת נוחיות. כיסא המושב, תא הכפפות, צבע הריפוד, כל אלה חייבים להתאים לצרכיה. אחרי הכל, ארבע מתוך עשר מכוניות נרכשות בידי נשים.

כל סוכן־נוסע שלישי בארה"ב כיום היא אשה, וסוכנות אלה מוציאות 23 מיליארד דולר על כרטיסי טיסה, לינה, שכירת רכב ושירותים נלווים אחרים. ספקי השירותים הללו חייבים להביא בחשבון את הלקוחה הפוטנציאלית ולהציע את עצמם בהתאם. הביטוי לכך מורגש בתפריט מותאם במסעדות ואפילו בניסוח פוליסת הביטוח. נשים מסכנות את חייהן בכוח המשטרה ואף מאבדות את חייהן בטיסות חלל. אשה עורכת דין או שופטת בבית המשפט אינה יוצאת דופן. הן עובדות גם בתחנות דלק או בתיקון מכוניות, הן רצות לקונגרס וגם נבחרות, ומאיישות לא מעט משרות פוליטיות ומנהליות בממסד. מה הפלא שחברת "מרכז למידה לפעוטות", המפעילה מעונות יום, גדלה משני מרכזים ב־1969 ל־1,039 מרכזים ב־40 מדינות בארה"ב כיום, ורווחיה עלו מ־365 אלף דולר ל־24 מיליון דולר.

פנסיה קרבית

אחרי יותר מ־40 שנה החליט בית המשפט האיטלקי העליון לפצות את הנשים האיטלקיות שנאנסו בזמן מלחמת העולם השנייה. ההחלטה נתקבלה לאחר מאבק ממושך שניהלה אשה מהעיר לאטינה, דרומית לרומא. נשים איטלקיות רבות נאנסו בשנים 1944–1945, בזמן נסיגת הגרמנים וכניסת חיילי בעלות הברית לשטחה של המדינה. בהתאם להחלטה יקבלו נשים אלה מעין "פנסיה קרבית", כפיצוי על הנזק הנפשי והגופני שנגרם להן. בעיה אחת הטרידה את השופטים שפסקו על מתן הפיצויים: מדוע שהמדינה לא תעניק פיצויים גם לנשים הנאנסות בימים אלה?

אמא של פרה קדושה

דברים אלה נכתבו במהלך מלחמת לבנון, קיץ 82'.

כאמא של חייל, אני אֵם לִיצור בעל 3 ראשים: "בן", הפרה הקדושה של כל אֵם יהודייה; "חייל", הפרה הקדושה של כל אשה ישראלית; "בן חייל", הפרה הקדושה של ההורים כולם. קשה.

וכמי שמתעבת את האלהת הילדים, את רטט הקדושה והפטריוטיזם לנוכח לחימה, ורואה בכל ישראלי בלבנון ובשטחים אדם הפוגע בכבודי כיהודייה, כציונית וכישראלית, קשה לי כפליים כשבני הפרטי שוהה עם חבריו ליחידה בלבנון, כשהם סופגים ומשיבים לחימה.

מאז הפכתי אֵם לפרה קדושה עברתי שלבים שונים: מרגשי אובדן ודיכאון דרך זעם וחרדה נוכח התופעה, ואל תחושת אין־אונים, זהירות ועמידה על המשמר. בתחילה בכיתי הרבה. אחר־כך עצרתי ברגשותי. כיום התפכחתי ולמדתי לחיות עם העובדה שאין עם מי להתחלק ברגשות. לפני שהיה לפרה קדושה היה הוא שותף לדעותי. מאז, היה עלי ללמוד שלא לשאול ולא לשוחח בגלוי, שמא אחזק חילוקי דעות ואסגור אפיקי קשר. גם הוא למד שלא להתחלק יותר מדי, ואם כבר, אז בדברים שלא יגרמו לחילוקי דעות בין אמא יפת־נפש לבין בן חייל בלבנון, החש נאמנות ושותפות עם חבריו החיים, הפצועים והמתים, ועם יחידתו. גם עם בעלי דעות פוליטיות זהות לשלי, אך כאלה שאין להם פרות קדושות בלבנון, איני מסוגלת להתחלק יותר: איך יבינו לרוחה של יפת־נפש אֵם לפרה קדושה, אם היא עצמה לא מבינה את עצמה?

הוא מגיע תמיד אחרֵי: אחרֵי אימונים מפרכים, אחרי מסע של 70 ק"מ, אחרי קרב בלבנון, אחרי לוויה של חבר שנהרג. הוא מגיע תמיד מלוכלך, רטוב מזיעה או מגשם, סוחב משקל עצום, לרוב מאוחר בערב אחרי שעות רבות בטרמפים, כשהשבועיים שלפני בואו הם תמיד טוטו, "יבוא־לא־יבוא", הנמשך גם עד 12 בליל שבת, גם בשעה כזו הוא מגיע לעתים. וכשהוא מגיע הוא תמיד על תקן של פרה קדושה.

והאמא של פרה קדושה נקרעת בין הרצון לפצות: מקלחת חמה, אוכל טוב, בגדים נעימים, קלים ונקיים, חברים וחברות (שחזרו גם הם מיחידותיהם) היושבים ומבלים עד כמעט אור הבוקר, שֵינה עד צהרי שבת, ים כל שעות אחר הצהריים, בילוי/סרט/פאב עד חצות, לבין זעם נורא על שהכול קודש לפרה הקדושה: הבית עם צרכיו, האמא עם הערותיה וקשייה, העולם עם המאורעות שלו, הכול נעלם בפני חשיבות קדושתה. כל האנרגיה, כל כוחות הנפש, כל הסקרנות, ההתרגשות, ההתכוונות הנפשית שלו, של אחיו הצעיר ושל חבריהם סובבים סביב תכנים של צבא ומצ'ואיזם: הידיים ממששות באקסטזה כלי חדש, העיניים בורקות לשמע סיפורים ותיאורים, אימונים ומסעות של יחידות המתחרות ביניהן על כתר הקושי, הקשיים מועלים לדרגת ערך מכובד. אין פקפוקים, אין לבטים, אין שאלות.

זמנו של הפרה הקדושה שלי כשהוא בבית פנוי מכל חובה. הוא לא מנקה, מכבס, שוטף, מדיח וכיוצא באלה. ואף על פי כן כל שבת יש בינינו ויכוח על גיהוץ מדיו שלו. הפרה הקדושה שלי טוען שהורי חבריו עושים למענם הכול: מצחצחים את נעליהם, מגהצים מדיהם, מכינים את הסנדוויץ' בבוקר. איזו מין אם של צנחן אני המסרבת לגהץ לו מדי א' וסבורה שעליו לעשות זאת בעצמו?

קטעים משיחותיו עם ידידיו: "אני כל־כך רוצה כבר להיתקל... הלוואי שניתקל הפעם... פעם שנייה/שלישית/רביעית שנדפקתי ולא השתתפתי בהיתקלות..."

ואני מאזינה לטִמטום של הפרה ומתפללת ששאיפותיו לא יתמלאו.

ואחיו הצעיר: "כשמכינים אדם וזאת המומחיות שלו, הוא שואף לְמַמֵש אותה. זאת השאיפה של כל מי שמתמחה בתחום כלשהו."

ואני מהרהרת עד כמה הוא צודק, וכי זאת בדיוק סיבת כל המלחמות – שהמומחים רוצים לממש מומחיותם. אני קוראת את דברי תושבי השטחים בעיתון: "הגרועים ביותר הם הצנחנים. כשאנחנו רואים אותם אנחנו יודעים מראש מה מצפה לנו."

תגובת הפרה: "אילו ידעתְ מה עושים החברים הטובים שלו."

ואני מנווטת במהירות להבלים מן הקצה השני של העולם, כשבפנים אצלי הַלמות וחרדה וכאב ומבוכה. והשאלה שאני לא מעזה להעלותה אפילו בפני עצמי בכנות: "ואולי גם אתה? האומנם רק ראית והיית נוכח? הרי לא תספר לי..."

האם רק בגלל אהבתי נדמה לי שהוא בעל ראש פתוח ובעל גישה מתקדמת לבעיות היסוד של החיים? האם כל גבר, גם בעל ראש פתוח וגישה מתקדמת לחיים, רוטט כולו מהתרגשות והתלהבות כשהוא מתקרב ו/או עוסק בדברים של אלימות והֶרֶג?

אני תופסת את עצמי שואלת: איך הייתי אני מחזיקה מעמד בתנאים שנכפו עלי ושבעיני הם מזוויעים? ועונה לעצמי, שייתכן שבאמצעות אי־פקפוקים, אי־לבטים, אי־שאלת שאלות. אני תופסת את עצמי שואלת: האומנם בעיניהם זה כל־כך מלהיב וברור, או שרק באמצעות ההתלהבות וההבהירות מתאפשר להם לעבור זאת ולהישרד?

קרוב לשלוש שנים אני מאזינה, מביטה, עוצרת בעצמי שלא להעיר, להתפרץ, להתווכח; שהרי תמיד "מחר" הוא חוזר לשם, ואיך ארגיש אם לאחר פרידת ויכוח סוער על מעשיו ומחדליו שם, אקבל את ההודעה על כך שנפצע או נהרג?

לא יאומן עד כמה קִיטשי וקלאסי הוא המלכוד הנשי הזה: אל תנסי למנוע את זוועות הגברים, את העינויים וההשפלות וההרג והרציחות והמלחמות, כי מחר, כשהוא ייהרג, את תחושי כל חייך שזה מפני שפגעת בביטחון העצמי שלו. אלוהים, איזה חרא! האם כך זה יימשך לעולמי עד, ורק משום שאנו אוהבות אותם?!

ועד שישוב בעוד שבועיים משם, יש לי מספיק זמן להתאבל על הילד שגידלתי במשך 18 שנים, השקעתי ועודדתי וטיפחתי וקיוויתי לפרח, והנה פרה... הראשונה. השנייה מתגייסת עוד מעט. ועוד שלוש שנים...

(השם שמור במערכת)

נשים כוח ופוליטיקה

מאת **ארלה דאור**

באביב 1970 כתבה רובין מורגן בהקדמה לספר "Sisterhood is Powerful":

"בחודשים האחרונים ערכו נשים שביתות פראיות בג'נרל אלקטריק, בנידקס, חברת הטלפונים בל ניו־יורק. הדבר הפתיע הן את ההנהלה והן את האיגודים המקצועיים. הנשים הרגישו שהאיגודים המקצועיים מכרו אותן... עקרות בית יצאו בשביתה כדי להשיג שכר עבור עבודתן והגדרה בכתב של התפקיד... קבוצות של נשים מתארגנות באיגוד האמריקני למדעי המדינה, באגודת האנתרופולוגים, באיגוד לשפות מודרניות, באגודה להיסטוריה, בארגון האמריקני לקידום המדע.... אמהות נזקקות סעד התפרעו בלשכות הסעד... נשים קתוליות התמרדו בנושא הגלולה... נזירות קתוליות דרשו אוטונומיה ושחרור מההירככיה הגברית... מיס אמריקה חשפה את האופן המסחרי שבו נוצלה... נשים צועדות... נשים מפגינות... נשים יוצאות נגד... נשים דורשות הקמת מרכזים קהילתיים לילדים, לאמהות עובדות, פיתוח תוכניות הכשרה שימומנו על־ידי המיליונים שנגרפו מפורנוגרפיה..."

שמונה־עשרה שנים חלפו מאז נכתבו דברים אלה, ועדיין לא זכינו לראות בישראל פעולות מקיפות מן הסוג הזה. והמצב בישראל קשה: מנשים נשללה זכות יסוד בסיסית, הזכות להשתתף בבחירת נציגים למוסדות החברה (בחירת רב אשכנזי לת"א). לנשים גם אין הזכות להיבחר לכל מוסדות החברה, ומינויה של לאה שקדיאל למועצה הדתית בירוחם עדיין לא אושר ונגרר זה זמן רב בערכאות משפטיות. נשים עובדות בכלל, ואלה שעל קו הייצור בפרט, מופלות לרעה בשכר, באפשרויות קידום ובתנאי העבודה. עקרות בית אינן זוכות להכרה בעבודתן, ובסטטיסטיקות רשמיות הן מוגדרות כלא־עובדות. האשה וגופה משמשים לא רק בפרסומת אלא גם בתעמולה ממשלתית רשמית ובתשדירי שירות, וזה רק חלק מהרשימה.

זכות הבחירה לנשים בעולם לא הושגה אלא לאחר מאבק ממושך וקשה. גם בישראל היה צורך להילחם על זכות יסודית זו, וזאת למרות ההצהרה כבר ב־1897 על שוויון האשה היהודית בהסתדרות הציונית וזכותה לבחור ולהיבחר לקונגרס הציוני.

שאלת זכותן של נשים לבחור ולהיבחר הועלתה לראשונה ביישוב היהודי בפלשתינא ב"כנסייה בזכרון יעקב", 1903. הקבוצות החרדיות התנגדו למתן זכות בחירה לנשים ואיימו בפרישה. אי לכך נמנעו בהצבעה "המתקדמים", שתמכו עקרונית במתן זכות זו, וכך הושג רוב נגד מתן זכות בחירה לנשים.

באסיפה המכוננת הראשונה, 1918, התקבלה ביישוב ההחלטה הבאה: "הבחירות לאסיפה המכוננת תהיינה ישירות, שוות, חשאיות, כלליות, בלי הבדל מעמד." בנוגע להבדלי מין הוחלט שהוועד הזמני ידון עד כמה השעה והתנאים "רצויים להוציא דבר זה לפועל בחיים." ובאסיפה המכוננת השנייה באותה שנה נתקבלה ההחלטה הבאה: "זכות בחירה אקטיבית ישנה לכל יהודי בשטח המשוחרר בלי הבדלי מין." (ומה עם זכות הבחירה הפסיבית, הזכות להיבחר?). רק ב־1919, באסיפה המכוננת השלישית, הוחלט כי: "לאשה תהיה זכות בחירה אקטיבית ופסיבית," אולם המאבק לא תם. החרדים בירושלים הקימו תנועת התבדלות שקראה לאי השתתפות בבחירות לאסיפה המייסדת כל זמן שלא תבוטלנה זכויות האשה, וההחלטה על מתן זכות בחירה אקטיבית ופסיבית לאשה נגררה עד 1925, בבחירות לאסיפת הנבחרים השנייה. בבחירות אלה השתתפו נשים ואף היוו 12 אחוז מכלל הצירים הנבחרים.

בזכות זו, שהושגה לאחר מאבקים קשים ועקשניים של נשות היישוב העברי, תלו תקוות רבות. קיוו שהיא תסלול את הדרך לשוויון חברתי ופוליטי ושהשוויון לא יהיה עוד נחלתה הבלעדית של אליטה פוליטית גברית אלא יחול על כולם. אך התקוות לא התממשו. הנשים כקבוצה עדיין מקופחות מבחינה חברתית, חוקתית ופוליטית בישראל. חוקים רבים, ולא רק הדתיים, מנציחים מעמד נחות לנשים. למשל, תנאי הזכאות בביטוח נכות של אשה העובדת במשק ביתה בלבד חמורים מתנאי הזכאות של שאר המבוטחים בתאונות עבודה, וזכות הביטוח המרבית היא 25 אחוז בלבד מהשכר הממוצע במשק. עבודה חלקית אינה מזכה בתשלום דמי אבטלה. אשה נשואה אינה מוכרת בעיני מס ההכנסה כיישות עצמאית ועל כן גם אינה זכאית, בין היתר, להחזרי מס.

הזכות לבחור את מוסדות החברה

מאפשרת אמנם לקחת חלק בחיים הפוליטיים, אולם מימוש זכות הבחירה כשלעצמו לא בהכרח מבטיח שינוי חברתי. כדי שזכות זו תהיה אפקטיבית נדרשים תנאים נוספים. ראשית, כדי שלקול הנשי תהיה משמעות עלינו להצביע בצורה ברורה וניתנת להבחנה על פי האינטרסים שלנו כנשים. אם, לדוגמה, הנשים בת"א תימנענה מלבחור בלהט כראש עיריית ת"א עקב הצבעתו בעניין השתתפות נשים בבחירת רב אשכנזי לת"א, יהססו גם פוליטיקאים אחרים לפגוע בצורה כל־כך בוטה בזכויות הנשים, ולו משיקולים אלקטורליים. ככל שתגדל ההכרה בייחודיותו וחשיבותו של הקול הנשי כך יגדל כוחנו הפוטנציאלי.

שנית, עלינו לדאוג לאלטרנטיבות פמיניסטיות לדוגמה הקיימת, כדוגמת מצע "מפלגת הנשים" בבחירות של '77 (קטעים ממנו מופיעים בעמ' 14), ומפלגת הנשים בתקופת היישוב (**נגה**, גיליון מס' 3).

שלישית, עלינו להבטיח ייצוג נאות לנשים בפוליטיקה הכלל־ארצית והמקומית, שכן ההליך הדמוקרטי מחייב ייצוג. אך מספר הנשים הנבחרות למוסדות הממשל הוא קטן: מאז 1948 כיהנו בממשלות ישראל ארבע שרות בלבד (שתיים מהן ללא תיק), ובשלטון המקומי כיהנה אשה אחת בלבד כראש מועצה (ויאולט ח'ורי, ראש מועצת כפר יאסיף). לאור מספרן המזערי של נשים בכנסת ובשלטון המקומי יש לשאול: מי מייצג את הנשים, האם הגברים מדברים בעדנו?

"...הן הורסות כל טיפה של רכות ונשיות בשמו של השוויון האידיוטי. איש לא קבע ברשומות שמקצוע הגננת והאחות, ובימינו אפילו המורה, הִנו מקצוע נשי. ברם, כך נסתדרו הדברים על פי נטייה חופשית של העובדים עצמם," ח"כ בני שליטא במכתב רשמי, על נייר הכנסת ובדואר הכנסת, למנכ"ל משרד החינוך והתרבות (29.3.87).

אין ספק שאיננו מיוצגות על־ידי אותם גברים חסרי כל אהדה או הבנה בסיסית לבעיות שנשים מתמודדות אִתן, אולם האם גברים הרגישים לבעיות אלה ואוחזים בדעות "פמיניסטיות" יכולים ומצליחים לייצג אותנו?

על־פי ההיסטוריה של היישוב העברי ושל מדינת ישראל מאז 1948, בכל פעם שהתעוררה שאלה כלשהי הקשורה למעמדה וזכויותיה של האשה, החל בזכותה לבחור ולהיבחר ברשויות הארציות והמקומיות, העדיפו גם אותם גברים שתמכו ותומכים בשוויון האשה לבטל את עמדתם מפני שיקולים קואליציוניים ואחרים. לולא מאבקן של הנשים עצמן, בכנסת ומחוצה לה, לא היו מושגים אותם הישגים שהושגו עד כה. על כן חיוני כל־כך ייצוגן של נשים בפוליטיקה. אך כאשר מספר הנשים הוא סמלי בלבד, כמו בכנסת למשל, אין לאותן נשים נבחרות אפשרות אמיתית להביא לשינוי. הלחצים הפועלים עליהן להידמות לעמיתיהם הגברים הם חזקים.

פוליטיקאים עובדים במסגרות פוליטיות וברצונם לחזור ולהיבחר, ולכן הם חייבים למצוא שפה משותפת עם עמיתיהם ולהיות רגישים למפלגתם ולדרכי פעולתה. אין זה כה מפתיע, על כן, כי במערכת שיש בה נשים ספורות בלבד בתוך רוב של גברים נוהגות הנשים כגברים ואינן תומכות במדיניות פמיניסטית יותר מאשר הגברים. (שרית גרינברג, למשל, נציגת הליכוד בעיריה, שהצביעה נגד השתתפותן של נשים בבחירת רב אשכנזי לת"א בניגוד לאינטרס שלה עצמה כאשה.)

יתר על כן, מספרן המזערי של נשים בעמדות מפתח בחברה גורם לכך שהנשים בולטות במיוחד. הן נציגות הנשים, סמל לכלל הנשים, וכל מעשה, החלטה ועמדה שלהן נבחנים בקפידה יתרה. הן כל הזמן תחת אור הזרקורים, אולם תשומת הלב הציבורית מתמקדת בהן לרוב על שום היותן נשים ולא על שום מעשיהן. דבר זה עושה אותן חריגות, מוציא אותן מכלל הרוב וממילא אף מחזק את הסטריאוטיפים החברתיים לגבי נשים. דוגמה מובהקת לכך מספק לנו עירד מלכין (**העיר** 5.2.88), שם הוא חורץ משפט על הסגנון הרטורי של כלל הנשים בפוליטיקה מתוך התרשמותו מסגנון דיבורה של ח"כ אורה נמיר. "נמיר מבטאה את אופן הדיבור שבחרו להן נשים רבות בעסקנות הציבורית... למה זה נדמה? [נדמה למי?] שנשים כה רבות מדברות בציבור 'מלמעלה ולאט', כמו מורות שהיו לי בגיל 11?"

בישראל ניכרת הנטייה להציב נשים בתפקידים מסוימים, אלה התואמים את הסטריאוטיפים הנשיים המקובלים. אשה יכולה להבטיח שיתמכו בה אם תקבל על עצמה את התפקידים המיוחדים הללו, אך אין זו אלא חרב פיפיות. ברגע שתפקיד מסוים מקבל תווית נשית ייחודית הוא מתחיל להיחשב "פחות ערך", ועל כן חסר קידום. מכאן שנשים רבות נמנעות מלקבל על עצמן תפקיד שעשוי לזהות אותן עם נושאים נשיים ייחודיים, ואף נמנעות מביטויי הזדהות עם פעילות נשית בכלל. ולא זו בלבד. מעמדה הסמלי החריג של האשה בפוליטיקה ובעמדות המפתח הציבוריות, וכן תשומת הלב וחִצי הביקורת הציבוריים המופנים אליה על שום היותה אשה, מרתיעים נשים רבות שבוחרות להישאר ברקע, ונמנעות לתת פרסום להישגיהן או לקבל עליהם קרדיט. אסטרטגיה זו אינה תורמת לקידום מעמד האשה ולגידול ייצוגה המספרי מאחר שההישגים נשארים בלתי ידועים.

ייצוג סמלי של נשים בחיים הפוליטיים והציבוריים לא זו בלבד שאינו מספיק כדי לפעול באופן ממשי לקידום מעמד האשה בישראל, אלא מבחינות מסוימות אף חוסם את אפשרות הפעולה. מערכת שבה מספר סמלי בלבד של נשים יוצרת דינמיקה של שימור הקיים. מנופפים בנציגות הבודדות כסמל לשוויון, אות לכך שהזכות להיבחר קיימת אף בפועל. אולם מאותן נשים בודדות שנבחרו דורשים ללכת בתלם, להראות נאמנות למפלגה ולהוכיח שהאמון שעמיתיהן הגברים נתנו בהן היה אכן מוצדק. יותר נשים נבחרות לא תבאנה אמנם באופן אוטומטי לייצוג טוב יותר של נשים, אלא שללא מספר אמיתי ומשמעותי של נשים נבחרות, ייצוגן הוא למעשה בלתי אפשרי.

קשר השתיקה

מאת **מרשה פרידמן**

ח"כ מרשה פרידמן במליאת הכנסת

צילום: באדיבות "העולם הזה"

מאמר זה מוקדש לויולט חורי

לכל הנושאים שהעליתי בכנסת השמינית, החל במכירת נשק חשאית לדרום אפריקה ועד אלימות נגד נשים, היה מכנה משותף אחד: כולם היו אפופים קשר של שתיקה. חומות ההכחשה גבהו במיוחד סביב ענייני נשים, ומעל הכול סביב נושאים הקשורים בגופה של האשה: אונס, הכאה, גילוי עריות, זנות בקרב נערות, מניעת סרטן השד, פיקוח על הילודה, הפלה; נושאי זמננו. יוסף בורג, שר הדתות דאז, נשאל פעם על־ידי טום פנטון מחדשות סי.בי.אס. מה דעתו עלי: "לא יאה ולא נאה," השיב השר.

אפילו נאום הבכורה שלי בכנסת עורר מהומה קלה, למרות שלא דיברתי על אפליה מינית ולא על נושא אחר השרוי במחלוקת. ככל קודמי קראתי את נאומי מן הכתב והקריאה עברה ללא תקלה. אך משחזרתי אל מושבי נתן היושב־ראש את רשות הדיבור לעקיבא נוף, עורך־דין צעיר וליברלי. הנוהל הרווח בכנסת הוא שהדובר הבא מתייחס אל נאום הבכורה של חברת כנסת חדשה ומברך אותה על בחירתה.

היה צפוי שנוף יאמר דברים חביבים והוא אכן היה חביב. ולפתע אמר דבר־מה בלתי צפוי. "אני מאחל לה ולנו כי במהלך מאבקה לשחרור האשה יגיע לישראל גם שחרור הגברים." הופתעתי מן התמיכה שהשתמעה מדבריו של נוף; אך הכנסת רעשה. "לאיזה גברים אתה מתכוון?" צעק יגאל הורביץ, התעשיין העשיר, המתגאה בקשיחותו. נוף הסמיק והיסס. "למדינת הגרים שהאשה מושלת בם," אמר כמי שנתפס בקלקלתו. "גבר משוחרר לא יוחזר," צעק גד יעקובי בחרוז. "תאחל למדינה שתשוחרר מהאשה," קרא מישהו, אנונימי לגבי "דברי הכנסת".

חברות הכנסת שתקו במשך כל ההתפרצות. כמה מהן היו אנטי פמיניסטיות וכמה עוד לא החליטו איפה הן עומדות. היתר, קומץ פמיניסטיות, מצאו לנכון להתרחק ממני במקום לתמוך. רק

אדם אחד דיבר בזכות שחרור הנשים וגם הוא היה מאופק, מאיר פעיל, חבר הכנסת היחיד של מוקד. והוא הגיב על המהומה: "ייתכן שלתנועה זו יש מה לומר, בעוד שאנו לא מבינים אותה ומבטאים זאת על־ידי ציניות צברית ישראלית טיפוסית. חברת הכנסת פרידמן היא בהחלט תופעה מיוחדת במינה בכנסת שלנו."

ואמנם הייתי תופעה מיוחדת במינה. דעותי, המסגרות שבהן פעלתי, גילי, מבטאי, גובהי ומיני חברו יחדיו להבדילני מיתר חברי הכנסת. יתרה מזאת, זוהיתי עם תנועה שבלי ספק הפחידה את עמיתי. אך המצב הזה זיכה אותי ביתרון אחד: לא נאלצתי לעמוד בפני שום ניסיון לצרף אותי. עצמאותי היתה מובטחת.

תגובה ראשונה זו להעלאת נושא שחרור האשה בכנסת חזרה ונשנתה כל אימת שעליתי על דוכן הנואמים, ובזעם הולך וגובר כל אימת שדיברתי על נשים מוכות. חומות ההכחשה סביב הנשים המוכות היו בלתי חדירות כל־כך עד שעברו שנתיים לפני שהצלחתי להעלות את הנושא לדיון. אפילו ראש הסיעה שלי התנגדה להעלותו. משרדה היה שולח מכתב תשובה סטנדרטי לפניותיהן של נשים מוכות: "שולמית אלוני אינה מתערבת בעניינים שבינו לבינה," נאמר שם.

איש לא רצה, באמת אף אחד לא רצה לדעת על קיום התופעה ומשמעותה. במשך הזמן הצטברו אצלי לא מעט מכתבים שתיארו מקרי התעללות, ואלה היו מאגר נתונים ראשון ובלעדי על נשים מוכות בישראל, וככל הידוע לי גם בקרב יהודים בעולם כולו.

"הערבים מכים את נשותיהם, לא היהודים," אמר לי מפקד משטרת חיפה. "לטענתם, גם אם אין האשה יודעת עדיין על מה ולמה מכים אותה, היא תדע," הוסיף בחיוך, כמזמין אותי לצחוק מן הבדיחה. "לא," השיב על שאלתי, "למשטרה אין סטטיסטיקה בדבר תלונות על אלימות במשפחה." "האם אתם חוקרים בתלונות אלה?" שאלתי. "רק אם נשפך דם ונשברות עצמות," אמר הוא, "רק אז מתערבת המשטרה. אחרת אנו מתייחסים לזה כאל עניין פרטי שבין בעל לאשתו. איננו יכולים להתערב בכל ויכוח משפחתי שמתעורר."

לא במשטרה, לא במשרד הרווחה ולא בבתי־החולים היו נתונים סטטיסטיים על היקף התופעה של אלימות במשפחה. כאשר פניתי לקבל מידע בעניין זה השיבו לי כי כל מה שקורה בין בעל לאשתו הוא עניין פרטי, לא ציבורי.

קשר השתיקה היה עמוק כל־כך שאלמלא ויצו, החיפוש אחר מידע היה מעלה חרס. פניתי אליהן כיוון שידעתי כי הן מפעילות ברחבי המדינה רשת לשכות שבהן פועלות בהתנדבות יועצות משפטיות. לשכות אלה שרדו מן התקופה שלפני קום המדינה, כאשר ויצו הישראלית היתה תנועה פמיניסטית לוחמת.

נפגשתי עם טניה לבנפיש, שהיתה אז יושבת־ראש המועצה למעמד האשה של ויצו. מועצה זו כיום היא מה שנותר מן העבר הפמיניסטי של ויצו. בשנות ה־70 היו הפמיניסטיות שנשארו בפנים בנות 70, 80 או 90. טניה לבנפיש, כבת 60 אז, היתה מן הפמיניסטיות הצעירות בשורה. "נשים מוכות? אני יודעת הכול," אמרה. "לפני חמש־עשרה שנה ניסינו להעביר בכנסת חוק בעניין נשים מוכות, אך," ומבט של כאב עמוק ירד על פניה כשהמשיכה, "הוא לא התקבל אפילו בקריאה ראשונה. אני מאחלת לך הצלחה אך לעולם לא תשיגי את תמיכת הכנסת."

"אני יודעת," התגוננתי, "אבל אולי אצליח לשבור את קשר השתיקה." "רק לכמה ימים," אמרה, "ואיזו תועלת תצמח לך מזה?" אנא, אנא, חידלי, ביקשתי בלבי. לא זאת רציתי לשמוע. מדוע אין גם אנו יכולות לקשור מדי פעם קשר של שתיקה? אך טניה לא חדלה מדיבורה. "דבר לא ישתנה והכותרות בעיתונים יישכחו מלב. אבל את יודעת מה? שבי מעט באחת הלשכות שלנו, ותכירי נשים מוכות. לא תשכחי זאת לעולם."

טניה לא התכוונה לנבא כישלון, אלא רק לתאר את העבר. לפני חמש־עשרה שנה הועלה נושא הנשים המוכות על שולחן הכנסת. מן הסתם היה גם כיסוי עיתונאי. חמש־עשרה שנה לאחר מכן לא נמצא גם משרד ממשלתי אחד שיאשר זאת. אך אם בוויצו יודעים, הרי שגם במשטרה, בבתי־המשפט ובמשרדי הרווחה והבריאות יודעים על כך.

חמושה בנתונים שקיבלתי מוויצו, ולאור העובדה שמנהיגותה החדשה של מפלגתי החדשה לא עוד עמדה בדרכי, הגשתי לכנסת הצעה לסדר היום. יושב־ראש הכנסת דחה אותה במשך חודשים, אך לבסוף לא היתה לו ברירה אלא להיעתר לי ולדבר על הנושא של "הכאת נשים בידי בעליהן". משהודיע על נושא הדיון החל האולם להתמלא, וכאשר עליתי על דוכן הנואמים הלך וגבר הרחש. עוד לא סיימתי לומר "כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה," וכבר החלו קריאות הביניים, שלא פסקו במשך כל הנאום.

בין קוראי הביניים הפעילים ביותר היה עקיבא נוף, האיש שבזמנו בירך אותי בנועם רב כל־כך. "מדוע האפליה בהעלאת הנושא?" צעק. "מדוע אינך מעלה את הנושא של נשים המכות את בעליהן?" "יש כמה בעלים שאולי לא היה מזיק שנשותיהם תַכנה אותם," התבדח מאיר פעיל. אסתר הרליץ, הפמיניסטית שבחבורה, הצטרפה אל המגנים את גישתי המפלה לרעה. המהומה נמשכה בלי הפסק עד תום נאומי, מלווה בבדיחות ובצחוקים רועמים. העפתי מבט אל האולם הסואן, תוהה מי מבין הגברים הללו מכה את אשתו. שנים לאחר מכן קיבלתי תשובה על שאלתי זו, כאשר אשתו, עיתונאית ידועה ומכובדת, האשימה אותו בפומבי. היה זה עקיבא נוף.

כיוון שלא היתה לי ברירה אלא להתעלם מן המהומה, מה גם שכלי התקשורת הקליטו את דברי, המשכתי לנאום מעל קריאות הביניים. מסופקני אם מי מן הנוכחים היה מסוגל לשמוע את דברי, אך הדברים שודרו בבירור בחדשות הערב. מיליונים צפו בטלוויזיה ושמעו מפי עדות על מה שראיתי ועל מה ששמעתי. דיברתי על נשים שבורות חוטם שהוכו עד עיוורון וגופן מכוסה צלקות מפציעות סכינים ומצריבת סיגריות. נשים הרות שהוכו בבטנן, שהופלו במורד המדרגות, שהוכו ועונו בכלי־בית המצויים בטווח יד כגון רגל של כיסא, מנורה, ואפילו מנורת הלחמה.

שר המשטרה דאז, שלמה הילל, דיבר בשם הממשלה ואמר כי אינו מאמין שהכאת נשים בישראל מגיעה לממדים שציינתי. הוא הסכים שיש מידה מסוימת של אלימות בחברה הישראלית, אך אין סיבה להאמין בקיום בעיה ספציפית של אלימות "מצד גברים נגד נשותיהם." "הבעיה קיימת בתחום זה כשם שהיא קיימת גם בתחומים אחרים. יכול אני לתת דוגמה של אנשים הדוחפים זה את זה בתור לאוטובוס." השר סיים בכך שלדעתו אין בנושא עניין לציבור, ובשם הממשלה המליץ שהנושא יורד מסדר היום.

משמעת סיעתית חמורה היא בדרך כלל יסוד מוסד בפוליטיקה הישראלית. וכך, כאשר השר ביקש להוריד את הצעתי מסדר היום הייתי בטוחה שלא תהיה לה תחייה, כפי שטניה ניבאה. אבל ציפתה לי הפתעה: רוב הידיים הורמו בעד חקירה פרלמנטרית, והנושא הועבר לדיון בוועדה. בעלי הידיים המורמות הביטו זה בזה בתדהמה: כל נשות המערך, וכמה מן הגברים, הצביעו אתי נגד השר שלהם, דבר שקורה בכנסת לעתים רחוקות ביותר.

למחרת היום ניגש אלי יורם ארידור, אחד מאלה אשר שיסעו את נאומי בקריאות ביניים. הוא היה אז חבר מן השורה במפלגת הליכוד, ורק לימים זכה לפרסום מפוקפק כשר הכלכלה אשר הביא את המדינה אל סף פשיטת רגל. "העוזרת שלנו ראתה אותך אתמול בערב בטלוויזיה," אמר לי, "והבוקר סיפרה לי שהיא נמנית עם הנשים שדיברת עליהן. אני רוצה להתנצל."

ארידור ישב בראש ועדת הפנים. הוא מינה ועדת משנה שתחקור באופי התופעה ובהיקפה. ועדה מיוחדת כזאת הוקמה על־ידי הפרלמנט הבריטי סמוך לאותו זמן, וממצאיה פורסמו ברבים והותירו בציבור רושם קשה. אולי בסוף טניה לא תצדק, אולי אפשר להזיז משהו. לרגע איבדתי את הציניות שבדרך כלל ליוותה אותי בדרכי הפוליטית. היתה לי תקווה אמיתית שוועדת המשנה הפרלמנטרית לפחות תיתן תנופה למציאת פתרון לבעיה.

אולם כבר בישיבה הראשונה של ועדה זו הבנתי שתקוותי היתה מוקדמת מדי. "מדוע לא נרשמים הדברים בפרוטוקול?" שאלתי. "ביקשתי קצרנית," אמר יושב־ראש הוועדה, "כולן עסוקות." נדהמתי מן המחשבה שלוועדה זו לא יהיה שום רישום רשמי, אבל כאשר הבעתי התנגדות נוכחתי שאין בתקנון הכנסת דרישה לרישום פרוטוקול בוועדות משנה. אפילו השימוש ברשם־קול אינו הכרחי. נדהמתי יותר כאשר ניסיתי להביא לוועדה את רשם־הקול הפרטי שלי וגיליתי שלמרות החסינות הפרלמנטרית שלי, המאפשרת לי לעבור על כל חוק שהוא, לא הורשיתי להכניס אותו לחדר הישיבות.

העדות היחידה כיום לקיומה של הוועדה ולחקירתה היא הרשימות הדלות שרשמתי לעצמי בזמן הישיבות, וטיוטת דו"ח שמסרתי ליושב־ראש ואשר מצאה את מקומה, מן הסתם, בסל הניירות. הממשלה נפלה בפברואר 1977, שלושה חודשים לפני תום כהונתה. נפילתה פגעה בין היתר בוועדת המשנה שלנו שלא גמרה את עבודתה ואף לא פרסמה דו"ח ביניים.

כאילו מעולם לא היתה קיימת ועדה כזאת.
דומה כי גם כלי התקשורת נתנו ידם לקשר השתיקה. משנעלמו הבדיחות מן העיתונים לא נמצא גם עיתונאי אחד, ולא עיתונאית, שקיבל על עצמו לבדוק את טענותי. כתבת אחת התעלתה על עצמה ויצאה במאמר תוקפני נגדי ונגד נשים המכות את בעליהן. הנושא ירד במהירות מסדר היום הציבורי, והתוצאה היחידה היתה רק זו שהנשים המוכות ידעו סוף סוף שאינן יחידות בסבלן. טניה לבנפיש צדקה בכל זאת.
ב־1977 הפסקתי לעסוק בפוליטיקה בתקווה שאוכל להקים מקלט לנשים מוכות, ולא כמוסד של עבודה סוציאלית אלא במטרה להעלות את המודעות הציבורית לבעיה זו. מקלט לנשים מוכות אכן נפתח בחיפה כחצי שנה לאחר מכן ומאז ועד היום עומדת בעיית הנשים המוכות על סדר היום הציבורי. אלימות במשפחה, על כל צורותיה, מוכרת כיום בישראל כבעיה חברתית־ציבורית. קשר השתיקה נשבר.
לאור מה שידוע לנו עתה על היקף התופעה בישראל – כעשרים אחוז מן הנשים הבוגרות לפי ההערכה הרשמית – מפליא שהסוד נשמר לאורך זמן כה רב. וללא מאבקן של קומץ קטן של נשים שפעלו מחוץ למסגרות, הוא היה נשאר בגדר סוד עד עצם היום הזה.

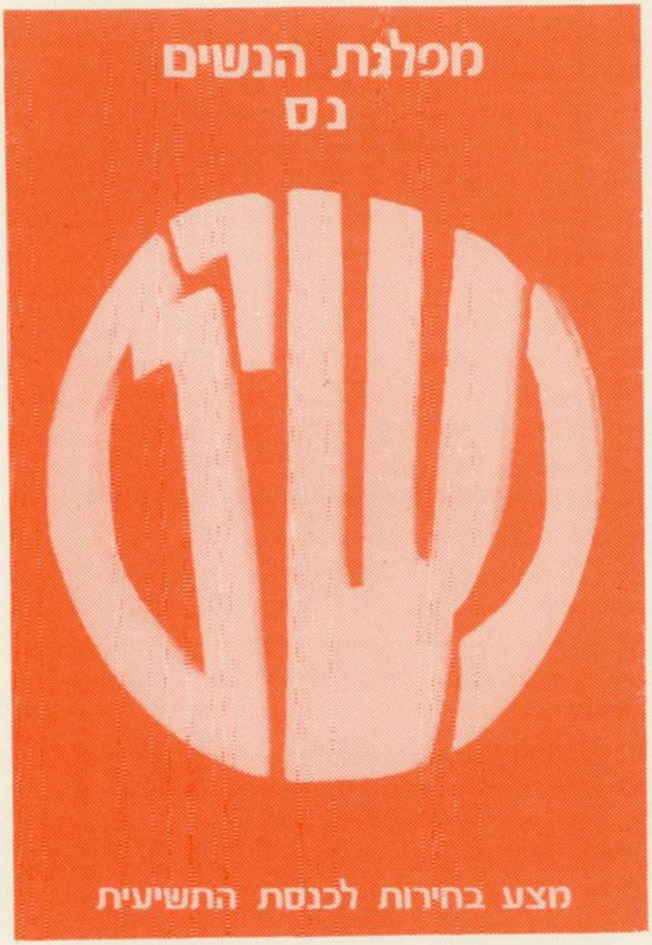
מרשה פרידמן, חברת כנסת לשעבר, יושבת עתה בברקלי, קליפורניה, וכותבת ספר בשם "ארץ הגלויות", המתאר את ניסיונה כעולה חדשה, כפמיניסטית וכפוליטיקאית. רובו של המאמר הזה מהווה פרק בספרה.

פרידמן לימדה פילוסופיה בברוקלין קולג' ובאוניברסיטת חיפה; ממייסדות התנועה הפמיניסטית הישראלית.

מרשה פרידמן מחתימה על עצומה בחיפה בתחילת שנות ה־70

צילום: נעמי נמרוד

מערכת הבחירות שהעלתה את בגין לשלטון ראויה להיזכר גם בזכות ניסיון מיוחד במינו של נשים להתמודד ברשימה עצמאית. קרוב ל־7,000 נשים הטילו לקלפיות ב־1977 פתק של נס. זה לא הספיק כדי לעבור את אחוז החסימה, אבל מבט שני במצע של מפלגת הנשים מראה ששום נס לא קרה מאז

מבוא

אנחנו, קבוצת נשים בלתי תלויה, מכריזות על הקמת מפלגת הנשים לקראת הבחירות לכנסת התשיעית, כדי להיאבק למען שחרור ושוויון בין המינים. במאבק זה אנו ממשיכות את מלחמתן של חלוצות המאבק לשיווי זכויות בארץ־ישראל, שהתחילה עם הקמת היישוב העברי ונפסקה לאחר הכנסת הראשונה... אנו עומדות היום, לאחר שלושים שנה, באותו מקום שבו עמדו ראשונות המאבק: שיווי הזכויות מאתנו והלאה. ניסיון העבר מוכיח לנו כי לא יושג השוויון ולא תיעשה המלאכה אלא על ידינו בלבד, בחזית נשים אחת ומלוכדת...

בהכרה זאת הננו מתאחדות היום כמפלגת נשים ללא הבדל דת, עדה וגיל, השכלה או לאום, וקוראות לכל אשה בישראל להצטרף אלינו בשעה היסטורית זאת, כי תביעתנו לשוויון נוגעת לכל אחת, לכל אשה באשר היא אשה.

מפלגת הנשים דוגלת בשוויון בין המינים, בשוויון כלכלי, פוליטי וחברתי בין אדם לאדם, תהא זאת אשה או יהא זה גבר. לפיכך אנו תובעות ביטול האפליה והפערים הקיימים על בסיס מיני, עדתי, לאומי, או על בסיס גיל, נכות או השקפת עולם.

אנו דוחות את הטענה שאין לבנות חברה מתוקנת כל עוד אין שלום... בעוד שהשלום איננו בידי ישראל בלבד, הרי תיקון החברה וקביעת סדר העדיפויות לכך הם בתחום שליטתה הבלעדית של החברה בישראל. עם זאת, ברור שהשכנת שלום מלא ובר־קיימא באזורנו הוא חלק בלתי נפרד מבניית חברה שוויונית. לכן תומכת מפלגת הנשים בכל יוזמה שתביא לפתרון הסכסוך הישראלי–ערבי תוך הכרה בזכויות של העם הפלסטיני להגדרה עצמית, ותוך הבטחת קיומה הבטוח של מדינת ישראל. אנו רואות את הנשים הערביות בתוך מדינת ישראל ומחוצה לה כחברות למאבק משותף לשיווי זכויות ולשיווי הזדמנויות, ומצפות ליום שבו נוכל ללחוץ ידיים מעבר לגבולות המדיניים...

עקרת הבית

עקרת הבית עובדת בבדידות, לרוב בניכור מוחלט מן העולם החיצוני, וללא הכרה רשמית בעבודתה... עבודתה כוללת מיומנות בניהול ובארגון, בתקצוב, בבישול ואפייה, בחינוך, באירוח, בתפירה, בצרכנות, בסיעוד, בתרבות דיור, וכן כל עבודה שחורה, כגון ניקוי בתי־שימוש, הדחת כלים, שטיפת רצפות וכד'. נוסף על כך מצפים מעקרת הבית, כאם וכרעיה, שתשגיח במשך כל שעות היממה על בני משפחתה, מה שמונע ממנה לפתח את אישיותה.

הספקת שירותים אלה חיונית לחברה בכללה, היות שללא סידור נאות למזון, ניקיון וגידול ילדים אין החברה יכולה להתקיים. כיום ניתנים שירותים אלה רק על־ידי נשים תמורת ביטחון כלכלי שרמתו נקבעת בהתאם להכנסת הבעל, ולא בהתאם לעומס עבודת הבית או לכישוריה של עקרת הבית, או השכלתה...

נפעל למען:

* **הכרת העיסוק במשק הבית כמקצוע, והכרת הבית כמקום עבודה...**
* **הענקת פנסיה, ביטוח רפואי, ביטוח תאונות עבודה ודמי הבראה לעובדת במשק ביתה.**
* **תוכניות עידוד וסיוע לעבודה מחוץ לבית לעקרות בית הרוצות בכך, לרבות הכשרה מקצועית, טיפול בילדים ותשלום נאות בעת הלימודים...**
* **הכרה במיומנות עבודות הבית כניסיון מקצועי לצורך צבירת ותק ומתן דרגה בקבלה לעבודה מחוץ לבית...**

האשה החיה בגפה

... בעיותיהן של הנשים החיות בגפן, מתוך בחירה או שלא מתוך בחירה, הן בעיקר כלכליות, כך ש־10 אחוזים של מקבלי תמורה כלכלית במשרד הסעד הן גרושות ואלמנות. ישנן גם בעיות נוספות חמורות כגון חוסר דיור נאות ליחידים, קושי בקבלת אשראי, ודעות קדומות שלפיהן האשה החיה בגפה היא אומללה ואינה אדם שלם...

נפעל למען:

* **השוואת תנאי מיסוי, פנסיה והשגת אשראי בין נשים יחידות לבין גברים יחידים ובין משפחות חד־הוריות ומשפחות דו־הוריות.**
* **הקצבה למשפחות חד־הוריות כדי לכסות את הוצאותיהן המיוחדות.**
* **תוכניות סיוע וחיסכון ציבוריות לדיור בתנאים זהים ליחידים ולזוגות נשואים.**
* **הכרה בזכות האדם היחיד (אשה או גבר) לאמץ ילד/ה, והכרה בזכות האשה החיה בגפה להביא ילדים לעולם.**
* **הפעלת תוכנית חינוכית־ציבורית המיועדת להכיר באשה החיה בגפה כאדם מכובד ואוטונומי ולפתח מודעות לצורות חיים אלטרנטיביות לזאת של המשפחה הגרעינית.**

השכירה

הערכת העובדת על־פי מינה ולא על־פי עיסוקה וכישוריה היא הגורמת לאפליית השכירה לרעה. קיימת אפליה בביקוש עובדות, בקבלת עובדות, בקידומן בעבודה ובזכויות הסוציאליות.

כ־30 אחוז מכלל הנשים עובדות

כשכירות. מהן 65 אחוז מתרכזות ב־38 מקצועות בלבד, מתוך 383 המקצועות הרשומים במשרד העבודה. הריכוז הגדול ביותר של העובדות הנו בדרגות הנמוכות בכל מקצוע, בכל ענף וענף. הנשים מהוות את תשתית כוח העבודה במשק אולם רובן מצויות בתפקידים אשר מוגדרים מראש בצורה שאינה מאפשרת קידום או יוקרה. הדוגמה הקלסית היא המזכירה שלעולם לא תהיה מנהלת חברה למרות שלמעשה היא זו שמנהלת את החברה...

השכיר מרוויח בממוצע 41 אחוז יותר מאשר השכירה, וזאת למרות שממוצע שנות הלימוד של השכירה גבוה יותר מזה של השכיר (10.6 שנות לימוד לעומת 9.1).

למרות שקיים חוק של שכר שווה לעבודה שווה, שלפיו "מעביד ישלם לעובדת שכר שווה לשכרו של עובד באותו מקום עבודה בעד אותה עבודה או עבודה שווה מעיקרה," עדיין נהוגות שתי טבלאות שכר שונות לעובד ולעובדת וזאת על־פי הסכמים קיבוציים חתומים בידי ועדי העובדים... גורם אחר המכביד על השכירה הם סעיפים שונים בחוק "עבודת נשים 1954" המגבילים את סוגי העבודה ושעותיה המותרים לנשים, מתוך הנחה שאבד עליה הכלח, שאשה היא יצור חלש הזקוק להגנה מיוחדת. בין הגורמים האחרים המגבילים את העובדת השכירה נמנים כפיית גיל פרישה מוקדם בחמש שנים מזה של הגבר, וזאת בשעה שמספר רב של נשים נכנסות למעגל העבודה רק לאחר שילדיהן גדלו והן כבר בנות ארבעים–ארבעים וחמש. כמו כן מתקפחות הזכויות הסוציאליות של השכירה עקב כך שהיא מוגדרת על־פי רוב כמפרנסת שנייה בעוד שכל גבר נשוי מוגדר באופן אוטומטי כראש משפחה...

- **חקיקת חוק שוויון הזדמנויות בתעסוקה האוסר אפליה בקבלה לעבודה ובקידום מקצועי והמבטיח ייצוג מינימום לנשים בכל ענף ובכל דרג.**
- **תיקון חוק "שכר שווה לעובדת ולעובד 1964" כדי להבטיח השוואת השכר במשק כולו, וכן התקנת תקנות ביצוע לאכיפת החוק המתוקן...**
- **החלת גיל פרישה אחיד לגברים ולנשים.**
- **השוואת תנאים סוציאליים של עובדות/ים במשרה חלקית לאלה שעובדות/ים משרה מלאה.**
- **הכרה בהוצאות משק הבית של המשפחה העובדת לצורך חישוב מס הכנסה.**
- **ביטול מושגי "ראש משפחה" ו"מפרנסת שנייה".**
- **ביטול סעיפי חוק "עבודת נשים 1954" המגבילים את חופש האשה לעבוד בעיסוק ובשעות הנראים לה.**
- **הבטחת ייצוג הולם של נשים בוועדי עובדים ובאיגודים מקצועיים.**

האשה בתנאי עוני

אין הכוונה בפרק זה להפריד בין אשה לאשה על בסיס מעמדה הכלכלי, ויש לציין שבעיית אפליית האשה המוזכרת במסמך זה חריפה יותר כאשר היא מתקשרת לעוני. כפועל יוצא, את כל השינויים הדרושים במעמדן של הנשים יש להפעיל בצורה מוגברת בקרב אוכלוסיית הנשים החיות בתנאי עוני...

שיעור האלימות נגד האשה גבוה יותר במשפחות החיות בתנאי עוני, כולל אונס והכאה על־ידי קרובי משפחה, לרבות גילוי עריות. בנות המשפחה לומדות שערכן מתמצה בעיקר בתפקידן הביולוגי־מיני, ויחד עם זאת עליהן להישאר בבתוליהן עד לנישואיהן. קיימת מצוקה המיוחדת לאוכלוסייה זאת והגורמת לבריחת אלפי נערות בגילאי 12–18 מביתן.

נפעל למען:

- **הקמת מעונות לנערות חסרות בית או לנערות הסובלות מפגיעות בביתן, או הרוצות לעזוב את הבית.**
- **הקמת שירותים שכונתיים כדי להקל על עבודת האשה המטופלת בילדים רבים, והפחתת המיסים על אבזרי חשמל חיוניים למשק הבית.**
- **הפעלת תוכנית הסברה שבה יגיע מידע על אמצעי מניעה אל ביתה של האשה ואל הנערה, ואשר תאפשר להן רכישת האמצעים המתאימים.**
- **יצירת התנאים לרכישת חינוך משלים והכשרה מקצועית לכל אשה ונערה הרוצה בכך.**

החיילת

למרות חובת השירות הצבאי החלה על כל אדם מגיל 18, ישנם סוגי פטור לנשים שאינם חלים על גברים...

בצבא, כמו בחיים האזרחיים, ממלאות הנשים תפקידי עזר בלבד. בכל מחזור משרתות 70 אחוז מהחיילות כתבניות, כמזכירות, כמרכזניות וכד'. יתר על כן, מספר ניכר של חיילות "מושאלות" למשרדים ממשלתיים שונים כמורות, כשוטרות, כעוזרות לאחיות בבתי־חולים... ברור כי הפוטנציאל של אותן נשים שנבחרות לשרת בצה"ל אינו מנוצל... ושירותן בצה"ל מוערך בדרך כלל כ"השראה להעלאת המוראל של החיילים," כאמצעי בידור לחיילים, וכ"עזר כנגדו" החייל... צה"ל מהווה מפעל שיקום משמעותי ביותר לנוער מצוקה על־ידי תוכניות חינוכיות וחברתיות מיוחדות. אלה אינן ניתנות לנערה במצוקה מאחר שאיננה מגויסת כלל. כמו כן, פתוחים מקצועות מועטים בפני הנשים בצה"ל ורוב החיילות אינן נהנות מהאפשרות של לימוד מקצועות טכנולוגיים בעלי ערך כלכלי בשוק העבודה האזרחי.

נפעל למען:

- **מתן פטור מן השירות הסדיר בצה"ל ומן השירות במילואים על־פי קריטריונים אחידים לשני המינים. לצורך זה תיחשב תקופת ההריון וההנקה כמצב בריאותי מיוחד הפוטר את האשה משירות צבאי עד תום אותה תקופה.**
- **ביטול ח"ן ושילוב הנשים בכל החילות, בכל המקצועות ובכל הדרגים.**
- **תקופת שירות אחידה לחייל ולחיילת בשירות סדיר ובמילואים.**
- **שינוי תדמיתה של החיילת כשעשוע וכ"עזר כנגדו", לרבות ביטול הקורסים לחיילות בנושא קוסמטיקה וכלכלת הבית...**
- **גיוס נערות שלא השלימו השכלתן הבסיסית ומתן חינוך משלים במסגרת צה"ל.**

חוק יסוד: "שוויון זכויות האשה"

עדיין אין חוק יסוד לשוויון זכויות האשה, דבר המונע אפשרות ועידוד לנשים כיחידות להגיש בג"צ על מקרים בודדים של אפליה, ומאפשר את המשך תוקפם של חוקים המפלים את האשה לרעה. "חוק שוויון זכויות האשה, 1951" משאיר את דיני האישות (נישואין, גירושין וכו') תחת שיפוטם של בתי־הדין הדתיים שבהם מופלית האשה לרעה מעצם הגדרתה כקניין בעלה. חוק יסוד "זכויות האדם והאזרח, 1973" גם הוא אינו מהווה יסוד משפטי לשוויון בין המינים למרות הסעיף המכריז על כך, מאחר שהוצהר בו כי אינו פוגע בתקפותם של חוקים קודמים. לכנסת השמינית הוגשה הצעת חוק יסוד "שוויון זכויות האשה" המבטל כל חוק קודם העומד בסתירה לו. הצעת חוק זאת עברה קריאה טרומית אך הוקפאה ונגנזה בוועדת חוק, חוקה ומשפט, עקב הסכם קואליציוני המבטיח קיום סטטוס־קוו בענייני דת.

נפעל למען:

- **חקיקת חוק יסוד "שוויון זכויות האשה", הקובע שכל חוק העומד בסתירה בטל ומבוטל.**

נישואין וגירושין

חוק "שיפוט בתי־דין רבניים (נישואין וגירושין) 1953" כופה על כל אזרח להתחתן ולהתגרש על־פי דין תורתו ודתו...

נפעל למען:

- **חקיקת חוק נישואין וגירושין אזרחיים, המאפשר לכל זוג להתחתן בטקס דתי או אזרחי ולהתגרש בבית־דין רבני או בבית־משפט אזרחי, הכול לפי בחירתו.**
- **חקיקה מחייבת רישום רכוש שנרכש בתקופת הנישואין על שם שני בני הזוג, מתוך שיקול שרכוש זה הוא תוצאה מעמל משותף.**
- **החלת חוק הרכוש המשותף גם על זוגות שנישאו לפני 1974.**
- **הכרה רשמית בתנועות ובזרמים שונים ביהדות המפרשים את ההלכה באופן שוויוני, במיוחד לצורך נישואין וגירושין.**

הורות

אנו תומכות בגישה שההורות במשפחות בנות שני הורים היא אחריותם המשותפת של האב והאם, ועל שניהם חלה חובת הטיפול בילדים, גידולם וחינוכם... פיתוח גישה טיפולית אצל האב והתקרבותו לילדיו יתרמו תרומה משמעותית לילדים ובוודאי יחוללו שינוי באב עצמו. שינוי רגשי חיובי אצל אבות יגרום מן הסתם לשינוי היחסים הבין־אישיים בזירה הציבורית.

מלבד המשפחה הדו־הורית, שהיא השכיחה ביותר, ישנן בישראל 30,000 משפחות חד־הוריות, שההורה היחיד בהן הוא לרוב אשה. הגישה הרווחת היא שמשפחה חד־הורית היא פגומה, ושלילדים חסר משהו חיוני. מחקרים רבים מצביעים על כך שהכללה זאת אינה נכונה... המאפיין את המשפחה החד־הורית הוא התפקיד הכפול של הורה ומפרנס, שמכביד מאוד מבחינה כלכלית.

פתרון ממלכתי־כלכלי ישווה משפחות אלה למשפחות דו־הוריות.

נפעל למען:

* **שעות עבודה גמישות להורים של ילדים בגיל הרך במגמה להגיע ליום עבודה מקוצר בשכר מלא.**
* **חופשת לידה לאחד משני ההורים לפי בחירתם.**
* **דמי מחלה לאחד משני ההורים הנעדר מן העבודה עקב מחלת ילדיו.**
* **תוכניות לימוד לשני המינים לשם פיתוח הגישה לטיפול בילדים קטנים.**
* **חינוך חינם החל מגיל שלוש.**
* **יום חינוך ארוך, תוך חתירה להרחיב את אופקיהם של התלמידים.**
* **הרחבת רשת מעונות יום ושמרטפיות במתכונות שונות, באיכות הולמת ובמחיר עממי.**
* **פתיחת חנויות ושירותים בשעות הנוחות להורים עובדים.**
* **הכשרת סגל מקצועי משני המינים לחינוך בגיל הרך.**
* **השוואת זכויותיה של המשפחה החד־הורית למשפחה הדו־הורית לרבות השוואת הכנסתם על־ידי הקצבות מיוחדות.**
* **תיקון חוק "השמות" להענקת זכות בלעדית לאם הלא־נשואה לקבוע את שם משפחת ילדיה.**
* **תכנון סביבתי ושכונתי שיציע יחידות דיור מגוונות, בהתאם לצורת החיים המועדפת... תכנון זה יכלול שירותים שכונתיים כגון מכבסות, שירותי אחזקה, מעונות יום, מועדוני קשישים ונוער...**

חינוך

בעיית האשה בחינוך נחלקת לשניים: מחד גיסא רמת הישגיהן של נשים כתלמידות, סטודנטיות וחברות סגל הוראה, ומאידך גיסא תכני לימוד באשר לתדמית האשה והמשפחה. נתונים ממחקרים... מצביעים על רמת הישגים נמוכה אצל תלמידות בהשוואה לתלמידים, והפער הולך וגדל מכיתה לכיתה. מספר הנשים שאינן יודעות קרוא וכתוב גדול פי שניים ממספר הגברים האנאלפבתיים... על כל אשה המגיעה לתואר ראשון ישנם שני גברים המגיעים לכך. מתואר לתואר יורד מספר הנשים: תואר ראשון 39 אחוז; תואר שני 35 אחוז; ותואר שלישי 14 אחוז...

סך כול הנתונים האלה מצביעים על היעדר עידוד להישגים בלימודים אצל ילדות, נערות ונשים בכל הגילים. בעיה זאת קשורה במישרין לתדמית האשה במערכת החינוך על כל מרכיביה. גם בסגל ההוראה שבו מצויות נשים בשיעור גבוה של 80 אחוז מכלל המורים יורד מספר הנשים ככל שעולים בסולם הדירוג... במוסדות להשכלה גבוהה מהוות הנשים כ־20 אחוז מהסגל האקדמי בעוד שרק 2 אחוזים הן פרופסורים מן המניין...

תדמית האשה בספרי הלימוד, ויש להניח שגם בתכני לימוד אחרים, פוגעת בכבוד האשה; בעוד הילד מתואר כחכם, אמיץ, סקרן, הרפתקן ופעיל, מתוארת הילדה כאווילית, פחדנית, בכיינית, פאסיבית, צייתנית, גנדרנית ועוסקת לרוב ב"טיפוח החן" שלה ובדאגה לנוחיותם של אחרים. מגמת תכני הלימוד היא לעודד את הילד והנער להתחיל לתכנן בגיל צעיר את עתידו. בפניו מוצג מגוון רחב של תעסוקות ומוצגים בפניו מבוגרים שיכולים לשמש לו מודל. לעומת זאת, מגמת חינוך הילדה והנערה היא לעודד אותה למלא את התפקיד המסורתי של אשה כאם וכרעיה...

נפעל למען:

* **תוכנית פעולה מיידית למניעת נשירת נערות מבית־הספר, להרחבת הזדמנויותיהן להשתלב בבתי־ספר מקצועיים ולעריכת תוכניות חינוך משלים במקצועות שאין בהם הבחנה על בסיס של מין.**
* **פתיחת מקצועות כלכלת בית, מלאכה וטכנולוגיה לנערים ולנערות ללא הבחנה על בסיס מין.**
* **שינוי תוכנית הלימודים כדי שתשקף את המציאות של צורות שונות של חיי משפחה, ותוצג גם המשפחה השוויונית שבה שני ההורים מחלקים ביניהם את עול הפרנסה, את עול משק הבית ואת גידול הילדים שווה בשווה.**
* **שכתוב ספרי הלימוד כדי לבטל דימויים סטריאוטיפיים על בסיס מין, בעיקר אלה המציגים את הילדה, הנערה והאשה בצורה שלילית ופוגעת.**
* **תוכנית פעולה מקיפה להבטחת קידום נשים לעמדות השפעה במערכת החינוך.**
* **עידוד כניסת גברים להוראה בכיתות היסוד, בגני הילדים ובבתי תינוקות.**
* **פיתוח הכושר הגופני תוך גישה חיובית של חוזק ובריאות גופנית באופן שווה לשני המינים.**
* **לימוד ההיסטוריה של האשה תוך דגש על תרומתה לעיצוב החברה האנושית; ניתוח אפלייתה ההיסטורית והצגה הולמת של מאבקה לשוויון זכויות בעולם ובישראל.**

תדמית האשה

אמצעי התקשורת מציגים את הנשים רובן ככולן כממלאות תפקיד מסורתי של אם, רעיה ועקרת בית, או תפקיד של משעשעת, מגוחכת או מגרה מבחינה מינית.

מספר הנשים המופיעות בדיונים רציניים הוא מועט ביותר והחדשות והתוכניות התיעודיות אינן מביאות לידיעת הציבור את אפליית האשה בחברה בצורה מספקת ונאמנה, כשם שאינן מביאות לידיעתו את המאמצים של נשים רבות ואמיצות לבטל את האפליה.

עצם קיומם של מדורי הנשים בעיתונות מנציח את תדמית האשה כמנוכרת מן המתרחש בחברה ובעולם הרחב, והפרסומת המסחרית מנציחה את האשה כנלעגת או כשייכת למטבח ולמיטה. גוף האשה מוצג כאובייקט מגרה כדי למכור מצרכים ובכך מתחזקת תפיסת האשה כחפץ עובר לסוחר...

נפעל למען:

* **קביעת מדיניות למניעת הפגיעה בכבוד האשה ולביטול הסטריאוטיפיות על בסיס מין.**
* **מניעת הצגות ופרסומים המהווים ניצול או ביזוי של האשה ו/או של גופה.**
* **הצעת חקיקה שתאסור על אפליית האשה ופגיעה בכבודה באמצעי התקשורת.**
* **גיבוש המלצות לאקדמיה ללשון העברית להשקיע מאמצים בהחלפת הביטויים, השימושים והכללים בשפה העברית שמהם משתמעת עליונות הגבר והמעטת האשה.**

בריאות האשה

הגישה הכללית של הממסד הגינקולוגי היא לרוב מעליבה, פוגעת בכבודן של הנשים, ממעיטה בערכן ומזלזלת בהן עד כדי הזנחה רפואית. סרטן השד הוא אחד הגורמים העיקריים לתמותת נשים בגילים 37–55. סרטן זה הוא השכיח ביותר אצל נשים, ולמרות זאת בדיקת השד איננה כלולה בבדיקה גינקולוגית שגרתית. אין שירותי הרפואה מפתחים את התודעה אצל נשים לאפשרות של עריכת בדיקה זאת בעצמן.

תרופות גינקולוגיות כרוכות בסיכון ועלולות לגרום סרטן בצוואר הרחם וסיבוכים רציניים אחרים, ולמרות זאת אין מידע זה ניתן לאשה המשתמשת בתרופות אלה... רופאים רבים ממליצים על שימוש באמצעי מניעה בלי שיבררו קודם את תולדותיה של האשה כדי לוודא איזה אמצעי מניעה אסור עליה.

הלידה, כשהיא רצויה, עשויה להיות חוויה מרגשת ומשמעותית בחיי כל אשה, אולם לרוב היא הופכת לאירוע מאיים, בלתי נעים, רווי כאבים מיותרים וחוויות טראומטיות. ההכנות ללידה בתקופת ההריון הן בלתי מספיקות ולא תמיד הולמות. בבתי־חולים רבים מתייחסים ליולדות אחוזות צירים בצורה גסה, באדישות ובזלזול, ומשאירים אותן לנפשן זמן ממושך, ללא תמיכה ועידוד. מפוחדות ואומללות הן אינן לוקחות חלק פעיל ומודע בלידה עצמה, ולא טורחים להסביר להן מה מתרחש...

נפעל למען:

* **הכללת בדיקת שד ובדיקת סרטן הרחם בבדיקות גינקולוגיות שגרתיות, והדרכת האשה בבדיקה עצמית של השד.**
* **איסור השימוש בתרופות גינקולוגיות שיש בהן חשש כלשהו לבריאות האשה ו/או העובר.**
* **פעולות הסברה בקרב נשים באשר ליתרונות ולחסרונות של תרופות וניתוחים גינקולוגיים ושל אמצעי מניעה שונים, על מנת שתוכלנה להיות שותפות מלאות בהחלטות לגבי הטיפול המתאים להן.**
* **שינויים בתוכנית הלימודים של המתמחים בגינקולוגיה ובמיילדות, במיוחד בכל הנוגע לפסיכופיזיולוגיה ולמיניות של האשה.**
* **יישום ממצאים הידועים בעולם באשר לתנאי התנוחה, התאורה והטיפול הטובים ביותר לאשה ולתינוק בעת הלידה.**
* **פיתוח אמצעי מניעה בטוחים לשני המינים.**
* **הרחבת השירותים הקהילתיים לתכנון המשפחה בכל מסגרת אפשרית (לרבות צה"ל), הספקת אמצעי מניעה לכול והיתר הפלה מלאכותית בפיקוח רפואי מלא על־פי רצון האשה בלבד...**
* **שיפור התנאים בחדרי הלידה הקיימים והקמת מרכזי לידה חדישים, בנפרד מבתי־החולים, כדי לאפשר לידה בתנאים רוגעים ונינוחים.**
* **ביצוע כריתת שד או רחם רק אחרי שהאשה נתנה את הסכמתה המודעת לכך.**

מיניות

המיניות נראית, על פני השטח, כעניין פרטי של כל אשה ואיש, עניין שאין לו ולא כלום עם הבעיות האחרות שהועלו במצע זה שלהן פתרונות פוליטיים.

אולם יש לזכור כי דימויים ודפוסים

מיניים הם מוקנים ומסתמכים על מידע שניתן או לא ניתן על־ידי מחנכים, פסיכולוגים, רופאים ו"מומחים" אחרים. ברוב המקרים, המידע הנחוץ לנו, הנשים, כדי שנפתח יחס חיובי ובריא לגופנו ולמיניותנו, נמנע מאתנו על־ידי אותם סוכנים, הן בשל בורותם והן בשל המבוכה השוררת בחברתנו סביב נושאים אינטימיים ומונעת דיון פומבי בהם.

בהיעדר חינוך מיני נאור ושוויוני אין אנו לומדות להכיר ולהעריך את גופנו. אנו מתביישות בתופעות פיזיולוגיות טבעיות, כגון וסת, הנקה ועוד. יתר על כן, אנו מפנימות את הערכים הרווחים בציבור, המפריזים בצורך הגברי לפורקן מיני והממעיטים בדחף המיני הנשי. לפיכך אנו מצניעות את ציפיותינו מן המגע המיני ומחפשות את סיפוקנו בהנאה שאנו גורמות לגבר...

כתוצאה מהעדפת הצרכים הגבריים והבורות של שני המינים בכל הנוגע למיניות האשה, ישנן נשים רבות המקיימות יחסי מין למרות רצונן, גם במסגרת הנישואין. אין פלא שהמגע המיני במקרים כאלה מלווה לא פעם ברגשי אשם, בושה ואף סלידה.

נפעל למען:

* **פיתוח המחקר במיניות האדם ודיון ציבורי בה.**
* **חינוך מיני שוויוני לשני המינים וחינוך לתודעה גופנית החל בגיל הרך.**
* **הקמת תחנות לייעוץ מיני במרכזים קהילתיים.**
* **ביטול האיסור על־פי חוק על מגע מיני "שלא כדרך הטבע" ופיתוח תודעת הציבור לזכות האדם לחופש ההעדפה המינית.**

אלימות נגד האשה

ישנם סוגים שונים של אלימות נגד נשים, ביניהם הכאה, אונס ורצח על כבוד המשפחה... אשה מוכה המתלוננת במשטרה נתקלת בסירוב לפתוח תיק בטענה שאין בתלונתה עניין ציבורי. גם כאשר נפתח תיק משטרתי נגד הבעל אין התביעה מגיעה כלל לבית־המשפט, כי ברוב המקרים האשה מבטלת את התביעה מאימת בעלה האלים. תהליך הגשת התביעה נמשך עד שנה, ובתקופה זאת נאלצת האשה להמשיך לחיות עם בעלה האלים המכה אותה על שתבעה אותו. במקרים הנדירים שבהם התביעה מגיעה לבית־המשפט נפסק לבעל האלים עונש קל ביותר. ברוב המקרים אין האשה המוכה עוזבת את ביתה עם ילדיה משום שאין לה לאן ללכת וממה להתקיים.

למשטרה מדווחים כ־350 מקרי אונס בשנה. ידוע ממחקרים שונים שרק 10–25 אחוז של מקרי האונס מגיעים לידיעת המשטרה. אפשר להעריך איפוא שישנם 1500–3500 מקרי אונס בשנה.

בניגוד לדעה הרווחת, כ־50 אחוז מהאנסים מוכרים לקורבנותיהם, וכ־50 אחוז ממקרי האונס מתרחשים בבית הנאנסת. ועוד בניגוד לדעה הרווחת, האונס אינו אקט מיני ספונטני שבא למלא צרכים מיניים של האנס, אלא הוא אלימות מכוונת ובדרך כלל מתוכננת מראש. המשטרה מתייחסת למתלוננת על אונס בצורה משפילה וללא התחשבות בטראומה הפיזית והנפשית שעברה. קורבן האונס נדרשת לשכנע את אלה שרושמים את תלונתה שאמנם בוצע פשע. הנאנסת נאלצת לפנות לבית־חולים כדי לעבור בדיקת אגן, ולעתים קרובות ממתינה שם שעות עד לבדיקה, שנערכת בחוסר רגישות למצבה הגופני והנפשי. אם וכאשר מגיעה תביעתה לבית־המשפט מאלצים אותה לחיות מחדש את חוויית האונס בפני הציבור, ובאווירה שבה אמינותה האישית וסבלה מוטלים בספק... על אף שידוע כי מתנגדת לאונס נתונה בסכנת חיים, מתפרש בבית־המשפט כל סימן של היעדר התנגדות כהסכמת הנאנסת למשגל מיני על־פי רצונה. במצב זה יוצאים רוב האנסים זכאים. גם במקרים המועטים שבהם האנס יוצא חייב בדין העונשים הם בדרך כלל קטנים בהרבה מהמקסימום שנקבע בחוק, אפילו במקרים אכזריים ביותר.

כמו במדינות אחרות באזורנו קיים עדיין בישראל המושג, ומקובל הנוהג, של רצח למען כבוד המשפחה, רצח של אשה שהפרה את כללי ההתנהגות המינית שנכפתה עליה. גם המשטרה וגם בתי־המשפט מקלים בעונשים במקרים אלה מתוך קבלת נימוק "כבוד המשפחה", העומד בסתירה גמורה לכיבוד זכויות האדם.

נפעל למען:

* **הנהגת לימודי חובה בהגנה עצמית לשני המינים, במסגרת בית־הספר.**
* **הקמת בתי מקלט לשהייה זמנית לנשים מוכות ולילדיהן.**
* **הכרה באשה הנאלצת לעזוב את ביתה עקב אלימות כזכאית לתמיכה כלכלית, להעדפה בקבלת דיור, ולחלקה ברכוש המשותף לה ולבן זוגה.**
* **הוצאה שגרתית של צווי מניעה נגד הבעל המכה האוסרים כניסתו לבית, ובמקרים חמורים מעצר הבעל עד המשפט.**
* **זירוז ההליכים המשפטיים והחמרת העונשים על אלימות נגד נשים.**
* **הקמת יחידות מיוחדות לטיפול בקורבנות אונס ליד כל תחנת משטרה, המאוישות בנשים.**
* **ביטול הדרישה לעדות מסייעת ולהוכחת התנגדות נמרצת בעת האונס.**
* **קבלת קורבנות האונס כמקרי חירום בחדרי המיון של בתי־החולים ועריכת בדיקות לאבחון מחלות מין כחלק מבדיקת האגן.**
* **אכיפת החוק הפלילי בקשר לאונס, הכאה ורצח כלשונו ובמלוא חומרתו, לרבות פסילת הנימוק של "כבוד המשפחה" כנסיבות מקלות לרצח.**

זנות

... בחוק מוגדרת הזונה בעקיפין כעבריינית, וזאת לא בגלל עיסוקה אלא בגלל הגדרתה כ"משדלת לזנות" או כ"מטרד ציבורי". העמדת הדברים בצורה זו באה לפטור את הלקוח מאחריות משפטית, ולהטיל את העונש על הזונה בלבד. רק היא נענשת ונרדפת על־ידי המשטרה ללא הגנה מפני לקוח אלים, סרסור תובעני, אנס או גנב, או כל אדם אחר הפוגע בה. היותה מופקרת לחלוטין על־ידי החוק והחברה הופך את מצבה לבלתי נסבל ותת־אנושי. עם זאת, יש מספר מסוים של נשים הבוחרות בזנות מתוך בחירה חופשית כמקור פרנסה, וזכותן לעשות כך.

נפעל למען:

* **ביטול החוקים המגדירים בעקיפין את העיסוק בזנות כעבירה.**
* **הספקת שירותים חיוניים בצורה הולמת לעוסקות בזנות, בעיקר שירותי טיפול ופיקוח בריאותיים, והגנה משטרתית.**
* **הקמת מעונות לתקופות מעבר לאותן נשים המעוניינות לצאת מן הזנות ולהתקיים ממקור פרנסה אחר. במעונות מעבר אלה יינתנו הסבה מקצועית, סיוע במציאת תעסוקה ודיור, הגנה מפני הסרסור ותמיכה נפשית.**

האסירה

מצבה של האסירה הוא בשפל המדרגה. אין לה שום זכויות, היא נתונה לעלבונות, החברה אינה מוכנה לקלוט אותה בחזרה לאחר שריצתה את עונשה, ובית־הסוהר אינו מאפשר לה אותה הכשרה מקצועית מגוונת הניתנת לגברים בבית־הסוהר כדי לשקמם ולהכינם לקראת היציאה לחיי חופש. בעוד הגברים מכשירים עצמם במקצועות שונים בבית־הסוהר עוסקות הנשים בספרות ובתפירה כעיסוק כמעט בלעדי. בהיות האשה בלבד אחראית עדיין על גידול הילדים אין בעלה של האסירה כשיר או פנוי לטפל בילדיהם בתקופת מאסרה. ילדים מעל גיל שנתיים נמסרים לקרוביהם ומשפחת האסירה מתפרקת. עד גיל שנתיים נמצאים ילדי האסירה יחד אתה בבית־הסוהר ואינם מקבלים את הדרוש לפעוטות, והם למעשה נענשים על לא עוול בכפם.

נפעל למען:

* **הכשרה מקצועית ושירותים שווים לאסירה ולאסיר.**
* **שירותים הולמים לילדי האסירה כדי לקיימם בצורה הולמת ולשמור על שלמות המשפחה.**
* **טיפול גופני ונפשי נאות לכל אסירה ולילדיה הרכים.**
* **דאגה להחזרת האסירה לכוח העבודה לאחר שחרורה.**

זכויות הילד/ה

שלא כמו הנשים, הילדים אינם מסוגלים להתארגן ככוח פוליטי העומד על זכויותיו. כמפלגה הדוגלת בהגדרה עצמית של כל אדם, אנו רואות לנכון לתבוע בשם הילדים שינויים בחוק ובעמדות אשר יבטיחו להם חירויות יסוד.

על־פי חוק ומוסכמות חברתיות נחשבים ילדים לקניינם של הוריהם, והאפוטרופסות על ילדיהם עד גיל 18 היא מוחלטת ואינה מותנית בהתפתחות הילד ובדרישותיו לאוטונומיה. האפוטרופסות כוללת גם את חובת ההורים בכלכלת הילדים וגם את הזכות (שאותה הם מחלקים עם המדינה) להחליט עבורם גם כאשר ההחלטה עומדת בניגוד לנטיות הילד או שאינה לטובתו. ילדים אינם זוכים בפועל ליחס של כבוד כבני־אדם ברי־דעת מצד המוסדות האמורים לשרת את טובתם...

נפעל למען:

* **הזכות להיות שותף מלא בהחלטות גורליות כגון בחירת ההורה שאתו יגור**

המשך בעמ׳ 36

עם נשים רצות

השנה, לקראת הבחירות לכנסת ה־12, מכינה רצ את רשימת מועמדיה. איזה מקומות ייניתנו לנשים שם? חדוה ישכר משוחחת עם שמונה נשים נושאות תפקידים ברצ ועם ראש התנועה, ח"כ שולמית אלוני, על שריון מקומות לנשים ועל עמדותיהן והתייחסותן לעיקרון השוויון בין המינים ומעמד האשה בחיים הפוליטיים בישראל.

ב־1985 נערכו בתנועה לזכויות האזרח ולשלום, רצ, מפקד חברים ראשון ובחירות למועצת התנועה (200 חברים), למזכירות (80), ולהנהלה שמספר חבריה נקבע בתקנון ל־13. ארבעה חברי כנסת ומזכיר כללי נמנו עם ההנהלה מתוקף תפקידיהם, ושמונה נועדו להיבחר בשני מחזורי או סבבי בחירות חשאיות.

תוצאות ההצבעה בסבב הראשון הפתיעו: חברי המזכירות (בתוכם כארבעים אחוז נשים) בחרו בחמישה גברים. יהודים. סבב הבחירות השני נוצל לתיקונים: עכשיו נבחרו שלוש נשים וערבי, ומאחר ששניים זכו במספר קולות זהה הועלה מספר החברים ל־14. תוצאות הבחירות האלה תאמו את צורכי התנועה, את מסריה ואת רגישותם של החברים לעקרון השוויון, אך רק לאחר שתוצאות סבב הבחירות הראשון עוררו את הרגישות הזאת. ושוב נתגלה שקל יותר להילחם על עקרון השוויון מאשר לממש אותו. סיפור הבחירות הזה מלמד שגם תנועה פוליטית שחבריה רואים בשוויון בין המינים, בין כל בני האדם, עיקרון מובן מאליו, צריכה להיעצר ולבדוק את עצמה, לבחון את מעמדן או מצבן של הקבוצות השונות בתוכה. חברת הכנסת שולמית אלוני מציעה לבחון את מצב הנשים ברצ על פי פריסת פעילותן בתנועה ולא על פי הרשימה בכנסת: "נשים מנהלות את התנועה הזאת," היא אומרת.

רק שליש מחברי התנועה הן נשים, אבל הן בולטות בתפקידי ניהול וארגון. הן מרכזות סניפים (בת"א, ירושלים, חיפה וערד), הן רוב במנגנון, רוב הפעילים בשכר במפלגה שגודלה מאפשר רק כעשרים משרות. האם הן משפיעות על נושאי הדיון בתנועה? על אופי הדיון? האם הן מנסות לנסח כללי משחק, או מסתגלות לדפוסים מקובלים של נוהל ונוהג פוליטי? ח"כ אלוני מציעה שלא לראות ברשימה הנוכחית של רצ בכנסת מדד למצב הנשים בתנועתה, מפני שהרשימה הזאת מורכבת מבריתות פוליטיות והצטרפויות, "ולא צמחנו יחד" (ר' ראיון). אבל האם ייראו הרשימות הבאות של "נבחרי רצ" אחרת?

60 אחוז ממצביעי רצ בבחירות האחרונות היו נשים. ברצ מודעים לעובדה הזאת. שולמית אלוני אומרת שרצ היא הכתובת לנשים "בעלות תודעה עצמית וחברתית," וש"יכול להיות שאנחנו לא מספיק טובים, אבל אנחנו הכי טובים בשטח." האם צריך להתאמץ מאוד להיות הכי טובים בשטח שלא מגלה עניין רב במצב הנשים? ח"כ דדי צוקר, המזכיר הכללי של רצ: "את החברה הישראלית השמרנית ענייני נשים לא כל־כך מעניינים. וגם רוב ציבור הנשים בארץ לא מתעניין בזה, לא במידה כזאת שמצב הנשים ייהפך לנושא מספיק חשוב על סדר היום הציבורי. אנחנו לא מעצבים את סדר היום הזה, לא המפלגה שלנו."

וסדר היום הזה מכתיב את הירכיית הנושאים שמעניינים את **זהבה גלאון**: "נושא השלום, ערבים ויהודים במדינה, דת ומדינה, ואחר־כך איכות הסביבה ונשים." איך היא קבעה את סדר העדיפויות הזה? "על־פי הפרופורציות הנכונות. הסכסוך הישראלי־פלסטיני או נושא השלום הוא במקום הראשון כי הוא נושא קיומי. על זה צריך ללכת בבחירות. ועל נשים, בתוך המכלול של זכויות האזרח." זהבה גלאון נבחרה עם ליסה בלום ורות רזניק להנהלת התנועה באותן בחירות, ב־85'. גם היא לא חשבה בסבב הבחירות הראשון על הבדלי מין או מוצא, והצביעה למועמדים שביטאו "איכות אלקטורלית". גם היא הופתעה מתוצאות ההצבעה, מן העובדה שמעטים מדי הכירו ב"איכות האלקטורלית" שלה בסבב הבחירות הראשון, למרות שהיא כל־כך מוכרת. העובדה שהיא מוכרת עזרה לה לבסוף. זהבה גלאון (31) היום אחראית

צילומים: אראלה דאור

רות רזניק ליסה בלום דינה גורן

על ארגון התנועה ועל המגזר הערבי, והיא גם מנכ"ל העיתון "פוליטיקה"; התחילה רק לפני ארבע שנים, בעירה פתח־תקווה.

היא למדה חינוך מיוחד בבית ברל וגידלה שני ילדים קטנים. חבר ביקש שתעזור בארגון הפגנות לפתיחת קולנוע "היכל" בלילות שבת, "והדברים התפתחו." במערכת הבחירות האחרונה, ב־84', כבר ריכזה את הפעילות של רצ בפתח־תקווה ומאז היא עובדת ברצ וכבר יודעת דבר או שניים על כוח והשפעה פוליטיים.

הפעילות של תנועתה בפתח־תקווה הוכיחה "שנוכחות בשטח מושכת מצביעים ומגייסת תמיכה. עובדה שממוצע ההצבעה בעיר הזאת היה גבוה." מסקנתה: "אם יראו יותר נשים בכנסת ואם חברי רצ בכנסת יעלו את 'העניין הנשי' לדיון, נוסיף מצביעות לרצ." איך ייראו יותר נשים בכנסת? "ממש כשם שרואים בה גברים, לא בשום צורה אחרת." כלומר? "התחרות היא חופשית, הבחירות הוגנות, עקרון השוויון קובע." כמוה כתנועתה: צעירה, פעלתנית, מבקשת להישמע, להיראות, להשפיע, לגדול. רק הילדים מעוררים בה מעט לעת תחושת החמצה, מעט רגשי אשמה. כמו צל שמלווה כל קריירה של כל אם. לאן? "אצלי," היא אומרת, "הדרך לא תוכננה. הובלתי אל הפוליטיקה כי יש בי את המשהו הזה שמובל לתוך העניינים, ואז אני תופסת תאוצה."

זהבה גלאון

ליסה בלום מנסה, לעומתה, לצמצם את שליטת המקריות בעתידה הפוליטי. היא מכינה את עצמה לקריירה פוליטית, עד כמה שהכנה כזאת אפשרית. ב־73' הגיעה לישראל מצפון קרוליינה ומשם הביאה אתה עדות אישית למאבק על זכויות האדם, למאבקי השחורים בדרום ארצות־הברית, את הדי ההתנגדות למלחמת וייטנאם וצמיחת הפמיניזם בשנות השישים, שנות התבגרותה. היא למדה סוציולוגיה ומוזיקה וחשבה שתהיה זמרת עם מודעות חברתית. בישראל הפכה המודעות לעוולות לאורח־חיים. בשנת 76' עבדה בירושלים המזרחית בקבוצת תיאטרון ערבית־יהודית והיתה מעורבת בהקמת נווה שלום. בתוך שנה נוכחה לדעת שהיא חצויה בין אמנות לפוליטיקה, שהיא חייבת לבחור בין שני העיסוקים התובעניים האלה, והיא בחרה בפוליטיקה והצטרפה לשלום עכשיו. עם קבוצה של פעילים בשלום עכשיו, דדי צוקר בראשם, הצטרפה לרצ, והיא כיום חברה בהנהלתה.

"פריווילגיה של חברות במפלגה מתפתחת כאשר אנשים צעירים מקבלים תפקידים שבמפלגות גדולות וותיקות אין להם סיכוי לקבל כל־כך מהר." היא כבר גילתה את ההנאה מן "האינטריגה הפוליטית" והתחכום שנדרש מן המושכים בחוטיה, אבל העניין האמיתי שלה הוא עניין "זכויות האדם", שהוא גם תחום ההתמחות שלה בלימודי המשפטים באוניברסיטת ת"א. היא השתתפה בפרוייקטים שעסקו בזכויות האדם בשטחים ובמעורבות הישראלית בהם עוד בימיה בשלום עכשיו, וכן בחיבור הדו"ח של המרכז הבינלאומי לשלום על זכויות האדם בשטחים בשנים 1979–1983.

כמעט לצדו של העניין המרכזי הזה, ובדרגת חשיבות זהה לסוגיית הדת ומדינה, עומד בעיניה "העניין הנשי". היא זו שהעלתה בפני ועדת התקנון את התביעה לשריין לנשים מקומות ריאליים ברשימת רצ לכנסת, והציעה לוועדה לאמץ את המלצות ועדת ראש הממשלה לבדיקת מעמד האשה משנת 76'. "25 אחוז מן הרשימה יהיו נשים," היא אומרת, "וצריך לדאוג שכל מועמד רביעי יהיה מועמדת," כדי שלא יקצו ל'נשים את זנב הרשימה. הנשים שוכנעו פחות מן הגברים, ואלה גם אלה בוועדה דחו את הצעתה, והעבירו אותה להצבעה במועצת התנועה. היא כמעט בטוחה בכך שגם במועצה יגבר עקרון השוויון על הצעת השריון, אך היא גם חוששת שתחרות חופשית על מועמדויות או תפקידים בכירים בתנועה תוכיח שגם רצ מנציחה מצב קיים, משקפת מציאות נתונה, ידועה ממגזרים אחרים: מציאות של אפליה.

"כאשר יש אפליה חברתית עמוקה, נייטרליות לא תורמת לשינוי המצב. ואם מישהו פוחד שאשה לא מוכשרת תתפוס את מקומו של גבר מוכשר אז הוא טועה, כי אצלנו יש מספיק נשים מוכשרות ואין לנו ממה לפחוד." מה היא מתכוונת לעשות לקידום ההצעה שלה? "לא הרבה, למען האמת. אילוצי זמן." במלים אחרות, חבל על הטרחה. והיא גם יודעת שמוטב לה להזדהות עם העניין הישראלי־ערבי, שהוא "באמת העניין המרכזי שלי", אם ברצונה להתקדם בתנועתה, למרות ש"המודעות הפמיניסטית מושרשת עמוק בתנועה ולא תיעלם גם אם שולמית אלוני לא תעמוד בראשה, כי גם הגברים פה פתוחים לה."

מה טורד אותה? אם להמשיך ולהתפרנס מעבודתה כמנהלת שירות מאמרים לעיתונים יהודיים בארצות־הברית או לעבוד בשכר מלא ברצ ולהתחייב לעסקנות פוליטית במלוא מובן המושג; אם אורח החיים שהיא מנהלת ושצפוי לה, כנראה, הולם אשה צעירה שמבקשת להקים לה משפחה בעתיד הלא רחוק מדי; אם היא תצליח להרגיש אי פעם כ"אחת מהחבר'ה" בתנועה הצברית הזאת שחבריה הטבעיים לא קלטו עולים רבים בתנועתם; איך לפרוץ את המגזר הזה שהוא "יותר סוציו־אקונומי מאשר עדתי" כדי שהתנועה תתרחב, ואיך לשתף פעולה עם חברות ברצ שהן שותפות לבעיית קידומן בתנועה אך בה בעת מתחרות על מעט המשרות או התפקידים שהתנועה מציעה.

רות רזניק מבינה אותה. היא שותפה לה בתביעת השריון אבל מבקשת יותר: "כל מועמד שלישי, בכל רשימה," היא אומרת, "תהיה מועמדת!" בשבע השנים האחרונות היא עומדת בראש סיעת רצ בנעמ"ת שהפכה, בשנים האחרונות, "לגורם שמדרבן את הרדיקליזציה של נעמ"ת." למשל? "בפעילות של נעמ"ת בעניין האלימות במשפחה." את שולמית אלוני הכירה רות רזניק (55) באמצעות תיק הנישום שלה, כלומר, שלה על שם בן זוגה במס ההכנסה. בראשית שנות השבעים היו לה עסק קטן ורצון עז לשנות את חוק מס ההכנסה שאינו מכיר בנשים כמפרנסות שוות לגברים. ב־73' הציעה לה אלוני את המקום השלישי ברשימתה לכנסת. רזניק, אז אחרי ניתוח, ויתרה על המקום והמליצה

על מרשה פרידמן. מאז היא ברצ כמעט ברציפות, כי בשום מסגרת פוליטית אחרת לא מצאה "הזדהות פמיניסטית מובהקת" כמו בתנועה הזאת. היא מתקשה לפרט את המשפט הזה ומודה שהיא האשה היחידה ברצ שמזוהה עם "העניין הנשי", ושהיא "לא רק מדברת אידיאולוגיה אלא גם חיה אותה." ולכן היא תייצג "את נושא מעמד האשה יותר טוב מכל אשה אחרת בישראל." חריצות והתמדה הם נכסיה הפוליטיים, ודבקותה ב"עניין הנשי" עלולה לחסום את דרכה בתנועה שהקציבה לנשים סעיף בפרק על זכויות אדם. "מה הם חושבים," היא אומרת, "הרי את העניינים הגדולים באמת באיזור הזה יקבעו ממילא המעצמות הגדולות. אז אנחנו צריכים להתמקד בענייני הפנים שלנו שעוד אפשר להשפיע על ההתפתחות שלהם ולשנות משהו."

לפני כ-15 שנים הקימה את העמותה "לא – לחימה באלימות נגד נשים" שהפעילה את המרכז לנשים מוכות בהרצליה. עכשיו היא עסוקה בהעברת המרכז לבניין משופץ ובהרחבת הפעילות החינוכית סביבו. קשה יהיה לה לעזוב את עבודת חייה, אפילו למען הכנסת. אבל הכנסת, לה כלפעילים פוליטיים ותיקים אחרים, היא כוח מניע, בימה לאומית שהיא שואפת אליה גם כמודל לנשים השאולים מאהבתה האחרת, הקודמת, התיאטרון), את השפעת הקשרים, את העיתונות. הלאה מזה היא לא יודעת. היא מזכירה בחצי חיוך את השעון הביולוגי שלא מתקתק פמיניזם, שקוצב לנשים פרקי זמן, תקופות חיים, אולי תפיסת זמן שונה מזו של גברים שפטורים מן התזכורת שהנה עוד חודש עבר ומה עבר עלייך בחודש הזה שעבר? האם את יכולה לתכנן את עתידך?

"גורם הזמן" יעלה וייעלם ושוב יעלה בדברים שתאמר **בת עמי יפה**, מרכזת סניף ת"א. "הגעתי מאוחר מדי לפוליטיקה," היא אומרת, "וחסרים לי הקודים של ההתנהגות הפוליטית, אוצר המלים, התקיפות שהפוליטיקאי לומד לרכוש עם הזמן והשפשוף." היא זוכרת היטב את הבחירות להנהלת התנועה. גם היא היתה מועמדת ולא נבחרה. היא לא התאמצה להיבחר מפני שחשבה שהיא מוכרת ומקובלת, ודי בכך. כך חשבה, עד שהופתעה לגלות שלא נבחרה. אז מה, זה לא מספיק שאת עושה עבודה טובה בשטח ומגלה חריצות וכושר ארגון? "לא, זה לא מספיק." לכן, כשהעמידה את עצמה לבחירות לנשיאות התנועה, החליטה לעשות מעשים כדי שתבטיח את בחירתה. היה לה קשה מאוד "להרים טלפונים" לחברים במועצת התנועה ולומר שהיא משפיעה, את צריכה להרגיש שאת משנה."

שלא כחברות הצעירות בתנועתה היא סבורה ש"יותר מדי מדברים עכשיו על שלום ושוכחים שאחד היסודות שעליהם קמה התנועה לזכויות האזרח הוא מעמד הנשים." והיא חושבת שנשים לא עוסקות בזה כפי שהיה אפשר לצפות מהן, ושזה מן הנושאים ש"אם את מדברת עליהם הרבה הערך שלהם יורד." הפמיניזם, כך נראה לה, מרגיז את הצעירות. הן לא אדישות לפמיניזם, הוא ממש מרגיז אותן והן מתרגמות פמיניזם ל"חוסר חוש הומור" כשהוא נוגע בפרסומת פורנוגרפית, למשל.

דינה גורן אומרת שהתופעה ידועה: "פמיניזם קשור בהתבגרות. הצעירות לא מרגישות באפליה כי הן מפנימות את כללי המשחק הגבריים." מתי הן יגלו שהכללים האלה אינם תפורים על-פי מידתן? בדרך כלל אחרי נישואין, לידת ילדים. "פמיניזם לוחם," היא אומרת, "לא מסתדר עם הפילוסופיה של רצ, שגורסת פתיחות של עמדות, שמוותרת על ההצגה התיאטרלית." נשים, מעמד נשים, "העניין הנשי" כסעיף בפרק על זכויות האזרח והאדם מסכם, לדעתה, גישה שהיא "היפוכה של ההתרסה הפמיניסטית", אבל לא גישה שעושה פחות לקידום האשה. "מצדי," היא אומרת, "שיישבו גברים בכנסת וידאגו למעמד האשה." אם כן, למה

רני טלמור

מיכל רפאלי

אחרות. היא תתאמץ מאוד להשיג את המקום החמישי או השישי ברשימה הבאה של רצ לכנסת וכבר עכשיו, עדיין עת שגרה, היא עסוקה בפוליטיקה כעשרים ושלוש שעות בחודש מבלי להזכיר את העבודה שנלקחת הביתה ואת שיחות הטלפון.

מיכל רפאלי אומרת שאם גם אלה כישורים פוליטיים, "הסבלנות להתעסק עם המון אנשים שלא כולם מעניינים אותי," הישיבות האינסופיות, החיוך המזומן, מחוות ההתעניינות בזולת, אז היא חסרה אותם וגם איננה מצטערת על כך. בת 33, שבע שנים פעילה בתנועה ומאז הבחירות לכנסת ה-11 "נתחדדה לדוברות", שבה גילתה את הכוחות שמשחקים בירכתי הבימה (דימויים

מעוניינת. "באמת?" היא שמעה מן הצד האחר, "את באמת מעוניינת להיבחר? לא ידעתי. יופי, יופי!" כאילו עצם הצגת המועמדות לא מספיקה, לא מובנת. "לא ידעתי שאת, באמת, רוצה להיבחר," אמרו לה. ואת הלקח הזה למדה מאוחר מדי.

בנה שהיה סטודנט בשנת 79' הציע לה לחדול לדבר ולהתחיל לעשות משהו. הילדים בגרו, היה לה פנאי, במקצועה (עובדת סוציאלית) לא עבדה שנים, מצבה הכלכלי אפשר לה להתנדב לפעילות בלשכה לתלונות הציבור של רצ. בבחירות של 81' ריכזה את הפעילות בסניף ת"א ומאז היא בתפקיד הזה, מרכזת סניף, מארגנת פעילויות, שומרת על קשרים עם פעילים, ו"מנסה לשנות משהו. אפילו אם את יודעת ומכירה בעבודה שאת לא כל-כך להיאבק על קידום נשים בכנסת? "כי הן טובות לא פחות מגברים."

זו הסיבה לתמיכה שלה בשריון מקומות ריאליים לנשים ברשימת רצ לכנסת. "למתנגדי השריון יש קבלות שהוא מיותר. ראשית, כי בראש הרשימה עומדת אשה ובמקום החמישי עומדת אשה. זו אני. וגם עלי אומרים שאני ההוכחה שאשה יכולה להיבחר למקום כמעט ריאלי בלי צורך בשריון. מזכירים גם שב-81' איישו שלוש נשים את המקומות הראשונים ברשימת רצ." אבל הזמנים השתנו ואתם גם התנועה, ובעיקר הרכב האישים בראשה. את התקנון מתקינים לטווח ארוך, ושריון הוא אמצעי שיתבטל מעצמו כשלא יהיה בו עוד צורך. מתאים לכך דימוי של תעודת ביטוח, אומרת גורן, שריון כתעודת ביטוח

לקידום נשים. שרק לא נזדקק לו, אבל שיהיה. הניסיון לימד אותה ש"בלי שריון זה לא יילך. זה מאוד מעליב אותי, אבל בלי זה זה לא יילך." ואיך ניחלץ ממלכוד השריון? "נאמר שנשים אינן מיעוט מספרי, ולכן קיפוחן הוא ברמה קיומית אחרת מרמת הקיפוח של קבוצות מיעוט אחרות בתנועה." ד"ר דינה גורן, מרצה לתקשורת, חברה בנשיאות רצ, 15 שנים בפוליטיקה שהיא "העיסוק הכי מתסכל והכי מפצה גם יחד." בפליאה היא מתבוננת היום בנשים הצעירות האנרגטיות. כמה עבודת סרק הן עתידות להשקיע? לכמה זמן יספיקו מקורות המרץ שלהן? מהו גמול פוליטי לדידן?

דווקא התחרות בין המתמודדים הפוליטיים, ההכרח בחיכוך, משכנעים את **רני** (קראו: רוני) **טלמור** ששריון בקומות לנשים הוא מיותר ואף מזיק. "לא רוצה שיתנו לי שום דבר מפני שאני אשה. אני שווה בכול לגבר." גם בכנסת קשה יותר לנשים, גם שם לא מנסים להקל עליהן והן צריכות לדאוג לעצמן ולא לתמוך "באמצעים מלאכותיים כמו שריון." היא אומרת שהיא, אלמנה ואם לשניים, חיה חיים פמיניסטיים ודווקא משום כך היא מתנגדת למתן קדימויות לנשים. והתודעה? "תודעה של שוויון זכויות וחובות מלא," היא אומרת. ואיזה שוויון יש

התגשמות הדימוי שהתנועה מבקשת לדמות לעצמה. בת 26, ילדות בראשון לציון, השפעה אידיאולוגית של הבית, "דור המשך שמאלי ולא בת מורדת," פעילות בחוג נוער "משולי מפ"ם ועד מצפן," צבא, מסע לחו"ל שנתקצר, נישואין. משנת 83' היא סטודנטית לסוציולוגיה באוניברסיטת ת"א ועכשיו עוזרת מחקר, מרכזת את הפורום לקידום לימודי נשים באוניברסיטה ועובדת על התואר השני בסוציולוגיה. היא מתכוונת לכתוב את עבודת המאסטר שלה על "החיבור שנשים שעוסקות בפוליטיקה עושות בין הזהות שלהן כנשים ובין הזהות שלהן כפוליטיקאיות." הרושם שלה הוא שנשים מדחיקות את הזהות הנשית שלהן בזירה הפוליטית, שעה שאצל הגברים הזהויות "גבר–פוליטיקאי" משתלבות. "יש נשים," היא אומרת, "שמכניסות איכויות אחרות למשחק הפוליטי." הן מרככות לחצים, מדגישות יחסים בינאישיים, מקהות תוקפנות ומבליטות את נשיותן גם בגינונים חיצוניים. שולמית אלוני שהיא, בעיניה, "אחד הדגמים היותר מוצלחים של פוליטיקאי בישראל," משלבת היום טוב מבעבר את שתי הזהויות האלה שלה. מה שיעניין אותה בעבודתה האקדמית הן הרגישויות שמייחדות נשים בפוליטיקה. רגישויות שנשים שעשו

לתנועה. היא "עוסקת בפוליטיקה," עדיין לא פוליטיקאית, היא אומרת. כי זו "תווית מחייבת ואני עדיין לא בחרתי בתחום חיים." העבודה באוניברסיטה חשובה לה גם לפרנסה: "לשמור על תחושת החירות הבסיסית שלי, שלא אהיה כבולה למפלגה שמספקת לי גם פרנסה שהיא חשובה לי מאוד" וגם גירוי אינטלקטואלי, להיבט הביקורתי של הפעילות המעשית היומיומית. את הדחיפה לפעילות נמרצת ברצ קיבלה ב־84'. אז "השתכנעתי שהתנועה הופכת למפלגה שמציעה היקף רחב הרבה יותר מבעבר של תחומי עניין, כמו העיסוק בסכסוך הישראלי־ערבי ועניין השלום." הצטרפותה של של"י לרצ חיזקה בה את התחושה שהמפלגה מתחזקת וכבר לא תהיה "אפיזודה חולפת". היא לא היתה רוצה לתת מעצמה, להתמסר למפלגה שתצטמק ותיעלם כמו רבות אחרות שהיו להערות שוליים בספרות ההיסטוריה הפוליטית בישראל. היום ברור לה שהיא פעילה בתנועה שהפכה להיות "אופציה" ומפגינה "רצינות כמפלגה". לכן, היא חוששת, הנשים במפלגתה לא יכולות להוות קבוצת תמיכה שתקדם את עניין "התאי". "נשים," היא אומרת, "חוששות מהתחברות שתפורר את המפלגה, שתאיים על אחדות הדעים סביב נושאים. נשים לא אוהבות לפורר, לסדוק סדקים,

בת עמי יפה

ורד לבנה

בעיתון שהיא משמשת בו עורכת אחראית, העיתון "פוליטיקה"? רוב בולט לנשים בצוות ההפקה והעריכה של העיתון (שלוש בצוות של ארבעה), מיעוט צורם של נשים כותבות והעדר כמעט מוחלט של נקודת המבט הנשית על סוגיות שמעסיקות את העיתון. "אנחנו פונים אל המומחים בתחומם," היא אומרת. "זו המציאות, זו אינה אפליה מכוונת." אבל גם שום ניסיון לפרוץ את מעגל הקסמים, לגלות "מומחיות לתחומן", לעודד אותן לכתוב עד שיידעו עליהן ועל מומחיותן. צעד קטן לשינוי מציאות, אחרי כל הדברים שנאמרו עליה.

ורד לבנה תוכיח, אומרים בתנועה, ששריון הוא מיותר, לא נחוץ. היא תתמודד, ובהצלחה, עם כל גבר. היא

פוליטיקה, כמו שולמית אלוני, מכחישות אותן. אין לה תשובה חד משמעית על השאלה "שריון ברצ, כן או לא?" ברצ זו דילמה, היא אומרת, "כי אם אצלנו צריך שריון משמע שנכשלנו בהתמודדות שווה עם גברים." מצד אחר, לחברי הכנסת מסייעת "הכריזמה של התפקיד", ונראה שסיכוייהם בבחירות יהיו טובים משל אלה שלא היו חברי כנסת, כלומר כל הנשים ברצ חוץ משולמית אלוני.

האם מפלגה שמדברת בשם זכויות אדם וזכויות נשים יכולה שלא להבטיח בחירתן של נשים לכנסת? "זו התמודדות לא קלה למפלגה, והסתכלות בעייתית מאוד במראה." ורד לבנה אחראית על כ־15 סניפי נוער רצ, מתלבטת בין דרכים חדשות לקשור נוער "שאינו הנוער הטבעי של רצ"

ולפיכך הן פוחדות מהתחברות קבוצתית. לכן הן שומרות על המרקם התנועתי כאילו היו אחראיות לו, הרבה מעבר לחלקן היחסי באחריות לשלמותו."

הוותיקה ברצות

ראיון עם ח"כ שולמית אלוני

מאת **חדוה ישכר**

לקראת סוף השיחה היא תאמר, מפויסת, מחויכת, "גאולה כהן ואני קצת פרצנו את האפוטרופסות של הגברים עלינו. היום יותר קל, יש יותר נשים בשטח."

בראשיתה, רועמת כמעט, היא מפרטת את הנסיונות "הרעים מאוד שהיו לי עם נשים בפוליטיקה." ממניין האכזבות מתגלות הציפיות שהיו לתמיכה, לשיתוף, לאחווה, גם אם היא לא מודה שהיו. "במפלגת העבודה מי שרדף אותי, מי שהציק לי ומי שניסה לשבור אותי היו גולדה מאיר ובבה אידלסון." הנימוקים נגדה היו "שאני לא אשה, שפעלתי במפלגה אבל לא דרך המוסדות הנשיים, והיה גם אלמנט של רכילות שנוסף לכל אלה." אחר־כך היא מוסיפה שגם הפמיניסטיות פגעו בה ובתנועה. אלוני, מנהיגת תנועה שנבנית ממש בחודשים אלה מבריתות עם חברי כנסת שעזבו את מפלגת האם שלהם והצטרפו לרצ, הם ומושבם בכנסת, לא שוכחת את מרשה פרידמן. "אני חושבת שמה שמרשה פרידמן עשתה לרצ היה מעשה מאוד מכוער. אני לא חושבת שגבר היה עושה את הדבר הזה, ואני לא חושבת שהיא היתה עושה את זה אם הייתי גבר."*

על מה את מבססת את ההערכה הזאת?

על הנתונים שהיו אז בשטח. הנשים מימשו אז (היום הרבה פחות, הרבה פחות) את הציפיות שמקורן בדעות הקדומות. על גברים אומרים בעברית, ואפילו האחד נלחם בשני, ש"איש את רֵעהו בלעו חיים". הדגש על רעהו, הם רעים גם במאבק. ועל נשים אומרים, ואפילו הן יושבות בחברותא, "תראי איך היא יושבת עם צרתה." כלומר, הנשים מימשו במידה רבה את התפיסה הזאת, שאשה לאשה היא צרה.

ואת הצרה הזאת? גם את המעמד וגם את המונח קבעו גברים.

נכון, אבל היום הרבה פחות. היום יש יותר נשים בשטח ובמאבקים משתתפים גברים ונשים כאחד, בלי הבחנה מינית.

ואת לא מצפה יותר מנשים, מדקדקת אתן יותר מאשר עם גברים?

אוי, באמת. אני הרבה יותר סובלנית עם נשים, הרבה יותר סובלנית. כי לאשה אין אשה בבית שתדחוף אותה. הרבה יותר סובלנית.

דווקא עכשיו, כשרצ מתמסדת ומתרחבת, מאפילים חברי הכנסת הגברים על הנשים הפעילות בה, ואולי גם מעכבים ויעכבו את התקדמות הנשים בתנועה, מעצם היותם שם, בכנסת.

אני מציעה לך לא להתייחס לרשימה לכנסת כאל קנה מידה, מפני שזה קנה מידה גרוע. את צריכה לראות את התנועה, ואת הפעילות ואת הדרך שבה אנחנו מחלקים או בונים את התפקידים. רוב התפקידים המרכזיים בתנועה מאוישים בנשים. מי שמחזיק את התנועה הזאת הן נשים. ראשי הסניפים בת"א, בירושלים, בחיפה ובערד הן נשים. במנגנון, נשים. במזכירות, נשים. מדוע אני אומרת לא לקחת את הרשימה לכנסת כדוגמה? מפני שהרשימה לכנסת הורכבה מבריתות מסוימות, לא על ידי התנועה. מפני שתחילה הצטרפה קבוצה של שלום עכשיו, שדדי צוקר מייצג אותה, אחר־כך הצטרפה קבוצה של של"י, שרן כהן מייצג ולא היו בה (להפתעתי הגמורה) נשים פעילות, אחר־כך הצטרף יוסי שריד מכוח עצמו ווירשובסקי הצטרף גם הוא מכוח עצמו. אז לקחת את המבנה שלנו בכנסת, את התנועה שהולכת ומתהווה, שמצטרפים אליה יחידים וגופים, ולומר שיש פה אפליית נשים זוהי איוולת. אף אחד לא יכול לטעון שבבחירות הקודמות, או במצב הנוכחי, היתה כוונה להעדיף גברים על נשים. בהתחלה הייתי אני ואחר־כך היו ההצטרפויות. לגברים ברצ יש רגישות לנושא הנשים, ועובדה היא שבכל מערכת התפקידים שהיא בידינו, שלא באה מבחוץ, יש עלייה ברורה ובולטת לנשים ולפעילות שלהן.

מן הדברים האלה ניתן להבין שאינך תומכת בשריון מקומות או תפקידים בכירים לנשים.

את מדברת עכשיו על הבחירות הבאות. אני מתנגדת לשריון לנשים, התנגדתי בעבר לשריון ומעולם לא ביקשתי שריון לעצמי. אני כבר ראיתי מה הנשים והחברות למיניהן משריינות ולמי הן משריינות. אני חושבת שבחברה שוויונית, בחברה שאומרת שלא צריכה להיות אפליה בין גבר לאשה, אני לא צריכה לשריין לנשים. לא צריכה, לא מקבלת את זה.

אבל החברה שלנו איננה שוויונית...

החברה של רצ שוויונית, ובחברה כזאת לא צריך לשריין לאנשים. אני גם לא חושבת שהחלוקה צריכה להיות חמישים אחוז חמישים אחוז. מי שאומר כך אומר, למעשה, שיש אפליה, שיש אמנם אבחנה אינטלקטואלית בין גברים ונשים, אבל לאלה גם לאלה מגיע. ואני אומרת שמגיע למי שמצטיין ולמי שטוב. ובעניין הבחירות הבאות, ישנם כיום חמישה חברי כנסת והתנועה רק מתחילה להתגבש. לא גדלנו יחד בתנועת הנוער. אז בגלל העובדה הזאת, שבין השמות הראשונים צריכה להיות גם אשה, נהרוס את ההתגבשות? אני חושבת שזה לא חכם ולא נבון. איך יכולה תנועה להרשות לעצמה לבזבז מקומות כשיש לה כל־כך מעט רק מפני שמישהי היא אשה? ואת חושבת שנשים אינטליגנטיות יצביעו לנו אם אכניס לרשימה אשה רק מפני שהיא אשה? יש לנו בעיה. אם היינו קבוצה שצמחה יחד בדרך הטבע, זה היה אחרת. אם היו לי עשרה מנדטים זה היה אחרת. אבל רק עכשיו אנחנו מתחילים לקבל דימוי של מפלגה, רק עכשיו אנחנו בונים צוות הנהגה שמתגבש תוך כדי עבודה. להרוס את זה? הרי כולם פה לוחמים על עניין מעמד האשה. אז עכשיו להכניס סדק לחמישייה הראשונה? ונניח שיהיו שישים חברות כנסת ולא יהיו זכויות אזרח או זכויות נשים, זה יותר טוב? אם נצליח להכניס נישואין אזרחיים לצד הדתיים, זה לא הישג יותר גדול מאשר עוד אשה אחת בכנסת? ואין נשים ריאקציוניות?

והדוגמה, המודל לחיקוי? אלה לא חשובים לפחות כמו ההטפה לשוויון?

האמיני לי שאני מודעת לזה ומוטרדת מזה מאוד, ואני רוצה שבעשירייה הראשונה יהיו לי שלוש נשים לפחות שכל אחת היא משהו. זה לא כל־כך פשוט. לתנועה יש דימוי צעיר ואת מצפה שדימוי צעיר יכתיב גם פנים צעירים, כוחות צעירים. ואני לא מוכנה (עד כמה שזה בידי, אני לא מנהלת את התנועה כיום, אני אחת מרבים) לאפשר סדקים בתנועה קטנה שרק עכשיו מתחילה להיבנות. אם התנועה תצליח ותגדל יהיו עוד הרבה הזדמנויות והרבה תפקידים.

יש סיכוי לפעילה ברצ, שעניין מעמד האשה מריץ אותה פוליטית, להשתלב בהנהגת התנועה?

יש סיכוי אם נוסף על כל זה היא מבינה משהו גם בחוק ופוליטיקה, ובבעיות חברה ומשק. אדם לא יכול לשבת רק על דבר אחד ולהיות נעול לדברים אחרים. בתנועה קטנה שצריכה להתפרס על כל הנושאים אי אפשר להתיר לחבר כנסת לעסוק רק בנושא אחד. זה בזבוז של מקום חשוב.

העניין של רצ במצב הנשים לא פוחת בתנועה שמתהווה עכשיו?

תמיד טענתי שהמאבק על מעמד האשה הוא חלק מן המאבק על זכויות האדם. תמיד טענתי שאשה היא אדם ושאסור לעשות את המאבק הזה בנפרד מגברים. מי שמדבר על שונות ועל חלוקה נותן, למעשה, תוקף למה שהדתיים אומרים, שצריכה להיות הפרדה בין נשים וגברים. נושא השלום נוגע לכולנו והוא גם פונקציה של השקפת עולם על מעמד האדם וזכויות האדם ועל שוויון בין כל בני האדם. אי אפשר לומר שאני זנחתי או שרצ זנחה את המאבק נגד הממסד הדתי, שהוא הממסד הכי פוגע במעמד האשה. לנו ולנשים בארצות הברית יש אותן בעיות אלא שלנו יש בעיה נוספת והיא, שמלידה ועד פטירה האשה נתונה לשיפוטים של בתי הדין הרבניים שהם בורים ושונאי נשים. לכן, עד

• הכוונה לפרישתה של ח"כ מרשה פרידמן מתנועת רצ לטובת סיעת הסוציאליסטים העַצמאיים.

שלא יונהגו במדינה נישואים אזרחיים לצד נישואים דתיים לא נשיג שוויון לנשים. אז נשאלת השאלה: אני צריכה להגיד אשה! אשה! אשה! או לשבור את המונופול של הממסד הדתי כדי שנשים יפסיקו להיות קניין הבעל, ויוכלו לשבת ולהעיד בבית דין לענייני משפחה כשוות? אני לא יודעת מי עוד עושה בארץ חוזי נישואים המבוססים על שוויון בין המינים בקנה מידה כזה. בעניין הזה פרצתי דרך גדולה ואני מתמידה בה. אני חושבת שאין אדם ברצ, גבר או אשה, שאינו ער ומשתף פעולה בכך. פתיחת בתי קולנוע בימי שישי מקבלת כותרות, אבל את המאבק נגד הממסד הדתי בסוגיית מעמד האשה קשה יותר לפרסם. הוא נעשה בכנסת, לא ברחוב, והוא הרבה יותר מורכב ומסובך.

פמיניסטיות אומרות שאת מגלה קוצר רוח לביטויי מחאה שהן משמיעות.

תשמעי, לפמיניסטיות יש כמה ביטויים שהם בלתי נסבלים. מותר גם לי לומר, למרות שאני אשה, שעניין זה או אחר הוא לא חשוב.

עניין כמו?

אני לא חושבת שהעיסוק בלסביות הוא עיסוק פוליטי. אני חושבת שתיקון החוק לדיני עונשין, ביטול האיסור על הומוסקסואליות בין מבוגרים, הוא מעשה פוליטי. כל השאר נוגע לחיים הפרטיים, לא לדגל פוליטי. תגידי שאני פוריטנית? אולי. מצדי שיעסקו בזה בספרות, בתיאטרון. מבחינה פוליטית רק התיקון בדיני העונשין פותר את העניין, והצענו הצעה בעניין הזה ואנחנו מתעקשים עליה. ובעניין פורנוגרפיה והפרסומת: כשאני נלחמת נגד פורנוגרפיה זולה, אם היא זולה, או פרסומת זולה, אם היא זולה, אני לא מציגה את הבעיה כבעיית נשים וניצול נשים בלבד. אני מתנגדת לזה כמות שזה: גם עם ילדים וגם עם גברים וגם עם נשים. יש כמה דברים מוגזמים בנושאים האלה. אם פמיניזם הוא הסתגרות בין נשים אז יש לי קושי גדול עם זה.

אני לא מוכנה לעבוד רק עם נשים. בשום פנים ואופן. מאבק פמיניסטי בעיני הוא מאבק על שוויון זכויות ועל שוויון הזדמנויות. ומאחר שבישראל יש בעיה רצינית של אפליית נשים אז אני נאבקת על שוויון, ואם מאבק כזה הוא מאבק פמיניסטי אז אני נאבקת מאבק פמיניסטי. זו ההגדרה שלי לפמיניזם. כל הדברים האחרים, כל הביטויים האחרים של מימוש עצמי או הגשמה עצמית וכל הדברים האלה לא מקובלים עלי. מקובל עלי שאשה רוצה לאפות עוגיות וזוהי זכותה לאפות עוגיות, אבל היא משעממת אותי כמו צנון. גבר שהוא משפטן וגם פילוסוף מעניין אותי יותר. אז אין לי מה לעשות אתה למרות שאני מכבדת את זכותה לאפות עוגיות, כשם שאני מכבדת את זכותה של אחרת לעסוק באסטרולוגיה שהיא בעיני איוולת. אין לי שום דבר משותף אתה. יש לי יותר דברים משותפים עם סופר מפני שאני אוהבת את הספרים שלו. העניין המיני אינו העיקר בבני האדם, בעיני. אם המין היה העיקר השפנים היו נזר הבריאה. הם עושים את זה יותר טוב מבני האדם.

בקורס שנערך ברצ לצעירים בני דור ההמשך בלטו בעיקר הנשים הצעירות. כמה מהן יבלטו בפוליטיקה הישראלית בעוד, נאמר, עשרים שנה?

תראי, יש פה כמה שלדעתי, אם הן לא יפלו בדרך בגלל בעל, התמסרות יתר לגידול ילדים או קריירה אקדמית, בהחלט יצליחו בפוליטיקה. הן מוכשרות מאוד. אבל אני בכלל לא רואה את עניין הכְּנסת כנזר ההישגים של נשים. אני חושבת שלהיות שופטת בבית המשפט העליון או מנהלת מכון רפואי בבית חולים זה הרבה יותר מכובד, הישגי וחשוב. למה, בכל זאת, אני ממליצה על פוליטיקה? כי אסור להשאיר את המלאכה הזאת למטומטמים ואסור להשאיר אותה לדתיים ואסור להשאיר אותה לאנשים שעושים חפ. ואגב, גם לא כל הגברים שהייתי רוצה לראות בפוליטיקה בחרו בה. היו שבעטו בה בשלבים מוקדמים מאוד ובחרו בקריירה אקדמית או בעסקים. ויש כמה גברים שניסיתי לפתות אבל הם לא התפתו.

אבל לא בגלל בית או ילדים.

תתפלאי, גם בגלל אשה ובית. מה עוד, אם את רוצה או לא, שעיקר הנטל של גידול הילדים עדיין מונח על כתפי הנשים. ולנשים נוח יותר לתפקד במערכת שלנו, כי מקומות העבודה סובלניים יותר כלפי אשה עובדת מאשר גבר שבוחר להישאר בבית ולגדל את הילדים. לי, עצמי, נוח לעבוד עם נשים, נוח מאוד. אם כי אף פעם לא חשבתי עליהן כעל נשים אלא כעל בני אדם שעובדים יחד אתי. יש בעיות, לפעמים, ואני מוכנה תמיד לעזור, להסביר איך אני התמודדתי, להגמיש את שעות העבודה שלהן וגם "תישארי בבית אם צריך." אבל ממש באותה מידה עם גברים. פשוט אין לי בעיה בעניין הזה.

נגה

צילום: אראלה דאוד

עצרו א
אני רוצ

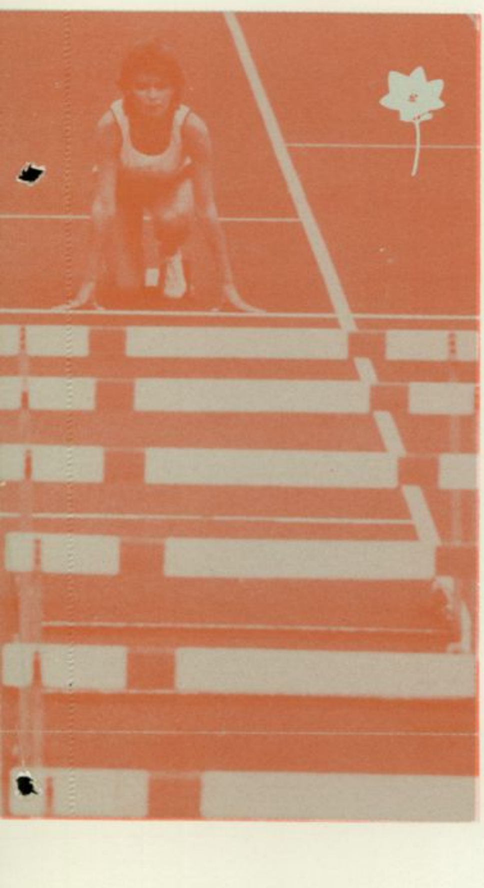
מאז המהפך של 1977, עת עלה הליכוד לשלטון, דוחקים בי חברי שלא להצביע רצ. המשימה העיקרית, הם מסבירים לקשת ההבנה שבסלונם, היא מיגור שלטון הימין. הצבעה למפלגה קטנה כמו רצ אינה פסולה בימים כתיקונם. אדרבא, יפה בעינינו מאבקה לזכויות האזרח. אך כעת יש ללכד את השורות. "בכל זאת מערך." ותמיד אני מבטלת בחיוך את הטיעונים הגבריים הללו. הם קבעו מה חשוב, על מה, ובעיקר על חשבון מי (על חשבוני כמובן) יש לוותר. הם מנסים למכור לי אמנם שכאשר ייפתר הסכסוך הפלסטיני הם אכן יטפלו במרץ בבעיות פנים, לרבות נושא מעמד האשה, אך אני מתקשה להאמין להם. וכך, אף פעם לא קניתי את מתק השפתיים שנועד להסיטני מפעולה למען נשים לשם פעולה למען "העם", קרי, גבריו. המשכתי להצביע רצ.

הפעם לא אצביע רצ. ולא משום ש"העם" שכנעני. פשוט נראה לי שזה הדבר הטוב לנשים כעת. לא שהאלטרנטיבות האחרות קורצות הרבה יותר למי שמעמד האשה יקר ללבה/ו, אך הן גם אינן כה גרועות כבעבר. נשות נעמ"ת המשתחלות לכנסת אט אט, אחת אחת, מצוואר הבקבוק של ארגון הנשים ההסתדרותי מהוות בעצם גוש רדיקלי הרבה יותר מאשר הגוש של רצ. אך בכל זאת, בעוד שברצ הכוח המניע לשינוי תחיקתי בנושא מעמד האשה נישא על כתפיה של ח"כ שולמית אלוני בלבד, תומכים בכך (פאסיבית) גם יתר חברי הסיעה. זאת קשה לומר על חברי הכנסת האחרים במערך, למשל. כך, שגם אם ד"ר ניצה שפירא־ליבאי, יועצת ראש הממשלה למעמד האשה לשעבר, תיבחר לכנסת מטעם המערך, דבר שהייתי רוצה בו בכל מאודי, עדיין סביר שמסיעה כמו רצ תבוא יותר ישועה מאשר מסיעת המערך. סביר, אך לא הכרחי.

אך לא משום השינוי המבורך שחל בנשות נעמ"ת אני מציעה לנו שהצבענו רצ בעבר להימנע מלהצביע כך הפעם. ככל הנראה לעתיד הקרוב, באין לנו מפלגת נשים, רצ היא למרות הכל האופציה הקרובה ביותר. אבל רצ חייבת לספוג מכה מן הנשים הבוחרות. יותר מדי עולות נימות של סדר עדיפויות גברי מן המפלגה. הדי דבריהם של חברי המפא"יניקים עולים באוזני פתאום מכיוון רצ. כשם שלא קניתי קודם את התירוצים הקלושים של המערך, איני קונה את גמגומי רצ העכשוויים. נמאס לי לא למצוא כמעט דבר שידבר אלי ב"פוליטיקה" שלהם. מקומם אותי שגדעון סאמט לא מתבייש לקשקש בראש חוצות שלא היה יכול למצוא כותבות מוכשרות בנושא הזהות הנשית. ואלוני לא רק שאינה נזעקת, היא אפילו מגוננת. נמאס לי לשמוע שיש דברים חשובים יותר ממעמד האשה. לא שקביעה אחרונה זו איננה נכונה כפשוטה. אני בטוחה שכן. אך אני גם בטוחה שאף פעם גם לא יהיה אחרת. תמיד תהיה בעיה שתיראה דוחקת יותר, ולכן אינני מוכנה להוריד את נושא מעמד האשה מעל סדר היום. יתרה מכך, בעיית האשה פרושה בעצם על כל הנושאים הלאומיים האחרים: לנשים יש מה לומר בנושאי שלום וביטחון, בכלכלה, בחינוך ותרבות, בדת, בנושא העדתי, בכל דבר. צריך רק להקשיב.

רצ דוחקת את נושא מעמד האשה למיטת סדום צרה ביותר: "בסיסית לא תתרחש קדמה, ונשים ימשיכו לשאת באפליה לרעה ובהשפלה כל עוד יושארו כל ענייני המעמד האישי, ענייני המשפחה, נישואין וגירושין, בידי הרבנות ובתי הדין הדתיים. רק הנהגת נישואים אזרחיים, והכרה כוללת וגורפת בשוויון הזכויות של האשה עשויים להביא את השינוי המיוחל במעמדן של הנשים בישראל" (שולמית אלוני, "אשה, חצי אשה"). אלוני משלה אותנו בדברים מעין אלה, שעליהם היא חוזרת שוב ושוב, וגם לאחרונה, בכינוס שהקדישה רצ לנושא מעמד האשה. מעמד האשה הישראלית הנחות אינו תוצר בלעדי של הדתיים "הרעים", כפי שמנסה אלוני לטעון. אם לא נתמודד עם החילוניים "הרעים", וכאלה יש למכביר, לא רק שלא נשיג דבר טרם תפריד המשיחה לבית דוד את הדת מן המדינה, אלא שמאום לא ישתנה גם לאחר נס זה. ההיתלות באשמתו של הממסד הדתי אינה אלא זריית חול בעינינו. היא מעניקה לנו תחושת צדיקות גדולה תוך שהיא נותנת לגיטימציה לחוסר מעש תחיקתי ואחר בנושא מעמד האשה.

כינוס רצ האחרון בנושא מעמד האשה (14.2.88) אִכזב ביותר, לא רק משום שחזר על המוטיב "חפש את הדת", אלא גם מתוך שאר תכניו, הנוכחות שהופגנה בו והיחס הזלזלני לנושא. הכינוס נקרא "מעמד האשה, בעיה פוליטית", אך כל הדוברות והדוברים עסקו באלף־בית של פמיניזם (דת, חינוך, לשון, משפחה ויחס הגבר לפמיניזם) ולא בהצעות ממשיות לפעילות פוליטית לקידום נשים. אלוני, שהיתה אמורה לדון ב"שריון תפקידים, כן או לא", "שכחה" שזהו נושאה. בתשובה לקריאת ביניים מן הקהל הסתפקה בשני משפטים קצרים שבהם הביעה התנגדות לשריון. לאחר זמן קצר, בטרם נפתח הדיון בפני הקהל, "נאלצה" אלוני לעזוב. ראשית נאמר לקהל שהיתה לה התחייבות אחרת

את רצ,
ה לרדת

(הכיצד, שעה שמועד סיום המפגש נקבע ל־21:30?), שנית, נאמר מאוחר יותר, היא לא חשה בטוב. יתר ח"כי רצ לא טרחו להופיע. מישהי בקהל ציינה שאפילו בנושאים אקולוגיים יש נוכחות מלאה יותר של ח"כי המפלגה מאשר בנושא מעמד האשה.

מפלגה שנבנתה מהצבעה של נשים אל לה לירוק אל הבאר שממנה שתתה. אינני מצפה שרצ תהווה תנועה פמיניסטית חלוצית, אך בסוף שנות השמונים אני בהחלט מצפה ממנה למסר פמיניסטי מפורש. לא לאנטי דתיות שמשילה מעצמה כפירורים את שחרור האשה, אלא לדרישה לשחרור האשה מכבלים גבריים, דתיים כחילוניים. אני מצפה שתבין שאין דין זכויות האזרח כדין זכויות האזרחית, שכן תחום שלם של בעיות מיוחד לנשים בלבד. כיוון שהיסטורית הדיון בזכויות האדם התמקד בזכויות הגבר, ומכיוון שרק למען זכויותיו הפוליטיות־ציבוריות נאלץ הגבר להיאבק, הוזנח הדיכוי הממסדי הרובץ על כתפי האשה במעגל הפרטי של חייה, במשפחתה. המשפחה הוכרזה כמעוז קדוש של חיי הפרט, וכך אנו מנועים מלדרוש חלוקת תפקידים צודקת במשפחה. "האישי הוא הפוליטי," קבעה תנועת הנשים. ולא בכדי. נראה שלנו, הנשים, הזכויות בתחום הציבורי רלוונטיות אולי פחות מאשר העיסוק בעוולות המשפחתיות־פטריארכליות. ומכל מקום, בוודאי שאין להעדיף בצורה כה חד־משמעית את המעגל הציבורי על פני מעגל הפרטיות הקסום.

אני מצפה כיום מרצ לסדר יום שנובע מחשיבה פמיניסטית לא רדיקלית, אך מתקדמת, מחשיבה שלמדה משהו בעשור האחרון של מחקר פמיניסטי. אני מצפה להבנה של המושג affirmative action (עשייה חיובית) ולא להתייחסות היסטרית, כאילו הכוונה היתה לדחוף נשים גרועות על חשבון גברים מצטיינים. אלוני, כמו יתר המתנגדות לשריון באותו כינוס, נחרדות מן הרעיון שתיכנסנה לכנסת בזכות היותן נשים "בלבד". הן לא שמות לב שכיום הן מכהנות בתפקידים בכירים כמעט תמיד למרות שהן נשים. הן עדיין לא מוכנות להודות לגבי עצמן שהן קבוצה מקופחת. הן שותפות להכחשה הרווחת בין נשים רבות שהגיעו לעמדה כלשהי, ש"להן זה לא נוגע." הן פעילות אך ורק למען אחרות, אלה שגורלן לא שפר עליהן. מין ויצ"ו תיאורטי, בעצם. שריון נראה בעיניהן כאילו הן לוקחות לעצמן זכות יתר שמגיעה לנכים בלבד. הן אינן מוכנות להודות שגם ברצ, כמו בכל ממסד ישראלי, הגברים הם שזוכים בקביים מן ההפקר. אם המבנה החברתי שלנו הוא פטריארכלי, כפי שמוסכם על הכול ברצ, הרי שמבלי שנקרא לתופעה שריון, מתבצע בפועל שריון לגברים. הם אוטומטית נתפסים בעינינו כמוצלחים, כרציניים יותר: אף שברצ יותר פעילות מפעילים, מספרן בצמרת אינו פרופורציוני לכך. ברצ, כמו בכל מקום, יש שריון גברי סמוי, וכנגד שריון סמוי זה מציעה התוכנית הפמיניסטית שריון גלוי למען נשים. אין זו זכות יתר לנכות. זה מחסום קטן בפני זכויות היתר של גברינו, "השמשונים גְעבֶּעכדיקֶערים."

אני מצפה שראש סיעת רצ, כמו גם חבריה הגברים, יקחו אותי, קהל היעד שלהם, ברצינות. תחת זאת בזמן האחרון, כפמיניסטית המזינה את קולות רצ, אני חשה שאני משמשת עבורם סמן קיצוני. כשם שכהנא משמש להכשיר את הליכוד כשפוי, עושה אלוני בי, או יותר נכון בדחליל הקש שהיא מעצבת מרעיונותי, שימוש להדגמת סבירותן ומתינותן של דרישותיה. היא יוצרת בינינו חיץ. אז אני חשה צורך להזכיר לח"כ אלוני שהיא נמצאת שם כדי לייצג אותי ולא כדי להוכיחני. כדי לפעול למען האידיאל שלי ולא כדי לחזק את הדימוי השלילי של הפמיניסטיות (קיצוניות, מגזימות וכו'). ולכן אני מציעה שלא נבחר הפעם רצ. רצ חייבת להבין שההצבעה הפמיניסטית אינה מונחת בכיסה כמובן מאליו. גם אנו קהל שכדאי וצריך להשביע את רצונו על מנת שיצביע עבור רצ. רצ חייבת להבין שעיקר המשיכה שיש לה עבורנו הוא השוני מן הקונסנזוס הקובע שרק בעיות חוץ וביטחון הן החשובות. ברגע שהיא מקבלת על עצמה את עולו של סדר קדימויות זה פג קסמה של רצ בעיני. אין היא שונה ממפלגות שמאל אחרות, אולי אפילו מן הפלג השמאלי של המערך.

אולי אם תחטוף מכה מהקהל הפמיניסטי, ואני סומכת על הסטטיסטיקאים/ות המודרניים שיוכלו לאבחן תופעה שכזו אם תהיה, תשנה רצ ולו במעט את המסר הזכרי שפשה בה. כך אולי תחזור למעמדה הקודם בעיני, הטובה מבין כל האופציות. אז אולי אצביע עבורה, אולי אף איכנס לפעילות בתוכה. אך בינתיים לא אצביע רצ. אני יותר מדי כועסת. ואתן/ם?

(השם שמור במערכת)

ג'בורה מקומית

מעורבות נשים בפוליטיקה מקומית

בכנסת הן בולטות בהיעדרן, אבל הנשים נעדרות גם מן המערכת המוניציפלית בישראל. ד"ר חנה הרצוג מאוניברסיטת ת"א איתרה את המעטות שהעזו והצליחו להיבחר למועצה מקומית או עירונית, וניסתה לשרטט דיוקן קיבוצי שלהן. הפתעה: רובן אינן ילידות הארץ

מאת גידי רוטשילד

מספרן המועט של חברות הכנסת הוא כבר עובדה ידועה שאין צורך להדגישה. קצת פחות ידוע שגם מספר זה הצטמצם במשך השנים: מ־11 נשים בכנסת הראשונה עד השלישית ירד מספרן לתשע בשתי הכנסות האחרונות, ולא הגיע ל־11 בכל מערכות הבחירות מ־1959 ואילך. הרבה פחות ידועה מידת מעורבותן של נשים ברמה של הפוליטיקה המקומית.

כדי לבחון שאלה זאת ערכה ד"ר חנה הרצוג מהחוג לסוציולוגיה של אוניברסיטת ת"א מחקר ראשוני. לצורך המחקר אותרה רשימת כל הנשים (292) שנבחרו בשמונה מערכות הבחירות לרשויות המקומיות בשנים 1950 עד 1983. מסיבות שונות היה אפשר ליצור קשר רק עם 241 מהן, ואלה קיבלו את השאלונים בדואר. 161 מרואיינות מילאו את השאלונים והחזירו אותם.

מן השאלונים שהוחזרו אפשר לשרטט כמה קווים מאפיינים של הפוליטיקאית המקומית. הממצא הבולט הוא גילה המאוחר, יחסית לעמיתיה הגברים, של האשה בעת שהיא נבחרה לראשונה למועצה העירונית או המקומית. גיל הכניסה הממוצע של הנשים הוא 43.5 שנים, והוא לא השתנה במהלך השנים שנחקרו. ממצא נוסף מסייע להסביר את הגיל הגבוה יחסית: ל־95 אחוז מהנשים היו ילדים, שלושה בממוצע, וגם הנתון הזה נשמר לכל אורך השנים. בעת היבחרן לתפקיד היה הגיל הממוצע של הילד הקטן במשפחת הנבחרות קצת יותר מ־12, והוא אף עלה במעט במהלך שנות המחקר.

עד 1965 נכנסו לפוליטיקה המקומית רק נשים נשואות. בשנה זו נבחרה האשה הלא נשואה הראשונה (אלמנה), והגרושה הראשונה נבחרה רק ארבע שנים אחר־כך. לכל אורך התקופה נבחרו רק שתי רווקות, אחת ב־1973 והשנייה ב־1983. ראוי לציין כי הגרושות והאלמנות נכנסו לתפקידיהן בשעה שעמדו בראש משפחות חד־הוריות, כך שלא רק שלא היו פטורות מחובת הטיפול בילדים ובבית, אלא שהעול הזה רבץ בעיקר על כתפיהן. במהלך הפעילות הפוליטית התגרשו רק שתיים מהנשים הנשואות, ולא ידוע אם לגירושין היה קשר כלשהו לפעילות הפוליטית שלהן.

הפעילות הזאת לא באה במקום עבודה מחוץ לבית. 85 אחוז מן המרואיינות עבדו במשרה מלאה או חלקית בעת כהונתן, ורובן הגדול (יותר מ־65 אחוז) עבדו במשרה מלאה. אחוז הנשים העובדות עלה במקצת במהלך השנים.

רוב הנבחרות, בכל השנים, לא מצאו סתירה בין פעילות פוליטית וחיי משפחה. על הקביעה "אומרים שפעילות פוליטית מפריעה לניהול תקין של חיי המשפחה," נטו רוב המרואיינות להעיר שהן אינן מסכימות לה. הן לא התעלמו מן הזמן הרב שפעילות זו דורשת. רובן ציינו כי היה להן

קשה, אבל העירו כי הצליחו לארגן את זמנן בצורה סבירה.

הנבחרות הישראליות נשאלו מי ביצע את רוב עבודות הבית בתקופת כהונתן. התשובות מעידות על כך שבמשפחותיהן נשמרה חלוקת התפקידים המסורתית. הנשים בעיקר היו אלה שבישלו, ניקו את הבית, הדיחו כלים ודאגו לקניות היומיומיות ולביגוד לילדים. הבעלים דאגו בעיקר לביצוע תיקונים בבית. קניות גדולות, כמו ריהוט וכלים, נטו בני הזוג לקנות במשותף וגם התחלקו בטיפול בילדים, אך בעניין זה יש לציין כי האמהות נטו, לדבריהן, ללכת לאסיפות ההורים יותר מהאבות. כללית, במשך השנים לא חלו שינויים משמעותיים בחלוקת התפקידים המשפחתית.

כל הממצאים הללו מעידים על תופעה מדהימה. למרות השינויים הגדולים, לפעמים אפילו הרדיקליים, שחלו במודעות העצמית של נשים בעולם ב־30 השנים האחרונות, מתברר שבישראל השתנה בשטח זה רק מעט מאוד. אך אין זאת אומרת שדבר לא השתנה. במקביל לעליית רמת ההשכלה הממוצעת של כלל האוכלוסיה עלתה גם רמת ההשכלה הממוצעת של הנבחרות. בהשוואה לגברים שנבחרו לכהן ברשויות המקומיות, רמת ההשכלה הממוצעת של עמיתותיהן גבוהה בצורה משמעותית.

במחקר של נבחרי רשויות שערכו ל. גרינברג וי. נהון (עדיין לא פורסם), נמצא כי ב־1978 היו 43 אחוז מכלל הנבחרים, נשים וגברים, בעלי 15 שנות לימוד ויותר. המחקר הנוכחי מלמד כי מבין הנשים הנבחרות לבדן, 75 אחוז היו בעלות 15 שנות לימוד ויותר. ב־1983 עלה חלקם של בעלי ההשכלה הגבוהה ל־46 אחוז מכלל הנבחרים, ואילו אצל הנשים הגיעו בעלות ההשכלה הגבוהה ל־79 אחוז.

העלייה ברמת ההשכלה השפיעה גם על הרכב מקצועותיהן של הנבחרות, ומהשאלונים הסתמנה מגמה ברורה של התמעטות מספרן של העוסקות בפקידות או בעבודות לא מקצועיות. בדבר אחד לא חל שינוי: רוב הנשים, כשני שלישים, עבדו במקצועות המוגדרים חברתית כמקצועות "נשיים". מתברר כי העיסוק הפוליטי, המוגדר כ"גברי", לא היה תוצאה של נונקונפורמיזם במישורים אחרים, לא במישור היחסים בתוך המשפחה ולא בבחירת המקצוע.

במערכות הבחירות הראשונות, רוב הנציגות היו ילידות ארצות אירופיות, ומיעוטן ילידות הארץ. בשנות ה־60 נבחרו כבר שתי ילידות אסיה או אפריקה. מספרן עלה לחמש בשנות ה־70 ולשמונה בתחילת שנות ה־80 (מתוך 53), אבל הממצא המדהים הוא היעדרן של ילידות הארץ מהרשויות המקומיות. רק שתיים כיהנו בשנות ה־50, ארבע בשנות ה־60, אף לא אחת בשנות ה־70 וארבע בלבד (מתוך 53) בשנות ה־80. וזו היתה אמורה להיות הקבוצה שהתחנכה על ברכי האידיאולוגיה השוויונית שכביכול רווחה בישראל בשנותיה הראשונות. לאן היא נעלמה?

שנות ה־50 הראו גם ירידה בשיעור הנשים שנבחרו לכהן במועצות מקומיות ועירוניות. ב־1950 היוו נשים 4.2 אחוזים מכלל הנבחרים, ושיעורן ירד בהדרגה עד 3.1 אחוזים ב־1965. באותן שנים ירד גם מספר המועצות שהיה בהן ייצוג נשי, מ־38 אחוז מכלל המועצות ב־1950, עד 27 אחוז בלבד ב־1965. מאז נרשמה עלייה הדרגתית. ב־1983 כבר היוו הנשים 7.6 אחוזים מכלל הנבחרים, וכיהנו ב־55 אחוז מכלל המועצות.

במספרים מוחלטים נראה המצב כך: ב־1983 נבחרו בסך הכול 1,227 בני־אדם לכהן ברשויות המקומיות, ובכללם רק 93 נשים. מתוך 101 מועצות שבהן התקיימו בחירות, נבחרו נשים רק ל־56 מועצות. במועצות אלה נע מספר הנשים בין אחת לשתיים בממוצע, אך מפעם לפעם מתברר כי מועצה שבה היה ייצוג נשי, מאבדת אותו במערכת הבחירות הבאה. העמדת נשים במקום בטוח ברשימות למועצות המקומיות טרם הפכה לנורמה. כניסתן של נשים למועצות לא רק שלא הבטיחה המשך ייצוג של נשים, אלא שבמרבית המקומות גם לא סללה את הדרך לכניסת נשים נוספות באותה רשות מקומית, למעט בערים הגדולות.

הפעילות הפוליטית במישור המקומי לא שירתה את הנשים שרצו לראות בה מקפצה לקריירה פוליטית. להיפך, אפשר לומר שהיא אף דיכאה את שאיפתן הפוליטית, וגרמה לרבות מהן לנטוש את שדה הפעולה הזה. רק 13 נשים מהנבחרות שענו על השאלון ציינו שלא היו להן שאיפות להתקדם במישור הפוליטי. כל היתר חשבו על התקדמות כזאת, ואף על פי כן פרשו רובן מפעילות בתום קדנציה אחת ולא הציגו את מועמדותן לקדנציה נוספת.

כרבע מהפורשות נימקו את צעדן באכזבה לאחר התנסות מעשית בחיים הפוליטיים, 17 אחוז פנו לקידום מקצועי וללימודים, ורק כשבעה אחוזים מהפורשות עברו לתפקיד ציבורי אחר. 17 אחוז מהנשים נימקו את פרישתן בסיבות אישיות ומשפחתיות. מכל מקום, בהשוואה לראשי ערים ומועצות בני עדות המזרח, שפעילותם המקומית היוותה לגביהם קרש קפיצה לצמרת הפוליטית במדינה (בכנסת ואף בממשלה), ברור שהנשים נתקלו בבעיות שמנעו מהן ללכת בדרך דומה.

ממצאי המחקר מראים גם ששני שלישים מהנבחרות באים ממשפחות שבהן לפחות אחד מההורים היה מעורב בפעילות ציבורית או פוליטית בישראל או בארץ מוצאו. כמחצית מבעליהן של המרואיינות עוסקים אף הם בפעילות ציבורית או פוליטית. ילדים הגדלים במשפחות פוליטיות רואים את הפעילות הזו כפעילות רגילה, טבעית ומקובלת. במקביל הם מקבלים יותר מידע על נושאים פוליטיים וחשופים יותר מאחרים לתת־התרבות של הפעילות הפוליטית. מתשובות הנבחרות עולה כי לאורך כל זמן המחקר לא חל שינוי משמעותי באופיין של המשפחות שבהן גדלו המרואיינות. מה שהיה נכון לפני כמעט 40 שנה נשאר נכון גם לפני חמש שנים, ורק נשים מעטות שלא גדלו באווירה פוליטית ניסו, והצליחו, לחדור לשטח "גברי" זה.

מעניין שמאז שונה חוק הבחירות לרשויות המקומיות, ונקבע כי ראש הרשות ייבחר בבחירות אישיות, חלה קפיצה גדולה במספר הנשים שנכללו ברשימות המועמדים בהתערבותו הישירה של ראש הרשימה. אפשר להסביר זאת ברצונו להבטיח לעצמו את קולות הנשים ביישוב, שעה שמנגנוני המפלגות נטו להתחשב פחות בגורם הנשי. בשנות ה־50 נכללו רק ארבעה אחוזים מהנבחרות ברשימת המועמדים בהתערבות העומד בראש, ואילו בשנות ה־80 עלה שיעורן לרבע מכלל הנבחרות. הנשים שמונו על־ידי ראש הרשימה היו בדרך כלל יותר משכילות ובעלות מקצועות אקדמיים, בהשוואה לעמיתותיהן שהתקדמו בתוך המנגנון המפלגתי. בין הראשונות היו גם נשים שאף לא היו חברות מפלגה. אבל מסלול הכניסה האלטרנטיבי הזה למשחק הפוליטי עדיין משאיר את הנשים תלויות ברצונו הטוב של ראש הרשימה, שהוא ברוב המכריע של המקרים נשאר גבר.

בעד

כנסת שלנו

מאת **מירה אריאל**

המפלגות וחברי הכנסת נוהגים בשנת בחירות להציג ברבים את עמדותיהם השונות, אך לרוב מתמצה הדיון בנושאי שלום, ביטחון וכלכלה. זכויות האזרח בכלל ומעמד האשה בפרט לא מהווים חלק בתפריט הקבוע. משום כך החליטה מערכת נֹגה להפנות לח"כים שאלון עמדות בנושא מעמד האשה. אנו מקווֹת שנעודד בכך את קהל המצביעות/ים לשקול גם את עמדות הח"כים בנושא זה בהכריעם עבור מי להצביע.

השאלון נחלק לשלושה חלקים. בחלקו הראשון נשאלו הח"כים לעמדותיהם העקרוניות לגבי תשעה פריטים: חוק יסוד שוויון האיש והאשה בפני החוק, שוויון בשכר לנשים ולגברים על עבודה זהה, שוויון בשכר על עבודה שוות ערך, שוויון בקידום בעבודה, עשייה חיובית (affirmative action) בקבלה לעבודה ובקידום, הקלות כספיות למשפחות חד־הוריות, נישואים וגירושים אזרחיים, הכרה באשה נשואה כנישום עצמאי לצורכי מס הכנסה, ויום לימודים ארוך לילדים.

נגד

מפלגתי היא המובילה

בחלקו השני נשאלו הח"כים לדפוסי הצבעתם בעבר בחמישה נושאים: ביטול הדרישה לעדות מסייעת במשפטי אונס, ביטול האיסור על עבודת לילה לנשים, חוק ההזדמנות השווה, השוואת גיל פרישה לנשים עובדות וביטול הסעיף הסוציאלי בחוק ההפלות. בחלק השלישי נשאלו הח"כים לגבי תוכניותיהם לעתיד בנושא מעמד האשה.

חיזוק לעובדה שעניינו בנושא "טריוויאלי" התקבל מעצם ההיענות הנמוכה. פחות מחמישית מחברי הכנסת מילאו את השאלון, וזאת לאחר שקיבלו תזכורת שנייה. ובכל זאת יש בדפוסי ההיענות כדי להעיד על מגמות כלליות. אם נחלק את המפלגות לשמאל (המערך והמפלגות שמאלה ממנו) ולימין + דתיים (מפלגות הימין והמפלגות הדתיות), הרי שהתוצאות משקפות את המחויבות הבולטת יותר של השמאל לנושא מעמד האשה. ראשית מתבטא הדבר במספר הח"כיות במפלגות השמאל והימין: 7 לשמאל, 3 לימין. גם ההיענות לשאלון תואמת את החלוקה לעיל. על כל ח"כ ימני ענו יותר משלושה וחצי ח"כים מן השמאל.

נמנעתי

החלוקה המינית אף היא בולטת. 60 אחוז מהח"כיות השיבו **לנֹגה**, לעומת 15 אחוז מן הח"כים. גם בקרב כל מין ניתן להבחין בין שמאל לימין, כך שהתעניינות השמאל בנושא (כפי שהיא משתקפת מן השאלון) גדולה יותר בקרב נשות השמאל מנשות הימין, וגברי השמאל מגברי הימין.

אם נשאלם לפיהם הרי ששושבינים רבים יש לחקיקה בנושא מעמד האשה. "מרבית או חלק נכבד מהחקיקה לקידום מעמד האשה, פרי יוזמתי," טוענת ח"כ שרה דורון (ליכוד). ח"כ עדנה סולודר (מערך), לעומתה, סבורה ש"בדרך כלל מפלגתי היא המובילה בנושאים לקידום מעמד האשה." גם ח"כ שולמית אלוני (רצ) משוכנעת בתרומתה: "רוב החוקים לטובת האשה באו ביוזמתי או בהשתתפותי." אז איפה האמת? בדיקת תשובות החכ"ים לשאלון עשויה להועיל בפתרון החידה.

אפשר לסווג את עמדות הח"כים בקלות

תנועתי יוזמת דרך קבע

מפתיעה לשלוש עמדות בסיסיות. העמדה האוהדת מאפיינת יותר מ־40 אחוז מהמשיבים. הללו הביעו תמיכה בכל הנושאים שנשאלו עליהם, וחציים הסתייג מ"עשייה חיובית". עמדה זו אופיינית למפלגות הקטנות משמאל למערך (רצ, שינוי, מפ"ם והרשימה המתקדמת), אך נוספו אליהם גם שתי ח"כיות מן המערך (עדנה סולודר ונאוה ארד). יש לציין שבקרב קבוצה זו היו אלה בעיקר הנשים שהתנגדו לעשייה החיובית. מרבית הגברים תומכים. דומה שלא מפתיע הדבר שזיידן עטשי (שינוי) הוא היחיד בן גברי הקבוצה המתנגד לעשייה החיובית. כמו הנשים, גם הוא שייך למיעוט מופלה, ונראה שהרצון להתכחש לעובדה זו עומד ביסוד התנגדותו כמו גם התנגדותן/הסתייגותן. מובן שאין לראות באחוז גבוה זה של תומכי העמדה האוהדת מדגם מייצג של הכנסת. באופן טבעי ענו **לנֹגה** יותר אוהדים ממתנגדים. בפועל עמדה זו היא עמדת המיעוט, כמובן.

עמדת הביניים זכתה לכ־26 אחוז מן המשיבים, והיא העמדה המערכניקית

נמנעתי	נגד	בעד

רוב החוקים ביוזמתי

המובהקת. הממצא המעניין הוא שלמעשה תמכו בה רק גברים מן המערך. הללו תומכים בכל היוזמות (שוב, בדרך כלל להוציא את "העשייה החיובית"), אך מתנגדים לעקב אכילס, הפרדת הדת מן המדינה, זאת כאשר נשאלו לעמדתם העקרונית ולאו דווקא המעשית. עמדה היסטורית זו, כידוע, אופיינית לרבים מאוד בכנסת.

עמדת הסטטוס קוו, היינו התנגדות להנהגת נישואים וגירושים אזרחיים, תמיכה בחלק מן התחיקה לקידום (שוויון בשכר, לדוגמה), אך התנגדות לחוקים אחרים (הפלות, עבודת לילה, שינוי בחוקי מס הכנסה וכד'), מאפיינת אף היא מעט יותר מרבע מן המשיבים. הללו מייצגים נאמנה את עמדת הליכוד, אם כי מצטרפים אליהם הח"כים דוד דנינו (מפד"ל) ושושנה ארבלי אלמוזלינו (המערך). יש לציין שח"כ תופיק טובי (חד"ש) לא נכנס לשום קטגוריה: הוא בעד הפרדת הדת מן המדינה (העמדה האוהדת) מחד גיסא, אך נגד שוויון בגיל פרישה לנשים, כמו גם עבודת לילה לנשים (עמדת הסטטוס קוו). עמדת המפלגות הדתיות הקיצוניות לא מיוצגת כאן כלל שכן איש מהן לא השיב על שאלוננו.

בדיקת כוונותיהם של הח"כים לעתיד לא מעודדת במיוחד. מעט מאד הצעות קונקרטיות נמנו. הרוב הסתפק ב"יהיה טוב," "בטחו בי." ובכל זאת, אפרים שלום (מערך) רוצה לפעול לטובת האשה במערכת החקלאית, נאוה ארד (מערך) תפעל למען הקמת בתי דין למשפחה, אמירה סרטני (מפ"ם) ועדנה סולודר (מערך) תזרזנה את העברת חוק העונשין בנושא ביגמיה. סרטני גם מבקשת להחמיר בעונשם של בעלים מכים. דדי צוקר (רצ) ינסה להעביר החלטה שתעניק נקודות זיכוי נוספות במס הכנסה לאמהות לא נשואות. נתון מעודד הוא הודעתם של מרבית המשיבים (יותר מ־70 אחוז) כי יצטרפו לגוש ח"כים החוצה קווים מפלגתיים ביוזמות לקידום מעמד האשה. השאר מסויגים. חישובים מפלגתיים, מן הסתם, ימשיכו לשחק נגד הנשים. בני שליטא (ליכוד) מכריז בגלוי שלא ישתף פעולה בנושא זה. שליטא היה בכלל מילולי במיוחד. הוא מוכן רק לחוקים צודקים, הוא כותב לנו, שלא נטעה בו חלילה. הוא "מתנגד נמרצות למלחמה בתחנות רוח [כך במקור!]." וגם מוסר השכל מוסיף לנו הח"כ הנכבד, "לא צריך להגזים."

בדיקה סטטיסטית פנימית של אחת ממפלגות השמאל מגלה שהמערך ומפלגות השמאל מקבלים יותר קולות מנשים ובאופן משמעותי. בגילאי 36–60, ובהיותן נשואות ואמהות לילדים מקבלות מפלגות השמאל והמערך מעל 60 אחוז מקולותיהן מנשים. לכאורה מסביר הדבר את הפער העקבי שאיתרנו בין השמאל לימין בשאלון שלנו. ובכל זאת, הוא מדגיש ביתר שׂאת את תחושת התסכול של נשות הגוש השמאלי. אם יותר ממחצית מקולות השמאל מקורם בנשים, כיצד זה שייצוגן בכנסת על־ידי מפלגות אלה כה נמוך (פחות מ־12 אחוז)?

חלק נכבד מהחקיקה פרי יוזמתי

תת־ייצוג זה הוא שעומד בעוכרי הנשים. מניין עצוב של נשים (8.3 אחוזים) מכהנות בכנסת, פחות ממספר הנשים בכנסות הראשונות. כפי שמשתקף מן השאלון שלנו, בנושא מעמד האשה הסיכוי הטוב ביותר לשינוי נישא על כתפי נשות השמאל, לרבות נשות המערך. הבעיה במערך היא ששם תופס הקו הגברי (עמדת הביניים) כקו המפלגה, ולא אחת נאלצות הנשים להתיישר לפיו. מכאן שבעיקר במערך (ופחות במפלגות השמאל הקטנות) חשוב להגדיל את מספר הח"כיות. אך גם נשות הימין תורמות לשוויון יותר ממרבית הגברים. בעוד שאפשר לסמוך על גברי מפלגות השמאל הקטנות שיתמכו ביוזמות חקיקה לקידום מעמד האשה, לא נראה שהם עצמם יזמו תחיקה בנושא. כדוגמה לכך נציין אולי כמה שמות של יונים מובהקות ופעילים ידועים למען סדרי חברה צודקים שכלל לא טרחו להשיב לשאלוננו: אבא אבן, שבח וייס וישראל קיסר (מן המערך), יאיר צבן (מפ"ם), רן כהן ומרדכי וירשובסקי (רצ), ואמנון רובינשטיין (שינוי). ח"כ דורון (ליכוד) וח"כ ארבלי אלמוזלינו (מערך), לעומתם, עשויות בהחלט לפעול למען נושאים נשיים מתונים, כאלה שאינם קוראים תיגר על ההגמוניה הגברית. בשנים רזות גם זו לטובה.

ישראל 88׳. קולה של אשה פלסטינית אזרחית המדינה, חלק מן החברה הישראלית שרק עכשיו, לדבריה, הולכת ומתהווה.
נבילה אספניולי על עצמה, על פוליטיקה ועל זהויות מתפצלות, בעקבות שיחה עם ענת בן־ארי ומירי קרסין.

הפעם הראשונה שהייתי צריכה לנסח במלים את הזהות הפלסטינית שלי היתה עם תחילת הלימודים באוניברסיטה, כשפגשתי למעשה לראשונה את החברה הישראלית, היהודית־ישראלית. עד אז חייתי בנצרת ולא היה לי שום קשר עם יהודים. גם להורי לא היו בכלל קשרים עם יהודים. בהתחלה לא קיבלו אותי ללימודים באוניברסיטה, אמרו שהעברית שלי חלשה. אחר כך אמרו, האנגלית שלך חלשה. שלחו אותי ממשרד למשרד ורק בסוף מאבק ארוך קיבלו אותי לחוג לעבודה סוציאלית בחיפה, שבועיים לאחר תחילת הלימודים. למדתי שם עם הרבה סטודנטים יהודים ובמסגרת הלימודים גם השתתפתי בהרבה מאוד דיונים על שאלת הזהות ושאלת האני, וכל הדברים האלה התחילו לקבל משמעות, כמושגים. גם קודם, בנצרת, התעניינתי במה שקורה סביבי, אבל לא הייתי צריכה לשתף אף אחד בשאלת הזהות שלי, כולם היו כמוני, לא הייתי צריכה לעשות עם זה משהו. המפגש הזה יצר בי אז תחושה מאוד חזקה של אנחנו והם. כשדיברתי עם יהודים הם היו הצד השני, ההם, ואני הייתי האנחנו. כל הזמן הרגשתי שאני צריכה לייצג את האנחנו נגד ההם. אין לי ספק שהתחושה הזאת נבעה בחלקה גם מתחושה של חוסר ביטחון. היום אני לא מדברת בשם אנחנו, אלא בשמי שלי ועל עצמי, על חוויות אישיות שלי, על העם שלי, על היותי חלק מהאנחנו, לא האנחנו כולו.

בזמן הלימודים המשכתי לגור בנצרת, בבית של ההורים. גם עבדתי בנצרת כעובדת סוציאלית. באוניברסיטה השתתפתי בכל מיני פעילויות פוליטיות בוועד הסטודנטים הערבים, בקמפו״ס (קבוצה למעורבות פוליטית וסטודנטיאלית יהודית־ערבית), וגם בפעילויות ומפגשים שונים במסגרת החוג לעבודה סוציאלית. אבל הייתי פעילה בעיקר בוועד הסטודנטים הערבים. זה היה מאוד טבעי. הגעתי בחורה צעירה, סטודנטית ערבייה, פלסטינית, וחיפשתי את שאר הסטודנטים הערבים. רוב הסטודנטים הערבים לא גרים בחיפה ובאים לאוניברסיטה למשך כל היום, זה כמו בית שני. היינו מבלים הרבה יחד, יושבים במסדרונות (עד שסילקו משם את הכיסאות), הולכים לסרטים, מופעים. היינו תמיד יחד, קבוצה. לא היתה לנו אז רמה אישית, אינדיבידואלית. תחושת הזהות שלי באותם ימים לא היתה כל־כך מחודדת. הייתי ערבייה פלסטינית, לאו דווקא אשה פלסטינית בישראל. גם כל הבעיות שלי אז נבעו מהזהות הפלסטינית שלי, הזהות הפוליטית שלי והפעילות שלי באוניברסיטה ובנצרת. נשים פעילות? היו, אבל לא הרבה. אולי אחת או שתיים.

המשפחה שלי די חששה מההשלכות של הפעילות הפוליטית שלי. במיוחד אמא שלי. ״מה את מתעסקת בפוליטיקה,״ היא היתה אומרת לי, ״לא תהיה לך קריירה, יעשו לך בעיות בעבודה.״ הרבה אנשים הפחידו אותה, היו כל מיני לחצים ואנשים ניסו להעביר דרך הדודים והדודות והחברים והמשפחה את המסר שנבילה צריכה להיזהר, יעשו לה צרות.

הסימנים הראשונים לא איחרו לבוא, בשנת הלימודים השלישית שלי. למדתי, עבדתי כעובדת סוציאלית במחלקת שיקום בביטוח לאומי נצרת, וגם עשיתי שם את העבודה המעשית. אותה שנה, 77׳/78׳, היתה שנת בחירות, וכולם ידעו שאני פעילה במערכת הבחירות, אחרי שעות העבודה כמובן. יום אחד המדריך שלי תפס אותי ואמר, ״נבילה תראי, אם את רוצה להמשיך להיות פעילה אז אולי כדאי שתתפטרי. חבל שכבר בתחילת העבודה שלך יירשמו פיטורים. זה מאוד יזיק לקריירה שלך.״

מה חסר לכם?

לא הייתי צריכה להתפטר מאחר שהתקבלתי ללימודי תואר שני בירושלים, ועברתי מסניף ביטוח לאומי נצרת לסניף במזרח ירושלים. שם קיבלו אותי על תנאי לשלושה חודשים. שבועיים לפני סיום שלושת החודשים האלה קיבלתי מכתב פיטורים. העילה: חוסר תקציב, שבועיים לפני סיום החוזה. היה ברור שזו לא הסיבה האמיתית. פניתי לכל העובדים הסוציאליים בביטוח לאומי בשני הסניפים בירושלים, מזרח ומערב, מכל הגוונים הפוליטיים, וסיפרתי מה קרה. כולם, ללא יוצא מן הכלל, חתמו על עצומה נגד הפיטורים. בסופו של דבר הגענו לסניף

צילום: ענת בן ארי

נבילה אספניולי: פלסטינית ואשה

הראשי במערב ירושלים והמפקחת שדיברה איתי אמרה: "מה אני אגיד לך, הוראות מלמעלה. אני לא אסתתר מאחורי סיפורים על סיבות תקציביות. נצטרך לקחת מישהי אחרת במקומך. אולי אפילו תוכלי לעזור לנו למצוא עובדת סוציאלית אחרת." ובאמת שלחתי לשם מישהי מלוד שקיבלה את המשרה. המפקחת שאלה אותי אז: "תגידי נבילה, מה עשית להם, פוליטית?" עניתי לה: "לו עשיתי משהו לא חוקי לא הייתי יושבת כאן לפנייך. כבר מזמן הייתי בכלא."

בחיפה, שנה ב', הייתי פעילה, כסטודנטית ערבייה, במאבק נגד השמירה שלנו על המעונות. יום שישי אחד הפגנו ופתאום יוצא מהמעונות סטודנט יהודי ואומר לי: "תראי, מה חסר לכם? את לבושה יפה, את לומדת כאן. מה חסר לכם?" אמרתי לו: "חביבי, לא בזכותך ולא בזכות אף אחד אני לבושה יפה או לא יפה, לומדת כאן או לא לומדת כאן, עומדת כאן או לא עומדת כאן." זה מעלה בי כל מיני אסוציאציות. למשל, לפני שלושה חודשים, זמן קצר אחרי שהופעתי ב"סיבה למסיבה", הזמינו אותי להרצות בוועדת הצנזורה לסרטים ומחזות על עבודת המאסטר שלי. בסוף ההרצאה כולם מאוד התלהבו, ואמרו שההרצאה היתה מעניינת, ומדעית, וסגן היושב ראש אמר: "אנו גאים שערבייה באה להרצות לפנינו. זו התקדמות שאנחנו מאוד מאוד גאים בה." משפט כזה מעלה בזיכרוני שוב את כל הביוגרפיה שלי, הקבלה לאוניברסיטה, המשך העבודה, הנסיעה שלי לגרמניה בגלל כל הבעיות האלה, כל המלחמות שהייתי צריכה להילחם עד שהגעתי להרצות בפניו, והוא עוד גאה. אם היתה לי שפה משותפת אתו והייתי רוצה לספר לו איך הגעתי לזה הייתי צריכה להגיד לו: "אתה, בחוסר המעש שלך, או במעש שלך, אתה גרמת לזה שעשרות כמוני, או יותר, לא יגיעו לכאן." אבל אין לי שפה משותפת אתו.

דבר חריג, אשה פעילה

בכל אופן, כשעברתי לירושלים זו היתה הפעם הראשונה שגרתי לבד. קודם הייתי כל הזמן קשורה לבית ולנצרת. בירושלים הייתי לגמרי עצמאית ואחראית לעצמי, ואולי זה חיזק גם את תחושת הזהות הנשית שלי, לא רק את תחושת הזהות הפלסטינית שלי. הדבר התבטא בהופעה שלי בין הסטודנטים הערבים, בכל המאבקים שהשתתפתי בהם כאשה, ולא רק אשה פלסטינית אלא אשה פלסטינית בישראל. בירושלים התעורר אז, למשל, עניין חוק ההפלות ושינוי החוק הזה. בתקופה ההיא הצטרפתי למפלגה (המפלגה הקומוניסטית) והזמנתי את כל חברי התא שלי להשתתף בהפגנה שהתארגנה נגד השינוי בחוק. חבר אחד ענה לי: מה לי ולחוק ההפלות. אמרתי לו, לך אולי לא, אבל אחותך ואמא שלך אולי יזדקקו לו. אני יודעת איך להגן על עצמי ואני גם יודעת לאן ללכת אם צריך, אבל אחותך ואמא שלך לא. וגם המלחמה למען זכויות הנשים היא מלחמה פוליטית ממדרגה ראשונה ואתה כאדם פוליטי חייב לראות את הקשר בין ההידרדרות הימנית הכללית בארץ ובין החרפת החוקים כמו חוק ההפלות. ובאמת הבחור השתתף בהפגנה, וגם בהפגנות וסימפוזיונים אחרים באותו נושא. מאנשי התא שלי הצטרפו כמה להפגנה, אבל לא הרבה.

הרבה מבין שאר הגברים שהגיעו להפגנה באו מתוך שהיו "אנשי שמאל", ובמסגרת הפעילות הפוליטית הכללית שלהם הם הרגישו חובה להגן גם על זכויות הנשים, אפילו אם בתוך תוכם לא כל־כך האמינו בזה. זה מאוד אופייני לחוגי השמאל, או מה שנקרא חוגי השמאל, בישראל. אבל אי השוויון טבוע כל־כך עמוק שרבים אפילו לא מודעים לו. לא מזמן קראתי ספר של אדם מאוד נאור וליברלי, ופתאום אני נתקלת בדוגמה שבה הוא שולח את כל הבנים לחוג לציור, ואילו את כל הבנות לחוג לתפירה. משהו כאן לא מסתדר, אבל זוהי המציאות ואין לי ספק שרבים יקראו את הקטע הזה בלי לשים לב שחלוקת התפקידים היא כזאת ולא אחרת. אני לא מסוגלת לעבור על דברים כאלה בשתיקה.

כנשים, האחריות שלנו והאינטרס שלנו היום יותר מתמיד כפולים, לדעתי. אבל כחלק מהחברה כולה אנחנו צריכות לקדם גם את העניין הפוליטי הכללי, השלום, הסכסוך היהודי־ערבי, וגם את עניין הנשים. אני אשה פלסטינית בתוך המשפחה שלי, בתוך החברה הפלסטינית בישראל ומחוצה לה ובתוך כלל החברה הישראלית, וצריכה להיות פעילה בכל אחת מהרמות האלה.

אשה פלסטינית פעילה היתה אז, בזמן שהייתי סטודנטית, מין בובה בחלון ראווה במידה מסוימת, ולכן מאוד חיזקו, עודדו ודחפו נשים פעילות וגם אותי בתוכן. הגברים רצו שבחורה ערבייה תשתלב גם כן, אבל בזהירות מסוימת, לא יותר מדי ("לא בבית שלי"), בתוך מסגרות מסוימות ועל־פי כללים מסוימים. תמיד השתתפתי בהרצאות, דיונים והפגנות, אבל אם, למשל, הייתי צועקת באולם או בהפגנה כלשהי זה לא היה מתקבל בעין יפה. מאוד לא מקובל שאשה תתנהג ככה, זה נחשב מאוד פרובוקטיבי, מאוד לא נשי. אבל בסופו של חשבון האווירה הכללית היתה מאוד מחזקת, מבחינתי.

אישית אין לי בעיות, כאשה, בחוגים הפוליטיים שאני מסתובבת בהם. אני לא מרגישה אפליה ואני גם לא נותנת שיפלו אותי. אני כבר בשלב שבו אני לא צריכה להיאבק כל הזמן על כל דבר קטן. אני כבר יכולה להעמיד את עצמי בכל מקום שאני רוצה ולשדר את המסר שאני רוצה לשדר. ומקבלים אותי.

לא מהפכה חברתית

אבל בחברה הפלסטינית בישראל אין הרבה נשים שמעורבות בפעילות פוליטית או ציבורית. כמו בכל חברה יש גם אצלנו

צורות התמודדות שונות עם המצב הזה. יש נשים שהופכות לחצי גברים, שוכחות שהן נשים. גולדה מאיר למשל, ויש דוגמותיה גם בחברה הערבית. הן לוקחות על עצמן את התפקיד הגברי, מתלבשות, מתנהגות ומדברות כמו גברים. לעומת אלה יש נשים שהסתגלו למצב והן מקבלות על עצמן את התפקידים שהחברה הועידה להן, תפקיד "הנשים הטובות", ומזדהות עם תפקידן עד כדי אובדן הזהות הנשית שלהן. הקבוצה השלישית כוללת את אותן נשים פעילות, שהחליטו לשנות את המציאות ולא לקבל יותר את התפקידים המסורתיים שמייעדים לנשים. הן יוצאות למאבק על העוול שנגרם להן כפלסטיניות וכנשים פלסטיניות. בגדה ובעזה אלה הן כל הנשים שמשתתפות היום בשביתות רעב ובהפגנות נגד הכיבוש. כאן בישראל אלה הן פלסטיניות ויהודיות שיוצאות להביע סולידריות ותמיכה במאבקן של הנשים בצד השני. יותר ויותר נשים בוחרות בפעילות פוליטית בתוך ארגונים של נשים כמו תנד"י (תנועת נשים דמוקרטיות ישראליות) או אחרים. הכוונה הבסיסית והמקורית היא להעלות באמצעות ארגונים כאלה את המודעות הפוליטית של נשים, להגיע לכמה שיותר נשים ולהפעיל אותן, אבל במסגרת הזאת הנשים עוסקות גם בתחומים אחרים כמו קורסים והרצאות שונות. פעם היו לנשים כאלה הרבה בעיות בחברה הפלסטינית בישראל, אבל היום המצב שונה והן זוכות לתמיכה ועידוד, והפעילות שלהן מאוד מקובלת. הסיבה היא שהן לא רק "אנטי", הן לא מנסות לארגן מרד אלא להביא לשינוי הדרגתי באמצעות העלאת מודעות חברתית ופוליטית. הדגש היום הוא על המאבקים הפוליטיים, אבל אי אפשר להפריד בין המאבק הפוליטי למאבק החברתי. אשה שיוצאת היום לרחוב כדי להיאבק על זכויות העם שלה, בבוא היום תצא להיאבק על זכויותיה שלה.

הפעילות הזאת בתוך מסגרת של נשים מאוד חשובה. היום, קבוצה מעורבת לא יכולה להיות, מעצם מבנה החברה שלנו, שוויונית עד הסוף. היא לא תגיע לכל הנשים שצריך להגיע אליהן ולהפעיל אותן, ולא תעלה את כל הנושאים הקשורים למצב האשה, הכלכלי, הפוליטי והחברתי. למשל, שכר נשים ובעיקר נשים ערביות, במפעלים שהוקמו במיוחד בכפרים ערביים כדי לנצל את כוח העבודה הזול, למנוע השוואת שכר בין יהודים וערבים ולמנוע התארגנות פועלית יהודית־ערבית. שכרה הממוצע של עובדת ערבייה מגיע היום ל־60 אחוז משכרה הממוצע של עובדת יהודייה. המשכורות הגבוהות ביותר מגיעות ל־400 עד 500 שקל לחודש, אבל רוב הנשים משתכרות במפעלים האלה כ־380 שקל לחודש, ותנאי העבודה שם בלתי נסבלים.

דבר חשוב, ארגוני נשים

אין ספק שהתייחסות של נשים לנשים במסגרת קבוצת נשים היא יותר הרמונית. לרוב הנשים יש התנסויות די דומות והן באות מרקע די דומה. ברגע שנכנס גבר דפוסי ההתנהגות ודפוסי הדיבור משתנים. לכן קבוצות נשים הן דבר מאוד חשוב, אבל השאלה היא לאיזו מטרה. היום, העוול הכי חזק שנעשה לי הוא על היותי פלסטינית בישראל. אני לא מסוגלת להפריד בין העובדה שאני פלסטינית לבין העובדה שאני אשה כאן, ולכן אני פועלת עם כל הפלסטיניות כפלסטינית, עם כל היהודיות הישראליות ועם כל הישראלים בכלל כישראלית למען שינוי המצב.

יש רמות שונות של התעניינות והזהות הכללית שלי מתחלקת להרבה תת־זהויות. ישנה אני הפלסטינית, אני האשה במפלגה הקומוניסטית הישראלית ובחברה הישראלית בכללותה, אני הפסיכולוגית, אני המחנכת, וכך הלאה. כל־כך הרבה פיצול. במערכת הפיצולים הזאת יש הרמוניה ושילוב, אבל יש גם דומיננטיות. זו לא סכיזופרניה אנרכית. כאשה אני מאוד רוצה לפעול למען עצמי, אבל רק ברמה המאוד אישית, אינדיבידואלית. אני לא יכולה ללחום למען עצמי בזמן שיש כל־כך הרבה עוול סביבי ונגד עמי. אני לא יכולה לקום היום ולומר אני אשה ורק אשה. יש סדר עדיפויות שהמציאות הפוליטית והחברתית כופה עלי. אני אשה פלסטינית בתוך ישראל, אבל הפלסטיניות שלי היא העיקר במציאות הזאת, ואין לי ברירה אלא להעמיד אותה בראש סולם העדיפויות שלי. יחד עם זאת אני לא מנסה להסתיר את העובדה שאני אשה, להיפך, אני עומדת על הייחודיות הזאת שלי. למשל במחנה העבודה בנצרת, עבדתי שם עם כל הגברים וכמו כל הגברים. היו כאלה שצחקו על שגררתי את מערבל הבטון, זה לא השתלב להם. להרבה גם לא משתלב שאני, פלסטינית בישראל, תובעת שוויון במדינה הזאת. אצלי כל הדברים האלה מאוד משתלבים, אבל אני לא יכולה להעלות את כל הרמות כל הזמן בסדר עדיפות שווה. יש דברים יותר חשובים מעצם היותי אשה שצריך היום להילחם עליהם. הנשיות שלי מצטמצמת בהכרח לחיים הפרטיים שלי, אבל בכך שאני נאבקת עם שאר הנשים והגברים למען שלום צודק אני תורמת גם לעניין הנשי.

מלבד זאת, כאשה וכפלסטינית בישראל יש הרבה תחומים שלא ניסו ולא מנסים לדכא אותי אישית. להיפך. מכיוון שאין כיום הרבה נשים ערביות שיש להן תחומי פעילות כל־כך רחבים, מזמינים אותי הרבה להופיע, להרצות, לערוך דיונים בנושאים שונים, פוליטיים וחברתיים, חינוך פוליטי, חינוך מיני, החברה הפלסטינית בישראל, נשים ערביות בישראל ועוד. בכל מקרה, אני מרצה גם בפני נשים וגם בפני גברים, גם בפני ערבים וגם בפני יהודים. לא מפריע לי שיש אנחנו והם, אני לא מרגישה צורך להבליט את זה כל רגע. אז, כשהייתי סטודנטית ונתקלתי לראשונה ביהודים, הייתי זקוקה לאנחנו והם כדי לחזק ולבנות

נבילה אספניולי, ילידת נצרת '56 וכיום תושבת חיפה. סיימה את התואר הראשון בחוג לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה והמשיכה בלימודי תואר שני בחוג לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים.

את התואר השני עשתה באוניברסיטת במברג, גרמניה, במחלקה לפסיכולוגיה, בנושא: "פורנוגרפיה – מיניות ואלימות".

חזרה לישראל ב־8 במרס '87 ומאז מלמדת בקורסים להכנת מחנכות מטפלות, ואחראית על תוכניות הדרכה בגני ילדים במרכז הפדגוגי של ארגון נשי עכו, בית־הילד הערבי.

כמו כן, עובדת כיועצת אקדמית ב"קולג' אמריקני של חברי העולם".

פעילה בנצרת ובחיפה בארגונים שונים, לרבות "אשה לאשה", שם היא מעבירה קורס ריקודי בטן להעלאת מודעות גופנית של נשים.

צילום: ענת בן ארי

את האני שלי. זה היה שלב הכרחי, התפתחות פסיכולוגית של זהות, בנייה. היום אני מסוגלת לדבר על עצמי, נבילה, פלסטינית במפלגה הקומוניסטית הישראלית, בתוך כל הסבך הגדול הזה, הבעייתי. אני יותר מסוגלת לדבר על עצמי אישית ועל בעיותי, אבל בהחלט גם על עמי ומאבקיו.

להתכחש לעצמי

בתוך הפמיניזם הישראלי היו וישנם גם היום כיוונים פוליטיים ואידיאולוגיים שונים. אני הייתי תמיד קרובה לחוגים השמאליים, אלה שקיבלו אותי כשווה ואלה שהתייחסו לצדדים המיוחדים והמסוימים שלי כאשה פלסטינית בישראל. אני לא יכולה להיות פעילה ומקורבת לגוף כמו שדולת הנשים, למשל. כבר נייר המכתבים שלהן עם סמל המגן דוד בלוגו מעלה בי כל מיני אסוציאציות, לאו דווקא נשיות. גם במצע של השדולה אין שום התייחסות לעובדה שבמדינה הזאת חיים שני עמים, שעם אחד משני אלה הוא מדוכא, העם שלי, אני. אין התייחסות לעובדה שהכיבוש נמשך כבר 20 שנה, ושצריך לשים לו קץ. אז איך אני יכולה להזדהות אתן? לפעול אתן? נשים פמיניסטיות בישראל, יהודיות, מדברות הרבה פעמים על אנחנו ושלנו, ושוכחות שהאנחנו והשלנו הזה כולל גם יהודיות ישראליות וגם פלסטיניות ישראליות. אני לא רוצה לבטל את היהודיות, אבל אני גם לא מוכנה להתכחש למקום שלי במדינה הזאת ולבעיות המיוחדות שלי כאשה פלסטינית בחברה הישראלית, לכל מה שמתרחש היום בשטחים, למשל.

איך אפשר לתבוע שוויון לנשים ולקבל באותו זמן דיכוי של עם שלם? לדעתי התביעה לשוויון לנשים לא מתפצלת. צריך לתבוע שוויון לנשים בד בבד עם תביעה לשוויון בין עובדים יהודים וערבים, בד בבד עם תביעה לשלום. ולכן גוף כמו תנד״י כן מייצג אותי כיוון שהוא גוף יהודי־ערבי מוצהר ומודע: הוא עוסק בבעיותיהן הייחודיות של נשים יהודיות וערביות והוא גם בעל עמדה פוליטית כוללת ביחס לנקודה שיש לה השלכות כל־כך עמוקות על חיינו כאן. גם בתוך תנד״י יש מה לשנות מבחינה טקטית, אבל זו המסגרת שבאמת מייצגת אותי ומאפשרת לי לפעול בלי להתכחש לעצמי. נכון שאין לי ניסיון ארוך בתוך תנד״י, אבל בטוח עוד יהיה לי.

הדבר הראשון והעיקרי שאני דורשת כבסיס לשיתוף פעולה בין נשים יהודיות ופלסטיניות בישראל היום הוא התביעה לשלום צודק, הכרה בנשים פלסטיניות כחלק מן העם הפלסטיני והכרה בזכויות העם הפלסטיני להגדרה עצמית ולמדינה משלו. הייתי רוצה שכל הנשים בישראל תצטרפנה למאבק למען שלום צודק, חזרה לגבולות יוני 67׳, הידברות עם אש״פ כנציגו הבלעדי של עמי ונגד המלחמה, הכיבוש, האפליה והדיכוי. אני לא מבינה איך יכול לקום היום ארגון נשים שרוצה לייצג את כל הנשים בישראל בלי להעמיד את הנקודה הזאת בראש מסגרת הפעילות שלו.

השמרנות חוגגת

ההקשר הפוליטי של העמדה הפמיניסטית בישראל

מאת פרופ' דפנה יזרעאלי
וד"ר אפרים תבורי

מהו יחסם של צעירים משכילים בישראל לנושאים פמיניסטיים? האם יש קשר בין עמדותיהם בנושא זה ועמדותיהם לגבי נושאים פוליטיים אחרים? אלה השאלות שהציב לעצמו המחקר שנערך כאן. מחקר דומה שנערך בארה"ב מגלה שיש קשר בין התפיסה לגבי שחרור האשה ובין הזיקה הפוליטית, בהתאם להתפלגות בין ליברלים ושמרנים. אלה שתומכים בשחרור האשה הם בדרך כלל פחות דתיים, יותר אוטונומיים ופתוחים לרעיונות חדשים; יותר ליברליים. הם גם נוטים לזהות את עצמם כקרובים לשמאל יותר מאשר לימין. המתנגדים, לעומתם, בדרך כלל דתיים יותר, בעלי סבירות גבוהה להשקפת עולם שמרנית, ומזהים את עצמם כקרובים לימין יותר מאשר לשמאל.

המחקר בישראל אסף נתונים בדצמבר 85' ובינואר 86' והמדגם שעל פיו נערך כלל 2,097 סטודנטים ישראלים (884 גברים ו־1,213 נשים). 56 אחוז מהם הגדירו את עצמם כחילוניים, 23.6 אחוז כמסורתיים ו־19.8 אחוז כדתיים. הנבדקים קיבלו שאלון שבו התבקשו לדרג 15 נושאים בסולם שנע בין 1 (הנושא לא מהווה בעיה חברתית) ו־9 (בעיה חברתית חמורה). ארבעה נושאים מתוך ה־15 היו קשורים למעמד האשה ובהם נושא אחד כללי, "חוסר שוויון בין המינים", ושלושה ספציפיים: "אלימות נגד נשים", "אפליה בקידום נשים" ו"איסור על הפלות". יתר הנושאים עסקו במוסר פוליטי, חטיפות, גזענות יהודית, ירידה מישראל, חוסר עלייה, תאונות דרכים, כפייה דתית, פשע, קיפוח עדתי, אבטלה ופגיעה בזכויות האזרח.

ממצאי המחקר מצביעים על הבדלים בין המינים בתפיסת נושאים הנוגעים לנשים. בעוד ששני המינים ייחסו חשיבות רבה לבעיית האלימות נגד נשים, רק הנשים ראו גם בשלושת הנושאים האחרים בעיה חברתית, אם כי פחות חמורה מבעיית האלימות נגד נשים. פרט להשתייכות המינית, אף אחד מהמשתנים הסוציו־דמוגרפיים שנבדקו במחקר לא השפיע על היחס לנושאים הקשורים במעמד האשה.

לעומת זאת התגלה, כצפוי, קשר חזק בין האידיאולוגיה הפוליטית של הנבדק ובין עמדתו לגבי מעמד האשה, ברצף של ליברלי־שמרני. לבחינת האידיאולוגיה הפוליטית התבקשו הנבדקים למקם את עצמם בסולם שנע בין ימין לשמאל. לשם ההשוואה נבנו גם מדד של פמיניזם למדידת ההזדהות עם האידיאולוגיה הפמיניסטית ועם התנועה הפמיניסטית וכן מדד של אישיות דוגמטית. תוצאות המחקר מגלות שהתומכים בנושאי האשה באים יותר מהשמאל מאשר מן הימין, יותר מקרב החילוניים מאשר הדתיים, יותר מהפרו־פמיניסטיים והלא־דוגמטיים ופחות מהלא־פמיניסטיים והדוגמטיים. (התגלה שהאידיאולוגיה היא הגורם המנבא הטוב ביותר, אם כי הוא משתנה בהתאם לנושא הספציפי. אנשים דתיים, למשל, מייחסים פחות חשיבות לאיסור על הפלות.)

אי־השוויון בין המינים, כך עולה מן הממצאים, מתבטא בעיני הסטודנט הישראלי יותר מכל באפליה בקידום בעבודה. אלימות נגד נשים, לעומת זאת, לא נתפסת כבעיה פמיניסטית דווקא. ללא קשר לזיקתם הפוליטית, הסטודנטים בישראל רואים אמנם באלימות נגד נשים בעיה חברתית חמורה, אך לא בהקשר פמיניסטי. פרט לסטודנטים בעלי זיקה פמיניסטית חזקה שייכו רובם את הבעיה הזאת לקטיגוריה של חטיפות ותאונות דרכים.

האופן שבו אנשים תופסים את נושא מעמד האשה על היבטיו השונים קשור באופן הדוק להתפתחות הפמיניזם בישראל כתנועה חברתית. ואכן, אמצעי התקשורת בישראל מחזקים את תפיסת האלימות נגד נשים כבעיה חברתית מאותה קטיגוריה של תאונות דרכים וחטיפות, כלומר, מעשה חריג שניתן להסבירו באמצעות הפסיכולוגיה או מצבו המיוחד של התוקף המסוים. אלימות נגד נשים מתוארת בדרך כלל כאקט של גברים חסרי יציבות נפשית, בעלי סטיות מיניות או אחרות, או כאלה שגדלו במשפחות מצוקה או בתים הרוסים. ב"הארץ", למשל, פורסמה כתבה אודות "חתך המשפחה הטיפוסי של בעלים מכים" (19.11.86). תפיסה כזאת, שמגדירה את הבעיה של הכאת נשים כבעיה של נשים הזקוקות להגנה מפני גברים מסוימים, או נזקקות לטיפול שיקומי בעקבות הפגיעה בהן, מוציאה את הנושא מהקשר פמיניסטי ספציפי.

הפקעת נושא האלימות נגד נשים

מהאידיאולוגיה הפמיניסטית הוא שינוי חברתי־תרבותי שאירע בישראל רק בשנים האחרונות. שינוי כזה הוא לרוב תוצאה של פעילות יזומה. לנושאים שזוכים בהכרה ובתמיכה ציבורית בעקבות פעילות של אוהדים יש סיכוי להשפיע, בעיקר אם הנושא החברתי שעליו נאבקים מתיישב עם ערכים קיימים ועם אינטרסים של בעלי תמיכה ציבורית וממסדית רחבה. אותם ארגונים או קבוצות שנרתמים למאבק חברתי מסוים מעוררים בפעילותם את התודעה הציבורית ויוצרים קונסנזוס לגבי ההגדרה של אותה בעיה. המודעות הציבורית וגם ההגדרה המקובלת של בעיה מסוימת הם מרכיבים חיוניים להעלאתה כבעיה חברתית, ולמעבר לשלב שבו היא מעוררת התנגדות ותובעת תיקון. פעילות התנועה הפמיניסטית בארה"ב, למשל, היתה חיונית להעלאת נושא האשה כקורבן של אלימות ואפליה.

מאמצע שנות השבעים היתה התנועה הפמיניסטית הראשונה שטענה כי אונס והכאת נשים הם תופעות רווחות הרבה יותר מכפי שנהוג לחשוב. למרות דלות משאביה הצליחה התנועה למשוך את תשומת לבה של התקשורת כתוצאה מפעילותה ברחוב הישראלי. ב־73' נבחרה לכנסת יו"ר התנועה, מרשה פרידמן, מטעם התנועה לזכויות האזרח בראשות שולמית אלוני. התנועה של אלוני "אימצה" את בעיית האלימות נגד נשים ואת האיסור על הפלות והחלה לטפל בהן כבעיות של זכויות האזרח. ברגע שתגובות הציבור על אלימות נגד נשים עברו מלעג וחוסר אמון להתייחסות רצינית ומתנגדת, החלו מפלגות פוליטיות וארגוני נשים שמרניים בתוכניות סיוע לקורבנות האלימות. נפתחו מקלטים לנשים מוכות ופותחו שירותים דומים לאלה שניתנו על־ידי התנועה הפמיניסטית, אלא שגישתם לא היתה פוליטית.

מה גרם להשתנות תגובות הציבור לגבי אלימות נגד נשים? נראה שהציבור בישראל הגיב באהדה להעלאה של בעיית האונס והכאת נשים כיוון שהחברה הישראלית מייחסת חשיבות עצומה לאמהות ולמשפחתיות. ערכים אלה נטועים עמוק בתרבות היהודית המסורתית והם המעוררים הזדהות עם שאלת ההגנה על נשים. בשם המשפחה נותנת החברה גיבוי מסוים לנשים. כך, לדוגמה, "הורים נגד שתיקה", אחת התנועות המרכזיות שהתנגדו למלחמת לבנון ודרשו נסיגה מלבנון בשנים 83'–84', נודעה לימים בשמה הפופולרי, "אמהות נגד שתיקה", כיוון שרוב חבריה ומנהיגיה היו נשים. ואכן, נשים אלה הדגישו שהן מוחות כאמהות הדואגות לביטחון בניהן, ושהן אינן פמיניסטיות. וכך, למרות שהבעיה של אלימות נגד נשים הובאה לידיעת הציבור על־ידי התנועה הפמיניסטית היא מהר מאוד עברה תהליך של דה־פוליטיזציה וקיבלה לגיטימציה במסגרת הערכים היהודיים המסורתיים. על בסיס ערכים אלה גם נחקק בקלות יחסית החוק שהגדיר יחסי מין שנכפו על־ידי הבעל כאונס.

אך לבעיית האיסור על הפלות, לעומת זאת, היתה אופוזיציה חזקה וממוסדת. בניגוד לבעיית האלימות נגד נשים, נושא ההפלות מתנגש עם ערכים דתיים ולאומיים בישראל. בתקופה שלפני 67' לא עמד נושא ההפלות על סדר היום הציבורי. למרות שהחוק בישראל אסר על הפלות, למעט מקרים שבהם קיימת סכנה לחיי האשה או במקרה של אשה לא נשואה, היה אפשר לבצע הפלה במחיר סביר.
השלטונות לא אכפו את החוק נגד הפלות בדרך כלל, והתייחסו אליהן די בסלחנות. אחרי מלחמת 67' הפכו ההפלות לנושא ציבורי בישראל כיוון שגידול האוכלוסייה הערבית בגבולותיה המורחבים העלה את הבעיה הדמוגרפית אל מרכז הבמה. ליברלים ושמרנים היו מאוחדים עתה בהתנגדותם לשימוש חופשי בהפלות בקרב הנשים היהודיות. עד 72' תמכה מפלגת העבודה בליברליזציה של ההפלות מתוך דאגה לסקטורים החלשים באוכלוסייה. בשנים 73'–77' לחצו התנועה לזכויות האזרח, ובעיקר חברת הכנסת הפמיניסטית מרשה פרידמן, לחקיקה פמיניסטית שתאפשר הפלה חופשית כזכות בסיסית של האשה.

לבסוף ב־77', כשאף מפלגה דתית לא היתה בקואליציה, עבר חוק ההפלות ובו מה שנודע לימים כ"סעיף הסוציאלי" (סעיף 5). אלא שב־78' קמה קואליציה ימנית ודתית־חרדית ודאגה "לתקן" את החוק, כלומר לבטל את הסעיף הסוציאלי. מתוך שלוש הח"כיות בקואליציה הצביעו שתיים בעד תיקון החוק ואילו השלישית נמנעה. הוויכוח על דבר החוק ותיקונו, שקיבל כיסוי תקשורתי עצום, ניטש בין השקפה הדתית ובין ההשקפה התומכת ברווחה, והבעיה הדמוגרפית כמו גם זכות האשה על גופה הפכו לנקודות מינוריות.

מתוך שלושת הנושאים הפוליטיים הנדונים במאמר זה, רק להפלות יש באופן רשמי "בעד ונגד". לגבי שוויון הזדמנויות בתעסוקה ניכרת, עד לשנים האחרונות, התעלמות גמורה, אפילו מצד התנועה הפמיניסטית. למעשה אין אף ארגון נשים שעיקר פעולתו בתחום התעסוקה. מאז שנות ה־50 שלטה בישראל מדיניות של הגנה של האם העובדת וסיוע כך שתוכל לעמוד בנטל ההתחייבויות הכפול: בעבודה ובמשפחה. לאחר מלחמת 67', משעלה שיעור הנשים בכוח העבודה בישראל, החלו פוליטיקאים לקבל ביתר אהדה את הביקורת על המדיניות המסורתית ביחס לנשים ועבודה. כשהליכוד עלה לשלטון ב־77' העלתה חברת הכנסת היחידה שלו הצעת חוק פרטית לשוויון הזדמנויות בתעסוקה. יוזמה זו דרבנה את שמונה הח"כיות של מפלגת העבודה שראו ברווחת האשה את תחומן הבלעדי, ושלוש הצעות חוק מתחרות הועלו, כולן על־ידי נשים. אך אי־שיתוף הפעולה בין הפוליטיקאיות מהמפלגות המתחרות תרם להעלאת גרסה מתונה ביותר של חוק שוויון הזדמנויות שוות בעבודה משנת 1981, ולהיעדר כל התייחסות בחוק זה לאפליה מינית הן בקבלה לעבודה והן בקידום.

רק ב־23 בפברואר 1988 העבירה הכנסת את חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה. החוק הנוכחי הרבה יותר רחב מקודמו ועונה על גילויי אפליה נגד נשים בכל תחומי העבודה. כמו כן החוק מגדיר מהן הטרדה מינית ואפליה. הזכות לחופשת לידה או ימי חופשה בגין מחלת הילד כבר אינה זכותה הבלעדית של האשה. החוק החדש מחיל אותה על שני ההורים. בניגוד לתהליך קבלת החוק של 1981, בהצעת חוק זו תמכו נשים, חברות הכנסת, פה אחד וללא הבדלים מפלגתיים. אך כמו בחוק של 1981, גם כעת לא דאגה הכנסת לכל הצד המנהלתי הנחוץ להצגת החוק ולאכיפתו. עד כה הוגשו לבית־המשפט בישראל רק קומץ של תביעות מצד נשים על אפליה מינית. המחיר הגבוה שנתבע מן התובעת במונחים של כסף, זמן והטרדות, כמו גם הסיכוי הנמוך שהחוק החדש מאפשר לזכות בתביעה כזאת, אינם גורמים המעודדים נשים לבחון את החוק בבית־המשפט. במלים אחרות, חוק שוויון ההזדמנויות בתעסוקה 1988, נראה לפחות בטווח הקרוב בעל ערך הרבה יותר סמלי מאשר מעשי.

לסדר העדיפות הגבוה שהחברה הישראלית נותנת לאמהות נודעה השפעה מכרעת גם על יחסו של הציבור לאפליה מינית בעבודה. הציבור הישראלי חלוק בדעותיו ביחס לעבודה של אמהות, שכן רווח החשש שתפקידים בעלי מחויבות גבוהה באים על חשבון חיי המשפחה. במחקר אחר נמצא שיותר ממחצית המשתתפים חושבים שגברים מקבלים תמיד, או בדרך כלל, עדיפות בקידום. כ־35 אחוז אף טענו שמתן עדיפות כזאת הוא מוצדק. קבלת אפליה מינית כערך חיובי התבטאה הרבה יותר בשאלת הקידום בעבודה מאשר בנושא עבודה של נשים מחוץ למסגרת הבית או בבעיית שכר שווה לשני המינים.

מתן חשיבות לבעיית האפליה המינית בקידום בעבודה מרמז על נכונות להביא לשינוי ביחסי הכוחות והמעמד המסורתיים בין נשים וגברים. אך הדרישה להגן על נשים מאלימות בתוך המשפחה, לעומת זאת, אינה תורמת אלא לשמר את יציבות המשפחה והאמהות. חיזוק לטענה זאת אפשר למצוא בעובדה שהטיפול בבעיית האלימות נגד נשים היה בראש ובראשונה רפואי־שיקומי, ושירותים אלה אוישו ותוקצבו בדרך כלל על־ידי ארגוני התנדבות. רק מספר קטן של קורסים להגנה עצמית מוצע בערים שונות, אם כי חלקם מסובסד על ידי המועצות המקומיות.

כדי לשים קץ לאפליה המינית בעבודה, לעומת זאת, יש להביא לחלוקת משאבים מחודשת בין גברים ונשים, ובישראל של היום רבות הקבוצות שמתחרות על הנגישות למשאבים חומריים ואחרים. מאות קציני צבא, למשל, משתחררים כל שנה מצבא קבע בגיל צעיר יחסית ומחפשים קריירה שנייה. הם נתמכים בידי שירותים המסופקים על־ידי הצבא ונעזרים ברשת מכרים בעלי קשרים והשפעה. ישראלים יוצאי ארצות האיסלם יסדו קבוצות לחץ התובעות חלק גדול יותר מן העוגה הכלכלית והפוליטית. קבוצות אלה זוכות לתמיכה פוליטית חזקה, ודרישותיהם לקידום זוכות ללגיטימציה גדולה יותר מזו של הנשים.

המחקר הנוכחי טוען שהגישות לאי־שוויון בין המינים הן חלק ממקבץ רחב של עמדות בנושאים פוליטיים ואידיאולוגיים אחרים. המערך השמרני של מצביעים דתיים, לאומיים וימניים שנוצר ב־84' מחזק את הכוחות האנטי פמיניסטיים בישראל, גם במפלגות השמאל. האגודה לזכויות האזרח בישראל אמנם הגבירה את מעורבותה במקרים של אפליה מינית, אך לנושא יש עדיפות נמוכה מאוד בתנועות ובארגונים שמאליים וליברל־סוציאליסטיים שחבריהם באים משני המינים.

יתר על כן, גם באותם המקרים שהאידיאולוגיה הקבוצתית תובעת שוויון בין המינים, בולטת ההימנעות מהתייחסות לנושאים בעלי תווית פמיניסטית. התיזה הבסיסית של האידיאולוגיה הפמיניסטית, דהיינו שהנשים חיות בחברה פטריארכלית המדכאת אותן, אינה חלק מהתודעה הפוליטית בישראל. רק מנהיגות ישראליות ספורות מצהירות לעתים שהן פמיניסטיות; רובן ממהרות להכחיש. באופן דומה, גם נשים שהגיעו לעמדות ניהול בכירות מכחישות שחוו אי־פעם אפליה. הן מעדיפות לתרץ את מספרן הקטן במוטיבציה הנמוכה של הנשים או בהעדפתן להשקיע במשק הבית. תוצאות המחקר שדווח עליו כאן מצביעות על כך שמשכילים צעירים בישראל, כמו הוריהם ומנהיגיהם, לא יהיו גוף מוביל לקראת שינויים מרחיקי לכת, וחבל.

המשך מעמ' 17

במקרה של פירוד, בחירת המסגרת הלימודית, בחירה בין מגורים בבית לבין יציאה מהבית כאשר קיימות מסגרות חינוכיות ותנאי מגורים המאפשרים בחירה כזאת.

* **הזכות להיעזר בחוות דעת מקצועית לקביעת טובת הילד, שלא בכפיפה להסדר הגירושין.**
* **הזכות להיעזר ברשות מיוחדת להענקת סיוע לילד ולקבלת תלונות על המוסדות המטפלים בילדים ובנוער, כולל המשפחה.**
* **הזכות ללמוד, במסגרת חינוך החובה, מקצועות המפתחים לא רק את הצד השכלי אלא גם צדדים אחרים באישיותו: האסתטי־אמנותי, הרגשי, הרוחני והחברתי.**
* **הזכות להיות שותף פעיל בניהול המוסדות שבהם הוא לומד, עובד ומתגורר.**
* **הזכות לקבל ביקורי הורים בכל שעות היממה בעת אשפוז בבית־החולים.**
* **הזכות לא להיות מוכה.**

אנו בטוחות שיש עוד נושאים רבים הקשורים במעמד האשה שיש לתת עליהם את הדעת. עם זאת, השינויים שאנו דורשות בתחומים שהצבענו עליהם הכרחיים ליצירת תנאים שיאפשרו לכל אשה לחיות לפי ערכיה ולבחור את סוג העבודה המתאימה לכישוריה ולשאיפותיה, ובכך להרים תרומה גדולה לחברה כולה. תרומה כזאת תביא, ללא ספק, לשינויים מרחיקי לכת בכל מערכות החיים הכלכליות, התרבותיות והמדעיות...

נשים אל נשים ארה"ב – ישראל

אגודת **נשים אל נשים ארה"ב ישראל** (ראו **נגה** 13) מעוניינת לסייע לארגונים פמיניסטיים שמטרתם קידום מעמד האשה בישראל. על המעוניינות/ים להגיש את הבקשות המפורטות בצירוף תקציב לכתובת:

WOMEN TO WOMEN
156 EAST 36 ST.
NEW-YORK, N.Y. 10012

בגיליון מאי 1949 של דבר הפועלת פורסם תזכיר שנשלח אל שר האוצר בעניין האפליה המינית בחוק מס ההכנסה. 39 שנים עברו, מועצת הפועלות שינתה את שמה לנעמ"ת, דבר הפועלת שבק חיים ורק מס הכנסה ממשיך להפלות נשים לרעה.

דבר הפועלת

... החוק כפי שנקבע יש בו משום הפליה לרעה של האשה הנשואה העובדת מחוץ לביתה ומתוך כך הוא עלול לגרום לעזיבת עבודה ומקצוע על־ידי נשים רבות. התופעה הזאת עלולה לא רק להחזיר את האשה אחורנית מעמדות עבודה שרכשה לה, אלא תפגע קשה גם בענפי כלכלה חשובים של המדינה...

לכן אין מועצת הפועלות, כנציגת ציבור העובדות בארץ, יכולה להתייחס באדישות אל הסכנה של איבוד עמדות עבודה על־ידי האשה. והננו תובעות כי הפעם תוקדש להצעותינו תשומת לב יותר מאשר בשעת הדיון במועצת המדינה הזמנית.

הצעתנו אומרת: יש להפריד בין הכנסתם של שני ראשי המשפחה ולחייב כל אחד מהם בתשלום מס הכנסה כיחיד בהתאם להכנסתו. את השחרורים בעד הילדים יש לחלק חלק כחלק בין שני ההורים.

הצעה זו נראית לנו צודקת ביסודה מבחינת השוויון הכלכלי והחברתי של שני ראשי המשפחה...

הננו בטוחות כי בהתחשב עם רצינות הבעיה בחייה הכלכליים והחברתיים של מדינת ישראל תקדיש הממשלה את תשומת הלב הראויה לתביעותיה של האשה העובדת ותחוקק בהתאם להצעותינו חוק חדש שלא יהיה בו עוד משום קיפוח והפליה.

בבה אידלסון, חנה למדן

היאסטוריה

מאת **אמירה גלבלום**

ב־1905 קם בגרמניה הקיסרית ארגון בשם "הארגון להגנת האמהות" (BfM – Bund fur Mutterschutz), שמטרתו היתה להשיג "רפורמה באתיקה המינית". עיקר פעילותו כוון להגן על זכות האשה לאמהות מחד גיסא ועל זכותה לדחות אמהות מאידך גיסא. עצם הרעיון להקים ארגון כזה, ולשאוף להביא לשינוי תודעתי וממשי במעמד האשה, היה בו משום חידוש מהפכני בתפיסת העולם ששלטה בגרמניה באותה עת, כשלנשים לא היתה זכות בחירה ולא חלק בחיים הציבוריים והפוליטיים, ומיניות האשה היתה בחזקת טאבו.

בראש הארגון עמדה הלנה שטקר (Helene Stocker), שקראה באסיפת היסוד של הארגון בינואר 1905 בברלין: "יש להיאבק בעוז נגד הנזקים והפגיעות בנושאי מיניות במטרה לפתח הבנה עמוקה של היחס בין המישור הפסיכולוגי למישור הכלכלי. כך יהיה אפשר לפתח אתיקה חדשה... שתביא לחברה מאושרת יותר."

הלנה שטקר נולדה למשפחת אנשי עסקים בוופרטל ב־1869 וקיבלה חינוך קלוויניסטי אדוק. היא המשיכה את לימודיה באוניברסיטאות של ברלין (שפתחה את דלתותיה בפני נשים רק ב־1896), גלזגו וברן, והיתה האשה הראשונה שהשיגה תואר דוקטור לפילוסופיה ב־1901. ביומנה היא מעידה שניסתה ליישם את עקרונותיה גם בחייה האישיים, וחיה עם בן־זוגה, העו"ד ברונו שפרינגר, ללא נישואים.

עוד לפני הקמת הארגון להגנת האמהות כתבה שטקר מסות אחדות בנושאים הנוגעים לנשים. באחת מהן, "תנאי חייה של האשה המודרנית", היא טוענת שעצמאות כלכלית היא תנאי ראשון לשחרור האשה, בין אם היא נשואה או לא. היא כתבה גם על "שחרור הגבר", וטענה שהגברים צריכים לשנות את אורח חייהם ואת התייחסותם לנשים. כמו כן כתבה על "זכות האשה ללימודים", על "תדמית האשה בעידן הרומנטי" ועל ניטשה, שהיתה לו השפעה עמוקה על התפתחותה האינטלקטואלית.

עם ייסוד "הארגון להגנת האמהות" הקדישה שטקר את מרב זמנה לנושא מעמד האשה, האֵם הלא־נשואה ושינוי העמדה החברתית כלפי נשים ומיניות. הארגון שעמדה בראשו לא עסק רק בתיאוריה אלא גם בפעילות ממשית: מתן עזרה חומרית לאמהות לא נשואות; הצעות לשינוי חוקים ביחס למעמדם של ילדים לא־חוקיים, תביעה לתשלום דמי מזונות מן האב למחיית ילדים אלה ואמהותיהם, תוכניות לביטוח סוציאלי לאמהות לא־נשואות, ניסיון להשיג עצמאות כלכלית לאמהות אלה ועוד. הארגון קרא גם לנישואים־פתוחים עם שוויון בין בני הזוג, להפצת אמצעי מניעה, לעצמאות כלכלית של האשה ולשינוי החוק כך שהפלה לא תהיה עוד עבירה פלילית.

עם פרוץ המלחמה, ב־1914, החלה הלנה שטקר להקדיש חלק ניכר מזמנה לפעילות אנטי־מלחמתית. ב־1915 היתה בין המשתתפות בקונגרס הנשים הבינלאומי שנערך בהאג בעיצומה של המלחמה, קונגרס שהשתתפו בו נשים ממדינות שנלחמו זו בזו. בשנים 1917–1918 נאסר עליה להופיע בפומבי והבטאון שהפיצה, "אנושיות", הוחרם. גם אחרי המלחמה לא פסקה מפעילות פציפיסטית, ולתקנון "הארגון להגנת האמהות" נוסף סעיף פציפיסטי. שטקר היתה בין היוזמות להקמת ליגת הנשים הבינלאומית למען שלום, וב־1926 הצטרפה לתנועה פציפיסטית־סוציאליסטית. כך שילבה שטקר בפעילותה מאבק חברתי לשיפור בחיי האשה (והגבר) עם קידום רעיון אי־האלימות.

בפברואר 1933 עזבה שטקר את גרמניה כגולה פוליטית והיא אשה חולה מאוד. הנאצים השתלטו על "הארגון להגנת האמהות" וכך הגיע הקץ לפעילות רדיקלית זו למען האשה ולמען חברה טובה יותר.

חדר מִשֶּׁלָּה

מאת **שז**

ואפילו לא יהיה יותר

וַאֲפִילוּ לֹא יִהְיֶה יוֹתֵר
גוּפָהּ בְּגוּפִי לְנַסּוֹת לְנַחֵשׁ
מַה שֶּׁלָּה
מַה שֶּׁלִּי

אֵלַיִךְ – מָוֶות מָתוֹק שֶׁלִּי –
אֲנִי פּוֹנָה

אֲנִי צָפָה
אֲנִי עוֹלָה
אוּלַי כְּמוֹ אֵלָה
אוּלַי כְּמוֹ עוֹלָה
אוּלַי כְּמוֹ הָיִיתִי
בְּתֵךְ
הָאֲהוּבָה

אבודה בזרועותייך להיות לנצח
(שיר אהבה לאשה קיימת)

1
מֵאָז פְּגַשְׁתִּיךְ
אָבַד לִי הַקֶּצֶב הַתּוֹאֵם שִׁירֵי אַהֲבָה
אֲנִי אֲבוּדָה

2
בּוֹאִי נֶאֱחֹז בְּמַשֶּׁהוּ כְּמוֹ בִּמְשִׂימָה
אוּלַי נִבְרַח לְטוֹקְיוֹ אוּלַי נַעֲשֶׂה מְסִיבָּה

3
אֲנִי שׁוֹמֶרֶת עַל הָאַנוֹנִימִיּוּת שֶׁלָּךְ בְּקְפִידָה:
כְּמוֹ מִמֶּרְחָק אַתְּ מִתְעַגֶּלֶת אֵלַי
וְכָךְ, רַק כָּךְ אֲנִי מְסוּגֶּלֶת לוֹמַר שִׁירָה

כבר רבות

כְּבָר רַבּוֹת הָאֲהָבוֹת הָיוּ וְלֹא הָיְתָה אַחַת
מִתּוֹךְ הָאוֹשֶׁר הַגָּדוֹל צוֹמַחַת הַבְּדִידוּת שֶׁלִּי
קְחִי אוֹתִי

הכל זין

בְּאֶרֶץ זֶה זַיִן יְהוּדִי־עֲרָבִי
הַזַּיִן הַיְּהוּדִי הוֹגֶה
וְהַזַּיִן הָעֲרָבִי מְבַצֵּעַ
וַאֲנַחְנוּ מְפַשְּׂקוֹת רַגְלַיִם
שֶׁיִּכָּנֵס בָּנוּ הַזַּיִן
וְנַגְדִּיל עַצְמֵנוּ
לִפְלוֹט עוֹד זַיִן

פַּעַם עֲרָבִי פַּעַם יְהוּדִי
בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית הוּא כּוּשִׁי לִפְעָמִים פְּרוֹטֶסְטַנְטִי
בְּיַפָּן הוּא יַפָּנִי בְּהוֹדוּ הוּא הוֹדִי
אֲבָל תָּמִיד הַזַּיִן נִשְׁאָר זַיִן

אַתְּ הוֹלֶכֶת עַל מִדְרָכוֹת שֶׁהַזַּיִן הַיְּהוּדִי הַלְּאוּמִי תִּכְנֵן
וְהַזַּיִן הָעֲרָבִי בָּנָה
אַתְּ חָיָה בְּתוֹךְ גְּדֵרוֹת
שֶׁהַזַּיִן הַיְּהוּדִי־הָעֲרָבִי תָּקַע בָּן מַסְמְרוֹת
מִן הַשָּׁמַיִם מוֹרִידִים לָךְ זַיִן
שְׁמוֹ אֱלוֹהִים וְהוּא שׁוֹמֵר עָלַיִךְ
וְתָמִיד הוּא קָדוֹשׁ
כִּי הוּא זַיִן

כִּרְעִי עַל בִּרְכַּיִךְ בְּתִי
כִּרְעִי עַל בִּרְכַּיִךְ בְּתִי
הַכִּירִי תּוֹדָה
הַכִּירִי תּוֹדָה
לַזַּיִן הָאֱלוֹהִי

מחר אולי

מָחָר אוּלַי הַגְּבָרִים יַחְלִיטוּ שׁוּב לְשַׂחֵק בְּמִלְחָמָה
וְאַתְּ אוּלַי תִּסְעִי לְאֶרֶץ רְחוֹקָה וּבָרְחוֹבוֹת יִצְעֲקוּ:
"לַעֲשׂוֹת אַהֲבָה"
וְזֶה יִהְיֶה מְאוּחָר מִדַּי כְּבָר עֲבוּרֵנוּ.
אָז בּוֹאִי עוֹד הַלַּיְלָה
בְּלִי סַמִּים וּבְלִי שְׁתִיָּה
אֲהוּבָה שֶׁלִּי
אַתְּ כָּל כָּךְ
רְחוֹקָה חַמָּה קְרוֹבָה מְתוּקָה וְרֵיחֵךְ עָלַי

הצד האפל של גן מאיר (2)

א
עֲבָדִים עֲרָבִים מִדֵּי בֹּקֶר וָעֶרֶב עַל צְרוֹרוֹתֵיהֶם
וַאֲנִי עוֹבֶרֶת עִם הַכֶּלֶב

ב
עֵינֵיהֶם נִנְעָצוֹת בְּחָזִי

ג
יֵשׁ כָּאן מוּחָמַד וְיֵשׁ כָּאן יוּסוּף, אֲנִי מְנַחֶשֶׁת
אֲבָל אֵיפֹה פָאטְמָה

ד
נָשִׁים עַרְבִיּוֹת אֵין לִמְצוֹא בַּגַּן
הֲלוֹא הֵן
הַשִּׁפְחוֹת שֶׁל הָעֲבָדִים הַנַּ"ל

עשייה חיובית

Affirmative Action, מדיניות "העשייה החיובית", התקבלה בארה"ב כחוק ב־1977, בזמנו של הנשיא ג'ונסון. היא נועדה לממש את עקרון שוויון ההזדמנויות ולא להשאירו בכתובים כמס שפתיים. הנוסח הראשון של החוק תבע מכל החברות, האוניברסיטאות ושאר המוסדות הקשורים לממשל או נתמכים על ידו, לא רק להימנע מאפליה על בסיס של גזע, מין או דת בשכירת עובדים, קבלתם או קידומם, אלא "לפעול בצורה מפורשת כדי להבטיח שהיחס אל המועסקים יתעלם מגזעם, צבעם, דתם, מינם או מוצאם הלאומי."

בעקבות פעולתן של נשים תוקן החוק מאוחר יותר ונוסח כחוק זכויות יתר של קבוצות מיעוט מדוכאות שאינן מיוצגות באופן הולם. על פי התיקון משנת 81', אם שני מועמדים (שמתוכם אפשר לקבל רק אחד) הם בעלי אותם כישורים, על המעביד או המוסד החינוכי לבחור במועמד מקבוצת המיעוט שאינה מיוצגת באופן הוגן.

אדם

אדם 1. על פי המסורת, אבי בני האדם. בהסתכלות רעננה יותר: "בן זוגה של חווה"; "אכל את התפוח וניסה להטיל את האשמה על זולתו." (קרמראי וטרייכלר, "מילון פמיניסטי", עמ' 34.)

אדם 2. "שם כללי לכל אחד מהמין האנושי: איש, אשה, ילד" (אבן שושן, "המילון החדש", עמ' 13). ואילו מנקודת מבט פמיניסטית: "השימוש במלה אדם ככוללת אנשים באופן כללי, כמו השימוש במלה הוא להתייחסות לאדם, כביכול בלא קשר למינו, היא הדוגמה הבולטת ביותר לאי נוכחותן של נשים בלשון." (קרמראי וטרייכלר, כנ"ל, בציטוט מאחרות.) האדם הגברי (הפירוש הנייטרלי) הוא מושג כוזב. הכוונה כמעט תמיד לגברים בלבד.

דוגמאות המצדיקות את ההגדרה המסורתית, כמו זו של אבן שושן, הן אלה שללא ספק כוללות נשים: רצח אדם, בין אדם לחברו. ברם, דוגמאות המצדיקות את קריאת התיגר הפמיניסטית, שאדם פירושו למעשה גבר, הן רווחות למדי. בדוגמאות שלהלן ברור שאין הכוונה שהמושג אדם יכלול גם נשים: "שלושה דברים מרחיבים דעתו של אדם: דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים" (חז"ל); "נראה כי אחד הצרכים החשובים ביותר בדרכו של אדם להגשמה עצמית הוא מציאת בת זוג לקשר אינטימי ומתמשך אשר בעקבותיו יתאפשר לו לאדם להעמיד צאצאים..." (מוניטין, מאי 82').

נראה, אם כן, שהמלה אדם היא מלה דו־משמעית. כיוון שחוקים רבים מנוסחים בלשון הנייטרלית כביכול כחלים על אדם, קבעו עורכי הדין באנגליה של המאה ה־19 את הפתרון הבא: "המלה אדם תכלול תמיד את האשה כאשר מדובר בענישה.

עם הלשון בחוץ

מאת **ד"ר מירה אריאל**
וד"ר רחל גיורא

המלה אדם לא תכלול נשים כאשר מדובר בזכויות" (קרמייקל־סטופס, 1908). וכך נכללו הנשים כבני אדם שווים לגבי חוקי העונשין ובתקנות המס, אך לא נחשבו אדם לעניין זכות ההצבעה.

גם בימינו נשארה בעינה דו־המשמעות בין אדם במובנו האנושי ובין אדם במובנו הגברי, אך מעניין שאפילו מילונאי כאבן שושן לא חש בה. למלה איש, למשל, הוא קובע שמונה פירושים שונים, אך תחת פירוש יחיד (מס' 1) הוא כולל "אדם, אנוש, גבר, הזכר בבני אדם" (עמ' 42). במלים אחרות, אבן שושן אינו רואה בפירוש הנייטרלי בין המינים ובפירוש הגברי הבלעדי משמעויות שונות! אי בהירות זו היא שמאפשרת להציג את החוויה הזכרית כאילו היתה כלל אנושית. לא כך הדבר לגבי החוויה הנשית. השוו למשל את המשפטים:

האדם המודרני כבר יכול לתרום מזרעו למען אחרים.

האדם המודרני כבר לא נוהג להניק כמו בדורות הקודמים.

נראה שהמשפט הראשון יהיה קביל עלינו שכן מוצגת בו חוויה גברית בלעדית כאילו היתה כלל־אנושית. השני נשמע מוזר שכן כחוויה כלל־אנושית מוצגת בו חוויה שהיא נשית במובהק. יותר קל לנו לתפוס את החוויה הגברית, ולא את החוויה הנשית, כמייצגת את כלל האנושות. קדימות הגבריות על פני הנשיות היא התופעה שהמלה אדם משקפת, והיא בהכרח גם מחזקת את התופעה הזאת.

הפתרון הלשוני הטוב ביותר הוא לומר שהמלה אדם היא אכן נייטרלית, "בן אנוש", אלא שלמרות שלבני האנוש שתי דוגמאות (נשים וגברים), דוגמת הקיום הגברי נחשבת כקיום הסטנדרטי, הפרוטוטיפי. פתרון זה איננו מיוחד בעצם למלים המתייחסות לבני אדם. לגבי רוב המלים קיימת אותה אבחנה עצמה בין מובן טיפוסי, מרכזי, לבין מובן שולי, מיוחד. כך ציפור, במובנה הפרוטוטיפי כוללת דרורים, יונים וכד', אך לא חסידות או תרנגולות. במשמעותה הלא־טיפוסית היא בהחלט כוללת אותן.

מקובל לחשוב שחשיבה פטריארכלית, הגוזרת את קדימות הזכר על פני הנקבה, יסודה ב"שחר התרבות", שחר שממנו אנו מפציעים אט אט לעבר "עולם חדש ואמיץ יותר". ההיסטוריה של המלה אדם בשפות האינדו־אירופיות, לפחות, מראה שאין בסיס לאשמה שאנו טופלים על "שחר התרבות". בלטינית, כמו באנגלית עתיקה, שימשו המושגים homo ו־man בהתאמה כמלים המתייחסות לבני שני המינים, בעוד שתוספת זכרית מיוחדת wer, vir, שימשה להתייחסות לגברים, wif לנשים. כך היה היחס (הלשוני) בין המינים סימטרי לחלוטין. היו אלה תקופות מאוחרות יותר שביססו את קדימות הגבר בחברה, ומכאן גזרו גזירה שווה על הלשון.

האם בעוד מאות אחדות יוסיף אדם להתפרש כגבר בראש ובראשונה? התשובה לכך כלל לא ברורה. אנו מהמרות שלא.

כדאי לתרגם

אנה סוויר

תרגום מאנגלית **רחל גיורא**

אנה סוויר (1911–1984) היא אחת ממשוררות פולין הבולטות. ספרה "אני האשה הזקנה" הוא תיאור חוויות של נשים ובמיוחד של נשים זקנות. ראיית זקנתה של האשה כנושא לשירה הוא חידוש נועז.

נושאי שירתה של אנה סוויר כוללים התייחסות אל הגוף, סבל בעטיה של אלימות מצד גבר–בעל, עולה של עבודה שוחקת, נעורים, התקוממות, ילדים, לידה ומוות. אבל האמירה המרכזית מתמקדת בקבלת הזקנה. בָּבָּה, אשה זקנה, מלה המקושרת למכשפה ורשעה (בבה יגה) מתנקה מן האסוציאציות השליליות על־ידי ההכרזה בשם הספר "אני האשה הזקנה".

הכובסת

היא כובסת את בגדי אישה
המלוכלכים
את בגדי בניה המלוכלכים
את בגדי בנותיה המלוכלכים

נקיה באופן לא־אנושי
בחייה הרצוחים,
היא מוחה לפעמים דמעה חוטאת של
חלום
בידים נקיות
של כובסת.

שתי נשים זקנות

שתינו יושבות בכניסה
מפטפטות על ילדינו ונכדינו.
אנו שוקעות בשמחה
אל תוך זקנת נשיותנו.

כמו שתי כפות
השוקעות
אל תוך קערת דיסה.

הילדים יופתעו

בשקט
נסגרה הדלת כשעזב.
הילדים הנמים
לא נעו.

רק בבקר הם יופתעו
למראה ביתם
שקרס בלילה
בשקט כל־כך.

בטנה

זכותה שתהיה לה בטן גדולה,
בטנה נשאה חמישה ילדים.
הם התחממו לאורה,
היא היתה שמש ילדותם.

חמשת הילדים עזבו,
בטנה הגדולה נותרה.
בטן זו
יפה.

על ספרים וספרות

נשים בקו־הייצור העולמי

מאת: ברברה ארנרייך ואנט פואנטס
תרגום: שלמה סבירסקי
נשים ישראליות בקו־הייצור
מאת: ברברה סבירסקי
ברירות הוצאה לאור, 1987

המלכוד מצוי בכותרת הפרק המסיים: "התשובה חייבת להיות כלל־עולמית." מה שלא הצליחו להגשים מיליוני פועלים אירופיים, עם מסורת של יותר ממאה שנות התאגדות מקצועית ומאבקים פוליטיים, נדרשות לעשות עכשיו מיליוני נשים ברחבי העולם, שרובן דור ראשון של עובדות שכירות. הן חייבות לעשות זאת, לא רק כדי לקדם את שכרן ואת תנאי עבודתן, אלא כדי לא להפסיד את מקום עבודתן בסופו של מאבק מקצועי מוצלח. נשים אלו מועסקות במפעליהן של חברות רב־לאומיות, שאינן מהססות להקפיץ את קווי הייצור שלהן מארץ לארץ בכל פעם שהן נאלצות לשלם תוספות שכר, או להתעמת עם כוח עבודה מאורגן.

לא רק שהנשים חייבות לעשות יד אחת מעבר לגבולות הלאומיים כדי להכתיב לחברות הרב־לאומיות את תנאיהן, הן גם חייבות להילחם תוך כדי כך בממשלות שלהן, הנשלטות כמובן על־ידי גברים. הממשלות האלה, במיוחד בעולם השלישי, מעוניינות למשוך משקיעים לארצותיהן כדי לספק תעסוקה לאזרחים, ולצורך זה הן מוכנות למלא תפקיד של סרסור. "הן מפרסמות את נשותיהן, מוסרות אותן ללקוחות ומשגיחות על המשמעת בשורותיהן."

בכמה ארצות זהו בדיוק המחיר שנדרשות הנשים לשלם. לא זו בלבד שהתנאים הכלכליים כופים על משפחותיהן לשלוח אותן לעבוד תמורת שכר, אלא שהחברה (הגברית) רואה בנשים אלה, החורגות ממקומן המסורתי, נשים מפוקפקות מבחינה מוסרית או במלה אחת, זונות. הפיצוי, השכר, מתגלה לרוב כנמוך אף מהמינימום הדרוש למחיה. נשים הרי אינן נחשבות כמפרנסות ראשיות של משפחותיהן, ולכן הן אמורות לקבל שכר מצומק תמורת עבודתן. תנאי העבודה הקשים, יום העבודה הארוך, תנאי האוורור הלקויים, הסיכונים הבריאותיים והבטיחותיים אינם תופעה זמנית בדרך לקידום מקצועי. לרובן המכריע של השכירות, לא רק בתעשיית הטקסטיל אלא גם בתעשיית האלקטרוניקה, אין כל סיכוי להיחלץ מפס הייצור.

בשפה פשוטה וקלה לקריאה מתארות המחברות את מקומן של הנשים בחלוקת העבודה העולמית, את גיוסן לשירות החברות הרב־לאומיות ואת ניצני מאבקיהן לשיפור מצבן. כאן בדיוק מנצנץ האור בקצה המנהרה. המפגש של מאות ואלפי נשים לאורך קו הייצור הופך אותן לכוח.

כנגד 200 העובדות הקוריאניות ששבתו ב־1979 במחאה על איום ההנהלה לסגור את המפעל, גייסה הממשלה ביום החמישי לשביתה 1,000 שוטרים מאומנים בפיזור הפגנות. "השוטרים, מזוינים באלות ובמגיני פלדה, פרצו למבנה שבו התבצרו השובתות וגררו אותן החוצה. במהלך ההתכתשות נהרגה עובדת בת 21, קים קיונג סוק" (עמ' 52).

את התיאור העולמי משלים פרק מיוחד על ישראל שכתבה ברברה סבירסקי. כמו בארצות מתועשות יותר נמצא גם בישראל מאגר של כוח עבודה נשי נוח לניצול יתר. העולם השלישי הפנים־ישראלי, כהגדרתה של סבירסקי, כולל את הכפרים הערביים, את עיירות הפיתוח ובמידה פחותה יותר את שכונות העוני הצמודות לערים הגדולות. כאן התפתח דפוס תעסוקתי דומה מאוד לזה של ארצות בעולם השלישי ממש. מעניין לראות כיצד מזכירי מועצות פועלים בכמה כפרים ערביים בגליל מעתיקים, בלי לדעת זאת, את עמדתן של הממשלות המסרסרות באזרחיותיהן. "בכלל לא אכפת לנו אם יקבלו שלושה שקל בלבד ליום,* העיקר שהבנות ייצאו מהבית, העיקר שיביאו עוד מתפרה לכפר, העיקר שיהיה תיעוש של הכפר הערבי." עמדה דומה גילו גם כמה מראשי עיירות הפיתוח.

הפרקים העוסקים בהתאגדות המקצועית ובביקורת מחדליה של ההסתדרות מראים שגם זו לא היססה למלא את תפקיד הסרסור. "ייתכן שההסתדרות, שכידוע משמשת בעצמה כאחד המעסיקים הגדולים בארץ, שיתפה פעולה עם מעצבי המדיניות הכלכלית הממשלתית, במגמה לשמור על רמת שכר נמוכה אשר תפתה אנשי עסקים זרים לבוא ולהשקיע בישראל" (עמ' 113). אלא שהביקורת על חלקה של ההסתדרות בעיכוב ההתאגדות של הנשים בתעשיות האלקטרוניקה והטקסטיל לוקה בחסר. אין כלל אזכור לארגון הנשים ההסתדרותי נעמ"ת, לא לחיוב (יש?) ולא לשלילה. למה לבוא בטענות לפעילי האיגוד המקצועי ולהטיל עליהם את מלוא האשמה? ומה עשתה נעמ"ת בשביל הפועלת הישראלית?

התעלמות דומה, רק בקנה מידה גדול הרבה יותר, אפשר למצוא גם בחלקו הראשון של הספר. אם כשמו כן הוא, הספר היה אמור לטפל במקומן של הנשים בקו הייצור העולמי. אף על פי כן, הוא פשוט מתעלם מקיומן של המדינות הלא־קפיטליסטיות הנשלטות על־ידי בירוקרטיות קומוניסטיות, למרות שאלה מכסות שטח נכבד מפני כדור הארץ ובתוכן חי חלק נכבד לא פחות של האנושות. גם כאשר המדובר בארצות העולם הראשון והשלישי מתעלמות המחברות מתפקידן החיובי או השלילי של התנועות הסוציאליסטיות בכל הנוגע להתארגנותן של הפועלות ולמאבקיהן. במקרה הזה, כמו גם במקרה של התעלמות מנעמ"ת בפרק המטפל בישראל, קשה להבין מה עומד מאחורי עצימת העיניים המוזרה. תמוה לא פחות הוא המשפט המסיים את הפרק שכתבה סבירסקי: "די בתיאור זה כדי ללמד על כך שנחוץ דיון ציבורי נרחב בתופעה בכללותה" (עמ' 121).

האם דיון הוא הדבר שבאמת נחוץ? נראה שהספר כולו דווקא מראה שעכשיו דרוש כבר הרבה יותר מדיון. לפחות המחברות של החלק העולמי לא נרתעו מלומר זאת בצורה גלויה, אם גם בשמה של פעילה קווייקרית מארצות־הברית: "החברות הרב־לאומיות קבעו לעצמן מדיניות של ניצול כוח העבודה הנשי. אם התנועה הפמיניסטית רוצה שהמסר שלה יובן ושיהיה בעל משמעות לנשים ברחבי העולם, היא חייבת למצוא דרכים להתנגד לעוצמה הבינלאומית של החברות הגדולות."

אהוד עין־גיל

נשים ושיגעון

מאת: ד"ר פיליס צ'סלר
תרגום: שרה סייקס
זמורה ביתן – מוציאים לאור, 1987

את "נשים ושיגעון" של פיליס צ'סלר אפשר להשוות ל"מיסטיקה הנשית" של בטי פרידמן או ל"סריס הנשי" של ג'רמן גריר, ספרים שבלעדיהם התנועה הפמיניסטית לא היתה מגיעה לאן שהגיעה. ספרים אלה ניפצו מוסכמות וניסחו את "האני מאשימה" של תנועת הנשים בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים. "נשים ושיגעון" יצא לאור ב־1972, וכשאני קוראת אותו שנית, בתרגומו העברי, דומה שאני חוזרת וסוקרת גם את דרכי מאז, דרך ארוכה אם כי לא ארוכה מספיק. תרגום ספרה של צ'סלר כיום, ב־1987, הוא הזדמנות להסתכל אחורה ולבחון את הדברים מחדש, וייתכן שאף לתכנן אסטרטגיה לעתיד.

"נשים ושיגעון" הוא ספר מבריק, רגיש ומלא כעס, וצ'סלר מטה אוזן קשובה ואוהדת לנשים שהיא פוגשת כפסיכותראפיסטית. היה אפשר לפשט את התיזה המרכזית בספרה לאמירה המתומצתת: הגברים הופכים את הנשים לתלויות בהם, וכאשר הן זועקות, החברה הפטריארכלית מרימה ידיים ושולחת אותן לתראפיה אינסופית שמשרתת בסופו של דבר את צרכיה שלה. לחלופין היא כולאת אותן במוסדות לחולי רוח, כעונש, לרוב על גילוי פומבי של "שיגעון". לעתים קרובות נשים אלה פשוט אינן מסוגלות להתמודד עם התפקידים "הנשיים" שיוחדו להן, ובמוסדות הללו הן מסוגלות להיות חופשיות לכאורה, ללא אותה סטיגמה של כישלון אישי וחברתי כרעיות וכאמהות. המוסדות לחולי רוח פועלים, לדברי צ'סלר, כאמצעי להעניש אשה הן על היותה אשה והן על שאיפתה או העזתה לא להיות כזאת.

מתוך בחינה של מקרים אישיים, של סטטיסטיקות ושל תפיסת הפסיכולוגיה של ההיסטוריה המודרנית כדבר שנבנה על מיתוסים, מראה צ'סלר כיצד החברה הפטריארכלית אינה יכולה לפרש את התנהגותן של אותן נשים המפגינות את אומללותן העמוקה, את ההרס העצמי, את התלות הכלכלית ואת האימפוטנציה המינית שלהן אלא באותם מושגים שהיא עצמה כפתה עליהן. כיוון שכך, כולאים אותן המטפלים הפטריארכליים במוסדות לחולי רוח.

הספר מצביע על תופעות שהן כיום, ב־1988, מובנות מאליהן. למשל, ש"גברים מגדירים מהי מיניות האשה", "הנשים חייבות להיות מושלמות (אלוהיות), אחרת הן בגדר כישלון (זונות)", "ההתאמה למודל הגברי פירושה פעילות, מאבק, מחשבה, ניידות ותענוג; ההתאמה למודל הנשי משמעותה פסיביות, הכנעה, רגשנות ואומללות." ספרה של צ'סלר הוא רדיקלי, מקיף, עצוב ומעורר כעס. ייתכן שזו הסיבה שחלפו כל־כך הרבה שנים בטרם יצא לאור בישראל.

קריאת הספר שוב גרמה לי לתהות עד כמה התקדמנו במשך 15 השנים שחלפו וגם אנה פנינו מועדות, ובכך כוונתי לאופן המסוים שבו אנו אומרות "אני מאשימה" לפטריארכיה. ספרי פסיכולוגיה פמיניסטיים של שנות ה־80 מאוד שונים מספרה של צ'סלר. עיקר השוני הוא בכך שספרי פסיכולוגיה פמיניסטיים בשנות ה־80 מתמקדים בשאלת יחסי מין־מובנה (gender relations) ברמה התיאורטית/פילוסופית. צ'סלר אינה מסייעת לנו לענות על שאלות עכשוויות כמו מהו מין־מובנה? איך הוא מתקשר להבדלים האנטומיים שבין המינים? מהם קשרי הגומלין שבין יחסי מין־מובנה, מיניות ויחסים אישיים? האם ישנם רק שני מינים מובנים? ואם באמת קיימות, כפי שצ'סלר טוענת, תכונות זכריות או נקביות מובהקות ביחסים חברתיים ובחשיבה החברתית, האם אלה הן תכונות מולדות או נרכשות? צ'סלר אמנם מגלה בבהירות ובדקדקנות את תווי השליטה הגברית

בנפשן של הנשים, אך היא אינה מודעת מספיק לצורך לשקול את טיב הקשר עצמו, וחשוב מכך, את סיבותיו ותוצאותיו למען הגשמת השאיפה הפמיניסטית להגיע לצדק בין המינים.

כיום נהוג להתייחס למין־מובנה מתוך הנחה מוקדמת שאין הוא עובדה טבעית ופשוטה. יחסי מין־מובנה הם תהליכים מורכבים ובלתי יציבים דווקא על שום יחסי הגומלין שבין רכיביהם. במלים אחרות, לרכיב בודד במסכת המין המובנה אין כל משמעות או קיום ללא הרכיב האחר.

אין בכוונתי לטעון שהמתודולוגיה של "נשים ושיגעון" פגומה או שהנקודה שצ'סלר מעלה אינה מקובלת עלי. אך נראה לי שעמדת ה"אני מאשימה" של צ'סלר אינה מאפשרת כל דיון ענייני נוסף בנקודה זו, ושהיא עיוורת לעובדה שייתכן שהיא עצמה חלק מהותי ממבנה היחסים הזה שהיא באה לבקר. אני יכולה לומר ש"אמא שלי משגעת אותי," אך אין בכך כדי לסייע לי או לאמי ביחס לעתיד (במידה, כמובן, שאנחנו רוצות בעתיד משותף עם מה שמשגע אותנו).

צ'סלר מסתפקת בהצהרה שמצב הדברים הוא בכי רע, היא אינה ממשיכה הלאה. והבעיה היא שהביטחון המוחלט שבו היא מפנה את האצבע המאשימה כלפי הצד המדכא, אינו משקף את הצד המדכא, אלא את הצד שלה עצמה. לא מספיק לנסח את נקודת המבט הפמיניסטית ולטעון שהפסיכיאטריה היא אחד התחומים המובהקים שבהם מונצחת השליטה הגברית. חייבים לשאול גם באיזה מושגים עלינו לחשוב על הדברים האלה וחשוב מכך, איך נוכל להתוות את הדרכים שבהן אפשר, וצריך, לשנות עולמות.

הייתי רוצה להאמין שבישראל '87 הנשים הן יותר מאשר רעיות, אמהות או בנות בלבד, כפי שצ'סלר טוענת. הייתי רוצה להאמין שהשליטה הגברית כבר לא כל־כך מושרשת בדרכי הטיפול של פסיכיאטרים ופסיכולוגים, ושחלקם של אלה האחרונים כבר לא מנסה לשכנע את מטופלותיהם הנשים שמגע מיני אתם הוא חלק הכרחי של "הטיפול". הייתי רוצה להאמין שנשים לא נכלאות במוסדות לחולי רוח רק משום שהפסיכיאטריה אינה מסוגלת להתמודד אתן בשום צורה אחרת, אך אינני יכולה להאמין בכל אלה. לעומת זאת אני מאמינה באמת ובתמים ש"נשים ושיגעון" הוא חלק מרצף של חשיבה, שבסופו של דבר תעודד אותנו לקבל סתירות, דו־משמעויות ורב־גוניות, ולנסות לפרשן.

כיום ישנן בישראל נשים־תראפיסטיות ושיטות טיפול בעלות אוריינטציה נשית יותר מאשר בעבר, ובחוגים נאורים יותר קיימת גם מודעות אמיתית לבעיות שבהן צ'סלר דנה. קיימות גם אלטרנטיבות לשליטה הפטריארכלית בנפש האשה. אז מדוע לפרסם ב־'87 ספר שמחזיר אותנו אחורנית? נכון שספר זה מצביע על הדרך הארוכה שעברנו, אבל נדמה לי שתרגום והוצאה לאור של מחקרים חדישים יותר, מחקרים שהם מסמכים מזעזעים וחשובים לא פחות, אך מגוונים יותר בטבעם ובאי־הוודאות שלהם ומתייחסים גם למציאות בישראל, היו בסופו של דבר מעמידים בפנינו יותר אתגרים.

לינדה רובינסון

שורשי אוויר

מאת: רות אלמוג
הוצאת הקיבוץ המאוחד / ספרי סימן קריאה, 1987

מירה גוטמן, גיבורת "שורשי אוויר", היא ישראלית בת מושבה העוברת לגור באיטליה, מצטרפת לשמאל החדש ומשמשת שם כעיתונאית בשנים שבהן עוברת אירופה גל מהפכני – שנות ה־60 המאוחרות. אלה הם נתונים מצוינים לסיפורה של מהפכנית צעירה המצויה באחד המוקדים היותר רותחים של התעוררות חברתית.

בניגוד לציפייה, ההקשר החברתי ודמותה של "האישיות המעורבת" הם ההיבטים הפחות מפותחים ברומן שלפנינו. הפן המפותח יותר הוא הפסיכולוגי. שכן

רות אלמוג בונה את מהלך חייה של מירה גוטמן כנגזר של סיבתיות פסיכולוגית. מעשיה והתנהגותה של מירה הבוגרת, כמו גם פעילותה בתנועת המחאה, מוצאים את עילתם הלא פתורה בילדות קשה, בצלה של אם משוגעת שבהתקפי הטירוף שלה פוצעת את ידיה. אביה עזב אותן ומירה מוצאת דמות אב בשכן, עמנואל אלכסנדרוני, המאוהב באִמה. אישה השני של אִמה, וולף, שבא כפועל ונעשה חתן, מעורר בה משיכה ודחייה כאחת.

"קשר העין" הפסיכולוגי מתחיל בסב־אִמה של מירה, איש העלייה הראשונה, אלחנן יהוסף לבדובי. לבדובי מתואר כדמות אמביוולנטית: מצד אחד נביא ומטיף, "קדוש" שהשמיע עמדות חברתיות לא מקובלות, ושהתהלכה סביבו אגדה כי התאסלם והלך למכה. מצד שני, איש בעל יצרים עזים, שנועדה לו משיכה מיוחדת לנשים רוסיות צהובות שיער. כבר מילדותה נמשכת מירה אל הדמות התמהונית הזאת, שפרישות ופריצות משמשים בה בערבוביה, וחולמת לכתוב ספר על אודותיה.

חלקו הראשון של הרומן, העשוי שני מישורים מקבילים – פרק ילדות ופרק פלש־בק אל זמנו של לבדובי – בונה דמות די אמינה של ילדה מתבגרת, בוגרת נפשית מכפי גילה וחריגה בסביבתה. יחסיה עם אִמה מתוארים בהתבוננות פסיכולוגית דקה, אם כי לעתים מוגזמת ומתייפייפת. אבל דמויות השיגעון הסובבות את מירה הילדה נענות לסטריאוטיפ של שיגעון: האם, רוחמה, שוכבת במיטתה ימים על גבי ימים, עד שקמה באחת ומתחילה לנקות במרץ את ביתה. אדון סקלום, התמהוני של המושבה, שוטה הכפר החי במערה, דרוש למספרת כדי לסגור את הקונ־פוזיציה: הוא הד קלוש של לבדובי. אדום שיער, נביא בדרכו, פוחד מכלבים ומושא צחוקם של ילדים.

באמצעות תבנית הסיפור הכפולה מנסה המספרת ליצור איזו נוסחה מעוגלת של שיגעון בבחינת: השיגעון עובר בתורשה והוא חוכמה מיוחדת של הישרדות (לבדובי אמר: "השיגעון הוא חוכמת היחיד.") שהרי, גם במירה יש "ניצוץ" של שיגעון. אבל רוחמה, לבדובי ואדון סקלום נענים לסכימה צפויה מדי של שיגעון שכרוכה ביצריות עזה וכוללת חלוקה ברורה על בסיס מיני: הגבר המשוגע הוא נביא (לבדובי) או פרסה של נביא (אדון סקלום) ואילו האשה המשוגעת (רוחמה) היא שבר כלי תלותי וחסר אונים.

מירה הבוגרת, כפי שהיא מופיעה בחלקו השני של הרומן (המחולק לשני חלקי משנה גדולים), היא דמות לא שלמה. עבודתה העיתונאית ופעילותה הפוליטית נראים כמו הודבקו לה, כמו לא שייכים לה. המספרת אינה מצליחה להעניק להם תוכן ממשי ולאפיין את מירה כדמות פוליטית, למרות הניסיון ליצור את האווירה והרקע המתאימים, לערוך איזו רשימת אירועים ולהציג את מירה כשותפה אמיתית במאבק לשינוי פני החברה (מירה "שולחת" את יאן, מאהבה הצ'כי, אל מותו, בשם האידיאולוגיה; מירה עוברת טראומה קשה של אונס והתעללות בידי שוטרים באחת ההפגנות).

יתר על כן, פעילותה הציבורית של מירה

נתפסת כבריחה מן "הדברים האמיתיים": התמודדותה הרגשית עם עולם לא מובן ובעיקר עם תסביך האב. האנרגיה הפנימית שהושקעה בילדותה בבירור יחסיה עם הוריה מועברת בבגרותה ליחסיה עם הגברים שבחייה, בעיקר עם ז'אק, אישה, שמשמש לה דמות אב חדשה. ז'אק הוא "המשוגע החדש", שוחר החופש המשעבד, מן הגברים הנאורים כשמדובר רק בעצמם. בביקור קצר במושבה הישראלית, לצורך החתונה, רואה מירה באִמה בת תחרות לז'אק ופוחדת ממנה:

"אבל היא יפה, חשבתי, אולי אפילו יפה ממני, בוודאי בת תחרות... ואני חשבתי עתה, בהרף העין הזה שבו עולות ושוקעות המחשבות, כי כשם שלקחה לעצמה את וולף ולב כל גבר אחר שבא בשערי האחוזה הזאת, כן תיקח לעצמה את ז'אק, כי ידעה להעיב עלי..."
(עמ' 213)

קנאתה של מירה לאִמה מובנת על רקע ילדותה, אבל מצמצמת את אישיותה הבוגרת של מי שאמורה להיות אשה חושבת, ואף יותר מכך לוחמת. מירה, בעלת המעוף האידיאולוגי כביכול, היא אשה שאינה מסוגלת לבקר את הדגם הבראשיתי של יחסים בין נשים. התודעה הנשית נעדרת מאישיותה הרב־גונית כביכול. בדומה לכך, עזיבתה של מירה את ז'אק, הנעשית מתוך תחושת איום על חירותה, דומה יותר לתגובה אינסטינקטיבית של חיה נרדפת מאשר לפעולה שהיא תוצר של תודעה מגובשת.

המכתב שכותבת מירה אל אביה בסוף הרומן, שנועד להשלים כביכול את מעגל יחסיה עמו, מעגל שהוא מַפתח כל חייה, הוא פתרון ספרותי קל, שעיצובו במקרה הזה גם אינו משכנע. בהיותו פטפוט פסיכולוגיסטי וארכני ובנאלי, הוא אולי מתאים למירה המתבגרת, אך הוא יוצר אפקט פרודי כשמדובר במירה הבוגרת, במיוחד כשנדונה שאלת המורכבות והמלאות הרגשית:

"לעולם אינך מתייחס אל אנשים באמביוולנטיות שלהם, במורכבות שלהם... ובדרך זו אתה מזייף את המהות שלהם... אם יש בך איזה עומק, לשם אינך נותן לגשת. אבל לפעמים אני חושבת שפשוט אין, לא קיים, שאתה שייך למין אחר ושלעולם לא תיתן לי לשחק לפניך במלֵאות שלי..."
(עמ' 335)

בל נִטעה, רות אלמוג היא סופרת רגישה, שכוחה בבניית דמות ואף סיפור דמות מתוך מורכבות פסיכולוגית. הבעיה נוצרת כאשר הרגישות הופכת ערך. הרגישות, המואצלת מן הסופרת לדמות הספרותית, הופכת ערך בחלקים גדולים של הרומן ומנופחת באמצעים שונים, שהבולט בהם הוא שימוש באקוויוולנטים צפויים מעולם הטבע. הרגש הקשה הופך יפה, יפה מדי, מתקשר עם שמות פרחים וריחות של שרף עצים, עד כי אנחנו נאלצים לתהות אם באמת מדובר ברגש קשה. אין זה יופיו של המכוער, כפי שהאמנות לסוגיה השונים משכילה לעשות לעתים, אלא יופי לשם עצמו, שמפליג הרבה מעבר לחומרים הבסיסיים ומאבד מאמינותם. התוצאה הנלווית היא סיפורת שנענית לסטיגמה, שעונה על ציפייה גברית רווחת ביחס לספרות נשים: מתקתקה, מרוכזת בעצמה, אמוציונלית ומותירה חיץ קשה בין אדם לעולם.

תמר משמר

ציפורי צל

מאת: דן בניה סרי
בית הוצאה כתר, 1987

בין הבולטים שבספרי תשמ"ז היה גם "ציפורי צל" לדן בניה סרי. רוב המבקרים התייחסו בעיקר ללשון המיוחדת של סרי. מעטים התבטאו לגבי התכנים שבספר. "העדה היא החומר ביד היוצר, היורד באמצעותה למעמקים של המין, המוות, התסכול והבדידות הנוראה של האדם הסגור בד' אמות של עולם חסר תקשורת ושחייו בהווה הם גלגול של חיי אבותיו," אומרת לנה שילוני על הספר ("הארץ" 2.10.87). גם אסתר אטינגר, עוד נשאלת מטעם "הארץ" (באותו גיליון) מדברת על "האדם", קרי, הגבר, כשהיא מנתחת את "ציפורי צל". "**אם כי עיקר עניינו של הספר הוא בדברים שבינו לבינה,** לדעתי מקור הכאב והעיוות מצוי בו בעיצוב יחסי אבות ובנים." (הדגש שלי. מ.א.) ואני הקטנה חשבתי אחרת כשקראתי את הסיפור הראשון של סרי, "אלף נשותיו של סימן־טוב". להלן שלד העלילה בלשון הספר.

... בן מ"ד שנים היה (נפתלי) וכבר נודע בקרב הבריות אלמן נכבד מאוד. שתי נשים נשא בחייו, ושתיהן, רחמנא לצלן, מתו עליו קודם לידתן. הראשונה, מרסלה, דומה היה מלכתחילה שנבחנית היא, ואף שלא מצאו עליה הרופאים כלום, שמו הבריות לבם לאותו שיעול טורדני שדבק בה מיום

שנולדה. "אפשר שירכה אמה דרכיה עם כלב שוטה," התלחשו האנשים אחריה, ומשכך, ראו בהסתלקותה רמז מן השמים, או כדרך שהיה נפתלי אומר עליה: "הכל היה טוב בה, במרסלה, חוץ מאותו תיקון חצות."

לא כן עלה בגורל אשתו השנייה. זו נודעה בבריאותה המופלגת... אלא שגם בלפוריה זו לא האריכה ימים מצרתה. בוקר אחד קמה ממיטתה, אך שלא כדרכה התלוננה על בטנה. "וגם הקפה הזה," החזיקה בו כבשרץ מבחיל, "טעמו מאוס." נפתלי, כשם שלא חסך מאשתו הראשונה מיהר גם למענה של השנייה. "אעשה לך תה," הבטיח...

משחזר נפתלי לביתו, מחזיק בידו אותם גבעולים, כבר שכבה אשתו מוטלת על הרצפה ושתי עיניה קרועות לרווחה.

... בפעם הזאת, כשהגיע היום, שוב לא הניח חכם דוואק דבר ביד המזל. במו ידיו הציב את יתדות החופה, קשר אליהן את טלית החתן ובחן שבע פעמים את צמת הציציות.

... למחרת השכים נפתלי ממיטתו, ועוד קודם שניעורה פלורה משנתה עמד במטבח והניח קומקום על האש. כשרתחו המים יצק מהם אל תוך הספל ובחש בהרבה סוכר. רק אז הוציא מכיסו את שקית הנייר והתבונן בה שעה ארוכה.

"פלורה," קרב אל המיטה.

"מה," פקחה בכבדות את עיניה.

"תראי מה עשיתי לך," התחייך בפנים דוממות.

"קפה," חנקה את קולה...

"תשתי..."

"תשתי עוד מעט."

"אבל..."

"רק עוד מעט," תחב לתוך פיה.

"עכשיו גם כואב," נאנקה.

"איפה?"

"כאן," הלמה בייאוש על כרסה, "כאן, כאן."

"זה בטח מאותה ריבה," הרגיעה.

"אבל עוד פעם כואב," התחננה...

"עכשיו אני הולך," הציץ עוד פעם בפניה ופסע אל הדלת, "עכשיו, פלורה." משחזר מקץ שעה קלה אל הבית כבר היה ספל הקפה מוטל שבור על הרצפה.

זה הספר שכולם רוצים ביקרו. ציפורים בצל נשים מתות.

בתגובה על ביקורת דומה של מירי פז (**דבר השבוע** 18.3.88 – הופיעה לאחר כתיבת שורות אלה) על קטלנותו של סימן־טוב, נחשף סרי בערוותו:

"אני מתמרד כנגד הקביעה 'ממית את כל נשותיו'. לא נאמר בסיפור שהוא ממית אותן. כשאני חושב על כחול הזקן, הרי בקושי מימשתי 40 אחוז מהמכסה.

מבחינה זו הסיפור עדיין פגום. וייתכן, אני מקווה, שבסיפורים הבאים אתקן את המעוות. אפילו אם אקח את ג'ק המרטש ונחשוב לאיזה הישגים הגיע ואיזה תיאבון אדירים מימש, אז תסכימי אתי שביחס לעץ אדירים אנגלי זה, הסיפור שלי הוא באמת צנוע."

מירה אריאל

סרטים שראיתי

מאת רחל אוסטרוביץ'

הבלתי משוחדים

הבמאי בריאן דה־פאלמה אמר פעם בראיון שהסצינה המאיימת ביותר בקולנוע בעיניו היא סצינת האונס בסרט "גברים במלכודת" (כזכור, סצינה זו, שבה נאנס גבר, איימה עד מאוד גם על אנשי הטלוויזיה הישראלית, ובמידה כזאת שחלקים ממנה אף צונזרו בעת הקרנת הסרט כאן). אולם הסצינה הזאת לא הרתיעה את דה־פאלמה מריבוי סצינות אונס ורצח של נשים בסרטיו שלו. אך סרטו האחרון, "הבלתי משוחדים", הוא סרט של גברים ועל גברים ואלימות. כמעט שאין בו נשים. כיוון שכך נעדרות ממנו בהכרח גם אותן סצינות של אונס ורצח של נשים שכל־כך אהובות עליו. סוף סוף יש סיבות טובות לראות את הסרט, שמלאכת הצילום והבימוי שלו היא וירטואוזית. תנועות המצלמה עוברות ממבט ציפור ועד מבט חתול אל הגיבורים המציפים את המסך בדם. ולבסוף, ככתוב בספרי ההיסטוריה, כליאתו של אל קאפונה ל־11 שנים יוצרת אשליה רגעית שמסכת הדמים הסתיימה.

גברים גברים

"מה רוצות הנשים" של פרויד הפך למוטו שכיח של במאים בכל הדורות. בסרטה המשעשע של הבמאית הגרמנייה דוריס דורייה, "גברים גברים", נשאלת השאלה ההפוכה: מה בעצם רוצים הגברים? בדומה לסרטה של קולין סרו, "3 רווקים ותינוק", מתוארים הגברים מנקודת מבטה של האשה הבמאית, ובניגוד לדמויות הנשקפות מעל מסך כאשר הגברים מציגים אותן, דמויות אלה אינן של גיבורים ללא חת, שייעודם עלי אדמות הוא להציל את הנשים "המסכנות" מכל פגעי הטבע והאדם. אצל דורייה הגברים הם בני אנוש, לא תמיד בטוחים בעצמם, לא פעם הססניים ופגיעים. כמה טוב שנשים החלו "לפלוש" לתחום הגברי הזה, הבימוי הקולנועי, ולהציג בפנינו גברים כבני אדם.

לו היית כאן

מצאתי שלוש סיבות טובות לראות את הסרט "לו היית כאן", בבימויו של דייוויד ללנד:

1. זהו סיפורה של נערה מתבגרת, היא הגיבורה ולא הגברים הנקרים בדרכה, משפחתה או הזמן והמקום.

2. משחקה הנפלא של אמילי לויד. כבר זמן רב לא נראתה על המסך שחקנית צעירה שובת לב כמוה.

3. זהו עוד ציון דרך לקולנוע הבריטי העולה ומשאיר את חותמו. ואיזה הבדל בינו לבין סרטי הנעורים הישראליים. נראה שאכן אפשר לעשות סרט שבו הגיבורה אינה דמות נלעגת וחד ממדית.

המקום הוא אמנם עיירת קיט בריטית, הזמן הוא אמנם שנות החמישים, אולם מעניין שלא הרבה השתנה מאז ביחסה של החברה למין או בצביעות המוסרית שלה. נערה מתבגרת של שנות החמישים היא אותה נערה מתבגרת של שנות השמונים ועולם כמנהגו נוהג. אם בעת הדפסת שורות אלה הסרט לא מוצג יותר, חפשו אותו בהקרנות מזדמנות. אולי בווידאו. יופי של סרט.

לא יכולה בלי זה

עצמאותה של אשה אינה נמדדת בכמות הגברים שהיא מזמינה למיטתה. ועל כן לא אהבתי את הסרט "לא יכולה בלי זה" של הבמאי המתחיל ספייק ליי, המתיימר להציג בפנינו אשה המבקשת להגשים את עצמאותה. הסרט הוא שטחי, סטריאוטיפי ולא מעניין. הדמות המרכזית, האשה, היא חד ממדית לחלוטין, ופרט למראה דירתה, בעיקר מיטתה ומטבחה, אין אנו יודעים עליה דבר. לא על מניעיה, לא על עיסוקה (האם היא בעלת מקצוע חופשי? האם היא מנהלת משרד? או אולי פועלת בבית חרושת?). לעומת אפיונה הרדוד והשטחי של האשה מציג בפנינו הסרט שלוש דמויות של גברים שכל אחד מהם הוא בעל ייחוד וכל אחד מהם מאופיין בתווים ברורים ומפורטים. גם משחקה של טרייסי קמילה ג'ונס, האשה שבסרט, הוא חסר קסם, ייחוד ואפילו הומור שכל־כך מתבקש בתפקיד זה.

זקוף ת'אוזן

בלי להיסחף לרגשנות יתרה מתבונן סטפן פרירס, במאי הסרט "זקוף ת'אוזן", בסיפור חייהם של המחזאי ג'ו אורטון ומאהבו קנת האליוול בשנות ה־50 של אנגליה, למן הרגע שבו הכירו ועד לרצח וההתאבדות של האליוול. אף שקשה להעביר את חיי היום־יום, את הקשיים וההצלחות של בני זוג, מוזר ככל שיהיה, בלי לשעמם או להיות מלודרמטי, פרירס עושה זאת בכישרון רב. הוא מצליח להעביר את תחושת הקלאוסטרופוביה בחדרם הזעיר של אורטון והאליוול, את המרירות שהחלה אופפת את האליוול אט אט הן בגלל כשלונותיו האישיים והן בגלל הצלחותיו המזהירות של שותפו לחיים. תחושה

קודרת מלווה את הסרט גם בשל אופיים של חיי הומוסקסואלים בשנים אלה, ובעיקר בגלל אופיים המוזר והמיוחד של גיבורי הסרט.

שמעתי את בנות הים שרות

"שמעתי את בנות הים שרות", סרטה של פטרישיה רוזמה, מחזק אצלי את עמדתה של קרול גיליגן ב-"IN A DIFFERENT VOICE": שישנה חוויה נשית שהיא שונה מהחוויה הגברית. את החוויה הזאת מבטאה הבמאית בהומור ובקלילות וללא יומרות, בעזרת השחקנית שילה מקארתי שמצליחה להצחיק ולרגש, להביע תום ובגרות, ולהקסים אותנו לכל אורכו של הסרט. זה סרטה הראשון של הבמאית, ואני כבר מחכה לסרטה השני.

שמעתי את בנות הים שרות

חיזור קטלני

בעת כתיבת שורות אלה עדיין קשה לנבא אם ההצלחה הקופתית של סרטו של אדריאן לין, "חיזור קטלני", בארה"ב תחזור על עצמה גם כאן. כבר זמן רב לא ראיתי בקולנוע שנאת נשים כל־כך בוטה, שנאה לנשים שאינן ממלאות את תפקידן הסטריאוטיפי, על־פי קריטריונים גבריים. הסרט אינו פונה לנשים, הוא פונה לגברים ומזהיר אותם מפני הנשים הקטלניות האלה. קשה לומר עדיין אם סרט זה הוא אחד מסוגו, או שמא עידן האיידס אחראי למגמות חדשות בקולנוע, חזרה לקוד מוסרי חדש־ישן, שעל פיו המשפחה היא ערך עליון ויש אף לרצוח כדי לשמר אותו, קוד שכל סטייה ממנו תערער את אושיות החברה. שלא יהיה ספק, ב"חיזור קטלני" נושא האהבה והתאווה אינו נושא הסרט, וגם לא המסר שלו. המסר העיקרי הוא הסכנה שיש במין מחוץ למשפחה, והחזרת הנשים והגברים כאחד לתפקידיהם המסורתיים בחברה הטרום פמיניסטית.

WALL STREET

אין לי הרבה מה לומר על הסרט "WALL STREET" של אוליבר סטון פרט לעובדה שהבמאי עדיין חושב שלנשים יש ייעוד אחד: להיות אובייקטים מיניים מטופשים. בסרטו המוצלח "פלאטון", על מלחמת וייטנאם, לא השתתפו נשים, ועל כן לא זכינו לחזות בנכותו של הבמאי בהגדרת הנשים והיחס אליהן. צריך לקוות שאוליבר סטון יימנע מאיוש סרטיו בדמויות נשים גם בעתיד.

חלומה

סרטי אוונגרד אינם זוכים בדרך כלל להצלחה מסחרית, ובישראל קשה למצוא להם במות ראויות. אבל מי שהספיק לצפות ב"חלומה" של רחל חלפי, במאית אוונגרד מוכשרת ומעניינת, שהוקרן במשך זמן קצר ביותר במוזיאון ת"א, זכה בחוויה מיוחדת במינה. חלפי רואה בסרט זה המשך לסרטה הקודם, "כחול הזקן". זה גם זה עוסקים בניסיון לגעת בגוף ובמה שמצוי בו, בנשי ובגברי, על־ידי שימוש חוזר ונשנה בבובות ובבני אדם, עד שההבדל ביניהם מיטשטש. הצילום והבימוי המעניינים מביאים את הצופה למחוזות ואסוציאציות מרתקים. חבל, חבל מאוד שאין בישראל מוסדות שמסוגלים לתמוך ביוצרים כמו רחל חלפי בז'אנר הזה של הקולנוע.

NUTS

מדי פעם אנו זוכים לראות הפקות הוליוודיות המציגות בפנינו מציאות שונה מן המסורת ההוליוודית של "נשים מקריבות את חייהן למען הגבר האחד והיחיד, הגיבור הנצחי או הפושע המהולל, ו/או משיגות אותו בתמרון קומי, או הופכות לקורבנו בדרמה סוחטת דמעות." סרטים כמו "אשה לא נשואה", "אליס לא גרה כאן יותר", "נורמה ריי", "9 עד 5", "סילקווד" ואחרים ניסו להתמודד עם גיבורות השואפות לעצמאות נפשית וכלכלית, ולהציג מציאות משתנה ומתחדשת של נשים. סרטים כאלה החלו לטפטף לתודעה ההוליוודית המסתגלת באיטיות למציאות.

לאחרונה יצאו לאקרנים שני סרטים חדשים בעלי תכנים פמיניסטיים וגיבורות שחורגות מן המסורת ההוליוודית. אחד מהם הוא "NUTS", דרמה מאת מרטין ריט בכיכובה והפקתה של ברברה סטרייסנד. כשבוחנים את הרפרטואר הגדוש של סטרייסנד מדהים לגלות שהיא כיכבה בעשרות סרטים ומלבד זאת היתה גם זמרת, במאית ומפיקה. על הישגיה אין המבקרים מפרגנים לה וסרטה "יינטל", שהיא ביימה, הפיקה וגם כיכבה בו, נקטל ברשעות.

בסרט "NUTS" מגלמת סטרייסנד דמות של זונה הנאשמת על רצח אחד הקליינטים שלה. כדי שלא תעמוד למשפט כולאים אותה הוריה בבית חולים לחולי נפש. שפיותה של סטרייסנד אינה מוטלת בספק אצל הצופים, ואולי משום כך נגרע משהו מן הדרמה שהיתה עשויה להיווצר. "NUTS" אינו מציג את הזנות מן הזווית הפמיניסטית של מרלין גוריס ב"מראות שבורים", סרטה המיוחד על הזנות כמצב של שולט ונשלט, אך אני מקדמת בברכה את הצגת הזנות בקולנוע מזווית הראייה של הזונה שבחרה או נקלעה למצב שבו היא נתונה, ואת הלגיטימציה שניתנת לה כבן אדם.

BABY BOOM

הסרט השני, "BABY BOOM", בבימויו של צ'רלס שאייר ועל־פי תסריט של ננסי מאיירס והבמאי, הוא קומדיה על הדילמה שעומדת בפני נשים בנושא קריירה ואמהות. הרעיונות אמנם קלישאיים, אפשר כמעט לומר פמיניזם למתחילים, אבל ההנאה מושלמת הודות למשחקה המלבב של דיאן קיטון.

נותר רק לעודד את הוליווד להמשיך במגמה זו.

NUTS

בעין פאראנואידית

הטוב, הרע והיפה

במסגרת ניסיוננו להתפייס עם המחנה הלאומי לשם הרחבת התפוצה של נגה, בחרנו להרים גם אנו תרומה צנועה ל״עליהום״ על התקשורת. ובכל זאת, כדי לשמור על הגינות, אנו מביאות בפניכן/ם גם את תגובת אנשי התקשורת כלשונה. הפנינים להלן אינן אלא מקטע מקרי בהחלט ממחרוזת שלמה של התייחסות התקשורת לתלונות של נשים לגבי הצגתן המעוותת באמצעי התקשורת.

נפתח במר אורי פורת, המנהל הכללי של רשות השידור. וכה ענה האחראי לתכנים המשודרים ברדיו ובטלוויזיה לאחר שקיבל עשרות פניות של נשים שהתלוננו על פגיעה בנשים במדיה:

רשות השידור
המנהל הכללי

26.1.1987

שלום,

תודה על הערותייך במכתבך אלי מיום 7.1.87.

אביא את העניינים הרלוונטיים שבמכתבך לידיעת הנוגעים בדבר.

בברכה,

אורי פורת

מעניין, מר פורת, האם יש ״נוגעים בדבר״ יותר ממך. ועוד יותר, מה היו תוצאות המגע בין ה״נוגעים״ ל״עניינים הרלוונטיים״. אם לשפוט על־פי המִרקע, נראה לנו שעדיין לא עלה בידך לאתר את ה״נוגעים בדבר״. ומה הפלא? הלוא ״הדבר״ נגוע בנשיות. שומר מנשים האל.

למול מכתבו המתחמק של פורת יש לשבח את תשובתו הישירה של חיים יבין, מנהל הטלוויזיה. זאת לשון מכתבו של ה״יפה״ בתגובה על 50 מכתבי תלונה מנשים שונות על התייחסות המפלה נשים בטלוויזיה:

אולפני הטלוויזיה
ת.ד. 9ו7ו
ירושלים. 91 O7ו
טל. 02-557111

רשות השידור - הטלוויזיה הישראלית

לשכת מנהל הטלוויזיה

תאריך ירושלים, 11.6.87

שלום רב,

אני מחזיר לכם את צרור המכתבים ששלחתם לי, לאחר שעיינתי בהם.

לא נראה לי כי דרך זו יעילה לקדם את ענינכן הצודק.

בברכה,

חיים יבין

מר יבין, כנראה, מעדיף אבנים וצמיגים בוערים. זה מצטלם טוב בטלוויזיה. ואכן, נשקול את הצעתו בכובד ראש. רק פרט טכני אחד לא ברור לנו בהצעה שהציב על שולחננו: האם אדוני מבטיח לעשות דין שווה לאבנים, כמו למכתבים ולהחזיר גם את האבנים כדי שנוכל לעשות בהן שימוש חוזר?

נחמן שי, מפקד גלי צה״ל, הוא ״הטוב״. הוא מעניק לנו את מחמאת חיינו. בתגובה על תלונה כנגד אחד מתשדירי השירות למניעת תאונות שבה זוהו חיילות עם פרות, הוא עונה ש:

גלי צה״ל כל הזמן

צבא הגנה לישראל, מצ״ו חינוך ראשי, טל. 839156 694276 03, ד.צ. 01005 GALEI ZAHAL, I.D.F RADIO A.P.O.B 01005, ISRAEL

1149 חי-1

25 אוק׳ 1987

מאשר בתודה קבלת מכתבך.

לא הייתה לנו כל כוונה לפגוע בחיילות. נדמה לי כי גם בעבר כתבתי לך ברוח זו - ומותר כי תניחי שאין לנו כוונות כאלה.

בברכה,

נחמן שי
מפקד גל״צ

כמו אלוהים שראה ללִבו הטהור של הצדיק הכפרי (בסיפורו המפורסם של י.ל. פרץ) כך אנו אמורות להתעלם מן הקליפה החיצונית של שי ולחדור להתכוונותו היפה. ובכלל מה רע בפרות, תטען התנועה לעצמאות הפרות? אנו מבטיחות לפיכך להשתדל להתעלות לדרגת האלוהות הנדרשת ממאזיני גלי צה״ל, אך בכל זאת, מי יערוב לנו לצדיקותך שלך, מר שי?

גם יאיר שטרן, מנהל חטיבת החדשות בטלוויזיה, ממתיק את שפתיו כלפינו. בסיומה של שיחה נוקבת בנושא דרכי הצגת נשים בטלוויזיה עם פרופ׳ אליס שלוי (שדולת הנשים), חמדה ארד (מנהלת המכון לחקר התקשורת והמשפחה), דינה בלכמן (מנהלת ארגון נשים נגד פרסום פוגע) ורחל אוסטרוביץ׳ (מנהלת פרוייקט נשים במדיה), פנה שטרן אל אחת מהן, וכה הפיק פיו:

״את יודעת, יש לך עיניים מטריפות.״

לצערנו אין ביכולתנו להחזיר את המחמאה, אך נא תצא מעל במה זו קריאה למתכונת ראיון ״חיובית״ ומחמיאה. לא יוכל/ירצה שמיר לענות על קושייה כלשהי, מיד ייתלה באפו החטוב או בעניבתו השרמנטית של המראיין. למה, לעזאזל, להיתפס תמיד לשלילה שבחיינו?

ראשון למְאַמצים את החינוך החיובי החדש הוא ללא ספק עורך בלתי מזוהה במחלקת הספורט של קול ישראל. כשדיווחה לו נציגת ל.כ.ן. (לקידום כדורסל נשים) את תוצאות משחקי ליגת הכדורסל של הנשים, שאל ה״רע״:

״את מי זה מעניין בכלל?״
״ומי אתה?״ נשאל הברנש.
״החונק מבוסטון, זה מספיק טוב בשבילך?״

טוב, אנחנו רק קראנו לחנופה הדדית. ובא ״החונק״ ושיפר את הצעתנו. אל לנו להסתפק במחמאות לזולת. עלינו גם להמעיט ולהשפיל ככל האפשר את דמותנו אנו. וזו הרי תמצית תורת הנימוסין. אנחנו בעד.

על החתום: **רחל אוסטרוביץ׳, מירה אריאל ומירי קרסין**
שפחותיך הנרצעות

מכתבים לנ׳גה

המשך מעמ׳ 2

במלים אחרות, ולצערי, אין גל פמיניסטי שני בארץ (הראשון היה בשנות ה־20). ואותו ארגון שללא ספק היה קטליזטור בכל הנושאים הקשורים ללחימה באלימות נגד נשים, ״התנועה הפמיניסטית בישראל״, והעלה לתודעה הציבורית והפוליטית את נושא הנשים המוכות וקורבנות האונס, ארגון זה לא הצליח להיות קטליזטור בכל מה שקשור לשוויון בין המינים במישור הכלכלי והפוליטי, דווקא בגלל שלא קיימת בישראל תנועה פמיניסטית רחבת ממדים.

ג. ולמעשה, וכאן התעוררה הפתעתי השלישית מתגובתן המלחמתית של כותבות המכתבים, מטרת מאמרי הָיתה בדיוק להבין איך למרות כל הפעולות של ״התנועה הפמיניסטית בישראל״, ולמרות כל פעילויותיהן של נשים וקבוצות אחרות, לא קמה בישראל תנועה חברתית בעלת ממדים שתהיה מסוגלת לשנות את הסדר החברתי גם לטובת הנשים, כפי שזה קרה, חלקית לפחות, במערב. מטרת המאמר היתה לשאול מהם הגורמים המבניים והאידיאולוגיים המייחדים את ישראל משאר המדינות הדמוקרטיות־קפיטליסטיות, ומונעים צמיחה של תנועה חברתית בעלת היקף כזה שיוכל להשפיע על קביעת סדך העדיפויות החברתי.

מזווית ראייה כזו, ברור שכל הנשים בעלות תודעה פמיניסטית עומדות באותו צד של המתרס, ונאבקות, כל אחת בכלים שלה, למען חברה דמוקרטית השואפת למסד את השוויון בין המינים כחלק מהשוויון בין בני האדם. אין פלא לכן שבלב לבו של המאמר עצמו קשרתי את ״התנועה הפמיניסטית בישראל״ עם ״שדולת הנשים״ (שאליה משתייכות כולנו: רזניק, עילם, עורכות **נגה** ואני), וראיתי בה התפתחות בלעדית כמעט שצמחה מלמטה, במטרה להפעיל לחץ ציבורי על קובעי המדיניות.

ולבסוף, ברצוני לציין שהייתי מקבלת בתודה וללא ערעור את הערותיהן של רזניק ועילם לו היו מציגות נתונים רלוונטיים מאירים לתהליך המקרו־חברתי שבו דנתי. לא התכוונתי לתאר את תרומתה הספציפית והאמיתית של ״התנועה הפמיניסטית בישראל״, כפי שלא הארכתי בדיבור על ״שדולת הנשים״ או על כל ארגון פמיניסטי אחר. במונח ״התנועה הפמיניסטית״ אין הכוונה לארגון מסוים הנושא שם זה אלא לסך הכוחות המפעילים לחץ חברתי למען שוויון האשה והאיש.

סלביה ביז׳אווי

תיקון טעות

בדיווח על הכנס הבינלאומי של הסופרות (**נגה 14**) נשמט בטעות שמה של פרופ׳ אליס שלוי, יו״ר שדולת הנשים, שארגנה את האירוע.

לוח מודעות

מרכזי סיוע לקורבנות אונס

תל־אביב	03–234819
חיפה	04–382611
קו חירום	04–660111
ירושלים	02–245554
רעננה	052–912858

מקלטים לנשים מוכות

חיפה	04–662114
הרצליה	052–551524
ירושלים	02–244092
אשדוד	055–563300

מרכזי פעילות פמיניסטית

תל־אביב
רח׳ בן־יהודה 82 — 03–234314
חיפה
רח׳ ארלוזורוב 88 — 04–664949

קבוצות שונות

שדולת הנשים בישראל 02–718922
ת.ד. 371, ירושלים 91037
רח׳ הגיחון 7, אבו־טור, ירושלים

ל.א. – לחימה באלימות
נגד נשים 052–83856

א.ל.ן. – ארגון אמהות לא נשואות
ת.ד. 11564, תל־אביב 61114

״קו הבריאות״ 03–234917
ת.ד. 33041, תל־אביב 61330

״הקו הלבן״ – לשיחות עם
לסביות והומוסקסואלים
בימים א׳, ג׳, ה׳, בשעות
23.30–12.30 03–625629

נשים נגד פרסום פוגע 03–832769
ת.ד. 8755, יפו

מכון לחקר תקשורת
ומשפחה 04–246950
שד׳ אבא חושי 10, חיפה
ספריית השאלה וארכיון בימים:
א׳ 22.00–09.00
ב׳ 20.00–14.00
ה׳ 14.00–09.00

ל.כ.ן. – לקידום 03–474385
כדורסל נשים 02–710385

״אשה לאשה״ – מרכז נשים, חיפה, מפעיל קו פתוח לנשים המתמודדות עם אפליה והטרדה מינית בעבודה, בלימודים, בצבא ובמגעים עם הרשויות.
הקו פועל בימים א׳ ו־ג׳ בשעות 18.00–16.00, טל׳ 04–664949

שדולת הנשים מפעילה קו פתוח לנשים בנושאי אפליה בתחומים: עבודה, חינוך וקשר עם מוסדות ציבוריים.
הקו פועל בימים ב׳ ו־ה׳ בין השעות 18.00–16.00
טל׳ 02–718922

שלום
טוב
DIRECT
NEGOT-
IATIONS
NOW
שלום עכשו
שרה בן
קץ לטרור
קץ להתנחלויות
הגע הזמן להתחיל
בשיחות, באוטונומיה
ולעשות שלום
חנה
SARID
HAIFA
שלום
איש תחת